
TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ VE TOPLUM DÜZENİ

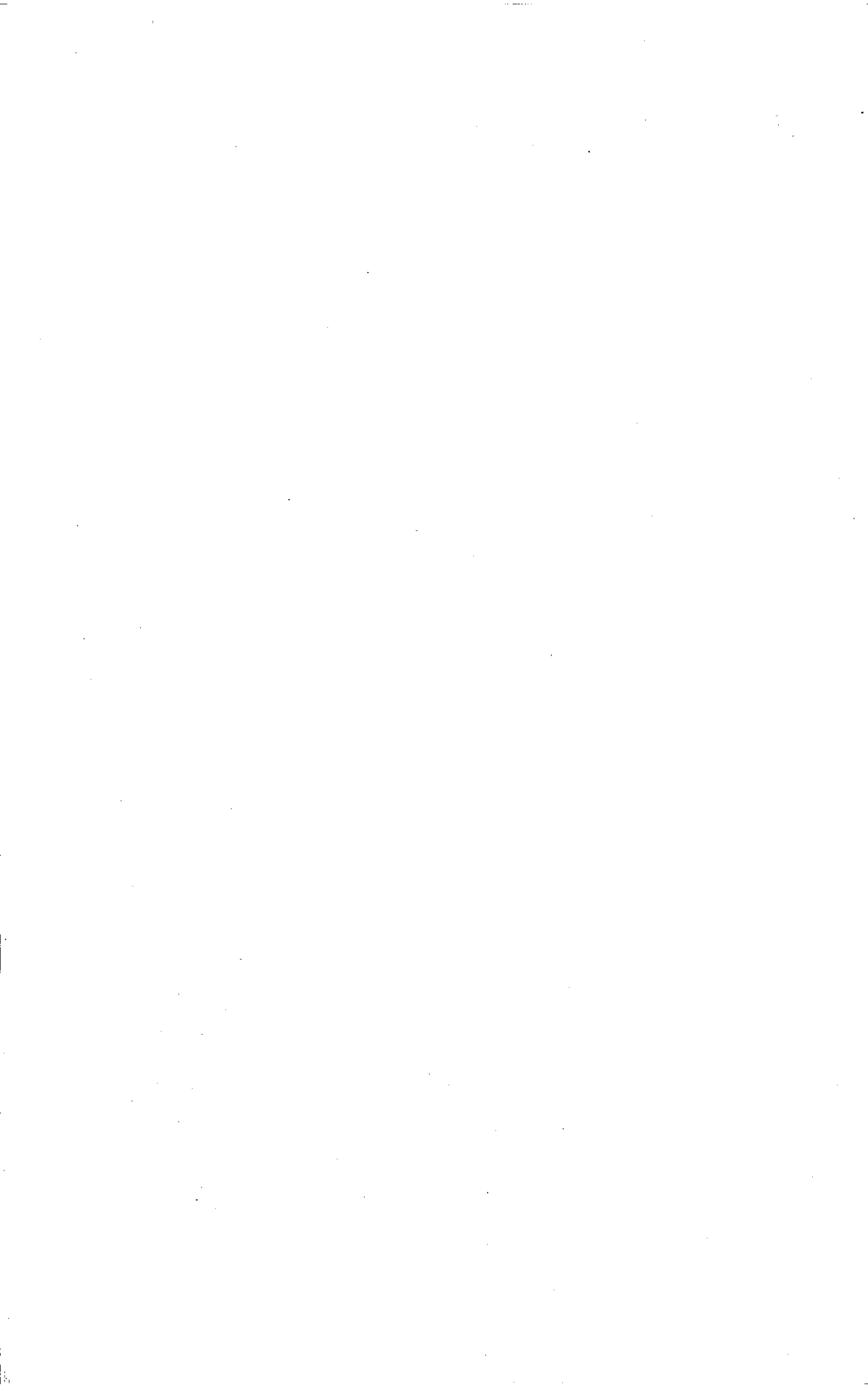

**TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK
SİYASAL ARAŞTIRMALAR VAKFI**

TÜRKİYE'DE
SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ
ve
TOPLUM DÜZENİ

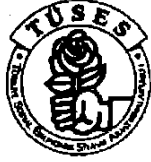

TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK SİYASAL ARAŞTIRMALAR VAKFI
VERİ ARAŞTIRMA

TÜRKİYE'DE
SIYASİ PARTİ SEÇMENLERİ
ve
TOPLUM DÜZENİ

Necat ERDER
Araştırma Koordinatörü

TÜRKİYE SOSYAL EKONOMİK SİYASAL ARAŞTIRMALAR VAKFI
VERİ ARAŞTIRMA

TÜRKİYE
SOSYAL EKONOMİK SİYASAL ARAŞTIRMALAR
VAKFI

Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri
ve
Toplum Düzeni

Araştırma Koordinatörü
Necat Erder

Yayına Hazırlayan
Sultan Polat

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
TÜSES'e aittir.

Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN 975-96770-0-8

1. Basım Şubat 1999

Baskı
Boyut Matbaacılık A.Ş.

İçindekiler

SUNUŞ	11
GİRİŞ	13
ÖZET VE SONUÇLAR.....	19

BÖLÜM I TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ, TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ VE SİYASİ EĞİLİMLERİ

1. Seçmenlerin Demografik-Sosyal Nitelikleri ve Etnik-Dinsel Kimlikleri.....	45
1.1. Kentte-Kırda Yaşadıklarına Göre Seçmenler.....	45
1.2. Yaşa; Cinsiyete Göre Seçmenlerin Eğitim Durumu	45
1.3. Çalışma Konumlarına Göre Seçmenler	47
1.4. Etnik-Dinsel Kimliklerine Göre Seçmenler	49
2. Seçmenlerin Siyasete İlişkin Genel Eğilimleri	53
2.1. Siyasal Eğilimlerin Sağ ve Sol Olarak Tanımlanması.....	53
2.2. Kır-Kent Ayrımında, Cinsiyete, Eğitim Durumuna ve Yaşa Göre Siyasal Eğilimler	55
2.3. Çalışma Konumlarına Göre Siyasal Eğilimler.....	58
2.4. Etnik-Dinsel Kimliklere Göre Siyasal Eğilimler	58
3. Seçmenlerin Türkiye'nin "En Önemli Sorunu" ve Demokrasi-İnsan Hakları Konusunda Görüşleri	60
3.1. Türkiye'nin En Önemli Sorunu ve Demokrasi-İnsan Haklarına Verilen Önem	60
3.2. Türkiye'nin Karşı Karşıya Olduğu En Büyük Tehlike	62
4. Türkiye'de Toplumsal-Ekonomik Adaletsizlik Sorunsalı ve Seçmenler.....	64
5. Seçmenlerin Türkiye'de Toplumsal Düzenin Temel Nitelikleri Konusunda Görüşleri.....	68
5.1. Türkiye'nin Şeriat Yasalarına Göre Yönetilmesi İstemi	68
5.2. Şeriat İsteme-İstememe Nedenleri.....	70
5.3. Şeriat Konusunda Görüşlerine Göre Seçmenlerin Demografik Özellikleri	72
5.4. Şeriat Düzeni Konusunda Görüşler ve Çalışma Konumu	75
5.5. Şeriat Konusunda Görüşler ve Etnik-Dinsel Kimlik	76
5.6. Siyasal Eğilimler ve Şeriat Konusunda Görüşler.....	77
5.7. Sonuç	78
6. Seçmenlerin Türkiye'nin Dünyadaki Yeri Konusunda Görüşleri..	78
6.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Konusunda Görüşler.....	79

BÖLÜM II
SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ
SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

7. Demografik-Sosyal, Etnik-Dinsel Nitelikleri ve İdeolojik Eğilimleri ile Siyasi Partilerin Yandaşları87
- 7.1 Siyasi Partilerin Yandaşları87
- 7.2. Siyasi Eğilimlerine Göre Parti Yandaşları90
- 7.3 Etnik-Dinsel Kimliklerine Göre Parti Yandaşları91
- 7.4. Şeriat Konusunda Görüşlerine Göre Parti Yandaşları91
- 7.5. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Olması Konusunda Görüşlerine Göre Parti Yandaşları93
8. Siyasi Parti Yandaşlarının Türkiye'nin Sorunları Konusunda Görüşleri ve Siyasi Partilere Güvenleri94
- 8.1. Türkiye'nin Genel Durumu Konusunda Görüşler95
- 8.2. Türkiye'nin Sorunlarını Hangi Partinin Çözebileceğine İlişkin Görüşler97
- 8.3. Sonuç101

BÖLÜM III
SEÇMENLERİN SİYASİ PARTİ TERCİHLERİ

9. "Bugün" Bir Seçim Yapılacak Olsa Seçmenler Hangi Partilere Oy Verecekler?.....105
- 9.1. Seçmen Oylarının Partilere Dağılımı105
- 9.2. Kır-Kent Ayrımına Göre Seçmenlerin Dağılımı109
- 9.3. Seçmenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı110
- 9.4. Seçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları112
- 9.5. Seçmenlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı113
- 9.6. Etnik-Dinsel Kimliklerine Göre Seçmenler114
- 9.7. Çalışma Konumuna Göre Seçmenler.....115
- 9.8. Siyasi Eğilimlerine Göre Seçmenler116
- 9.9. Şeriat Konusundaki Tavırlarına Göre Seçmenler118
10. Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri.....119
- 10.1. Seçim Sistemi ve İkinci Parti Tercihleri119
- 10.2. Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri120
- 10.3. Sonuç122

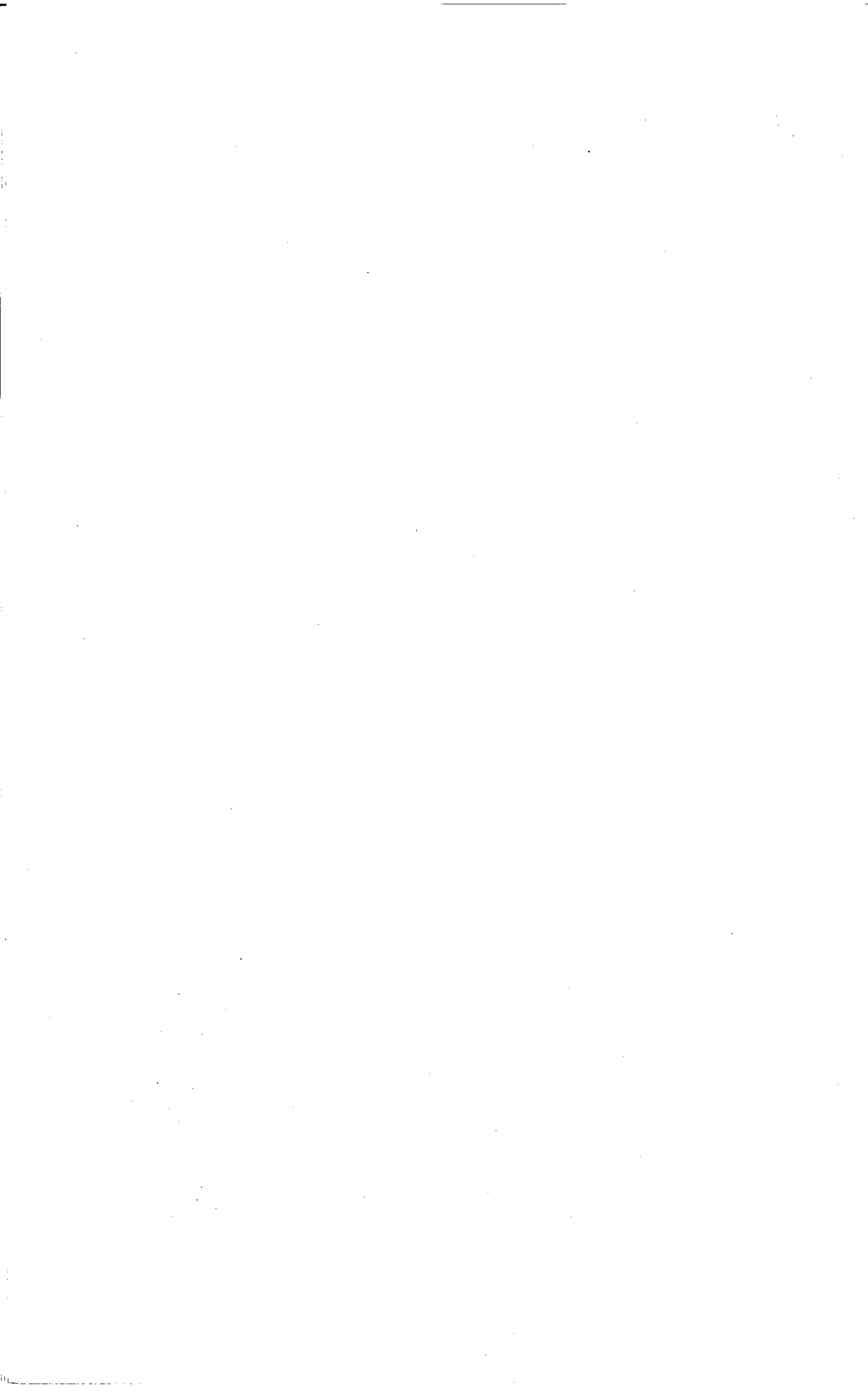
BÖLÜM IV
SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI
KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

11. Seçmenlerin Refah Partisi'nin Kapatılması

Konusunda Görüşleri	125
11.1. Refah Partisinin Kapatılması Ne Kadar Biliniyor?.....	126
11.2. RP'nin Kapatılması "İyi mi" Oldu "Kötü mü"?.....	126
11.3. RP'nin Kapatılması Neden İyi Oldu?.....	127
11.4. RP'nin Kapatılması Neden Kötü Oldu?.....	128
11.5. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve Parti Yandaşları..	130
11.6. RP'nin Kapatılması Konusundaki Görüşler:	
Kır-Kent Ayrımında.....	131
11.7. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve Eğitim Düzeyi..	132
11.8. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve	
Etnik-Dinsel Kimlik	132
11.9. RP'nin Kapatılması ve Siyasal Eğilimler	133
11.10. RP'nin Kapatılması ve Şeriat Konusunda Görüşler.....	134
11.11. RP'nin Kapatılması ve Düşünce Özgürlüğü Konusunda	
Görüşler	135
11.12. RP'nin Kapatılması ve Siyasi Faaliyet Özgürlüğü Konusunda	
Görüşler	136
11.13. Sonuç	137

BÖLÜM V
SEÇMENLERİN TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDA
ETKİN İKİ AKIMIN SİMGELERİ OLARAK
FETHULLAH GÜLEN - YEKTA GÜNGÖR ÖZDEN
HAKKINDA GÖRÜŞLERİ

12. Türkiye'de Siyasi Partiler Dışındaki Etkin Akımlar ve Bunların	
 Simgeleri Olarak Fethullah Gülen ve Yekta Güngör Özden ..	143
12.1. Türkiye'de Siyaset Sahnesinde Partiler Dışındaki	
Etkin Akımlar	143
12.2. Seçmenlerin Fethullah Gülen Hakkında Görüşleri.....	145
12.3. Seçmenlerin Yekta Güngör Özden Hakkında Görüşleri.....	156
SONSÖZ	167
EKLER	169
ANKET FORMU	177

SUNUŞ

Bu yayın, TÜSES Vakfı'nın Çalışma Programında, Türkiye'de siyasi partiler ve seçmen eğilimleri konusundaki araştırmaların dördüncü aşamasının bir ürünüdür.

VERİ ARAŞTIRMA ile birlikte yürütülen araştırma, 1998 yılının Mayıs ayında, Türkiye ölçeğinde 1.800 denekle yapılmış olan anketin sonuçlarına dayanmaktadır. Bu sonuçlar, 1994, 1995 ve 1996'da yürütülmüş anketlerin bulguları ile birlikte değerlendirilmektedir. Böylelikle, seçmen eğilimlerinde zaman içinde gözlenen değişmelerin gösterilmesi sağlanmış olmaktadır.

Başlıca amacı, Türkiye'deki siyasi tartışmaların güvenilir somut veriler ışığında sürdürülmesine yardımcı olmak ve bilgi birikimine katkıda bulunmak olan TÜSES Vakfı, bu çalışma ile, Türkiye'de, tüm seçmen kitlesinin, niteliklerini, etnik-dinsel kimliklerini, dünya görüşleri ile siyasal eğilimlerini ve siyasi parti yandaşlarının ve seçmenlerinin nasıl ayrıştığını ve ne yönde değiştiğini irdeleyen bulguları sunmaktadır.

Hazırlanan raporun birinci taslağı, 18 Ekim 1998 tarihinde İstanbul'da düzenlenen işlik (workshop) çalışmasında tartışmaya sunulmuştur. Bu yayın, tartışmalarda yapılmış eleştirileri ve önerileri de içermektedir.

TÜSES'in, VERİ ARAŞTIRMA ile, 1993'ten bu yana yürüttüğü çalışmaların, araştırma deneyimi ve güvenilirliği ile, verilerin zaman içinde süreklilik taşıyan bir boyutta değerlendirilmesine olanak vermesi bakımından önemli bir katkıda bulunduğu inanılmaktadır. Bu nedenle, bu tür araştırmaların sürdürülmesi kurumsal bir ilke olarak benimsenmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Bugün, TÜSES'te ve VERİ ARAŞTIRMA'da, 1993, 1995, 1996 ve 1998'de yapılmış olan kapsamlı dört alan araştırmasının bulgularını ve Türkiye'de 1987'den bu yana yapılmış olan genel ve yerel seçimlerin sonuçlarını içeren zengin bir veri tabanı vardır. Bunlardan yararlanılarak yapılmış bazı çalışmalar vardır. Ancak, yine de, veri tabanının çok kullanıldığı söylenemez. Eldeki veriler, Türkiye'de siyasi sistemle ilgili, genel, siyasi partiler hakkında, özel, incelemeler yapılmasına elverişlidir. Bunlar, akademik nitelikte, ya da siyaset pratiğine yönelik uygulamalı çalışmalar yapmak isteyen tüm kuruluşların ve kişilerin hizmetine sunulacak durumdadır.

TÜSES Vakfı, bu çalışmayı yayınlamakla, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin eğilimleri ve bunların toplum düzeni ile ilişkileri konusundaki değerlendirmeleri, siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının, ideoloji-program oluşturma, hedef kitle tanımlama ve örgütlenme çalışmalarına yardımcı olabilecek, güvenilir bilgi sunmayı amaçlamaktadır.

TÜSES VAKFI

Giriş

Bu araştırma, TÜSES Vakfı'nın programında yer alan, Türkiye'deki siyasi parti seçmenlerinin sosyo-ekonomik nitelikleri, etnik-dinsel kimlikleri, siyasal eğilimleri ve sosyal demokrasinin toplumsal tabanı konusundaki çalışmaların dördüncü aşamasıdır.

BİRİNCİ AŞAMA'da çalışmalar, Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenleri ve Yandaşları olarak tasarlanmış, yürütülmüş ve Ağustos 1994'te tamamlanmıştır. Bu aşamada, 1989 İl Genel Meclisi Seçimlerinin sonuçları ile, Aralık 1993'te VERİ ARAŞTIRMA tarafından, Türkiye çapında, nüfusu 2.000'in üstündeki yerleşim yerlerini kapsayan, 8.253 denekli olan araştırmanın bulguları ile birlikte değerlendirilmiştir. Sonuçlar, 3 Eylül 1994'te TÜSES Vakfı Genel Merkezinde yapılan bir işlik (workshop) toplantısında değerlendirilmiştir.¹ Bu toplantıda, İkinci Aşama'da yapılacak "Kentsel Türkiye'de Sosyal Demokrat Partilerin Toplumsal Tabanı" konulu araştırmanın çerçevesi de ele alınmıştır. Bu aşamada, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin eğilimlerinde ve oy verme davranışlarında görülen değişimler, siyasi parti yandaşlarının sosyo-ekonomik nitelikleri, Türkiye'nin sorunları üzerindeki görüşleri ve siyasal eğilimleri üzerinde durulmuş, Sosyal Demokrat Partilerin yandaşları ile ilgili çözümlemelere özel bir yer verilmiştir.

İKİNCİ AŞAMADA, çalışmalar, Sosyal Demokrat Partilerin toplumsal tabanı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu amaçla, İstanbul'da, Ümraniye ve Zeytinburnu, Ankara'da, Altındağ ilçelerinde gerçekleştirilen 1.200 denekli bir anket uygulaması ve tamamlayıcı nitelikte, altı Odak Grup Toplantısı yapılmıştır. Alan çalışması ve Odak Grup Toplantıları, Kasım 1994-Ocak 1995 tarihlerinde, VERİ ARAŞTIRMA tarafından gerçekleştirilmiştir.

¹ Sosyal Demokrat Taban Araştırması, N. Erder, S. Tüzün, A. Kardam, F. Kardam, Ağustos 1994 (Çoğaltılmış Rapor)

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Bu aşamada, istatistiksel bir genelleme amacı gözetilmeden, Sosyal Demokrat Partilerin toplumsal tabanını oluşturabileceği düşünülen toplum kesimlerinin, nitelikleri, düşünceleri ve davranışları ile ilgili bulguların irdelenmesine önem verilmiştir. Bu bulguların, Sosyal Demokrat Partilerin potansiyel tabanları konusundaki değerlendirmelerinde ve program oluşturma ve örgütlenme çalışmalarında yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Sonuçlar, 8 Nisan 1995'te TÜSES Vakfı Genel Merkezinde yapılan bir toplantıda tartışılarak değerlendirilmiştir.

TÜSES Vakfı'nın VERİ ARAŞTIRMA ile birlikte yürüttüğü, Birinci ve İkinci Aşama çalışmalarının sonuçları, "Türkiye'de Siyasi Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı" başlıklı TÜSES yayını olarak kamu oyuna sunulmuştur.²

ÜÇÜNCÜ AŞAMA'da, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin ve yandaşlarının, nitelikleri ve eğilimleri yanında, etnik ve dinsel kimlikleri üzerinde durulmuştur. Bu amaçla, 15 ilin ve ana kentlerin ilçelerinde ve merkezlerinde, seçilmiş ilçe ve köylerinde, 18 ve daha yukarı yaşlarda toplam 2.396 denekle yapılan görüşmelere dayanan bir anket çalışması yapılmıştır. Bulgular, 1987, 1989, 1991, 1994 ve 1995'te yapılmış olan Milletvekili ve İl Genel Meclisi Seçimleri sonuçları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu aşamadaki çalışmalar, Türkiye'nin tamamını kapsamakta, tüm siyasi partilerin seçmenlerinin ve yandaşlarının nitelikleri ve eğilimleri ele alınmaktadır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesinde, daha önce yapılmış olan çalışmaların sonuçları da göz önünde bulundurulmuş ve süreklilik sağlamasına özen gösterilmiştir. Üçüncü Aşama'daki çalışma sonuçları, 7 Eylül 1996 tarihinde TÜSES Genel Merkezi'nde düzenlenen bir toplantıda tartışıldıktan sonra, "Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri" başlıklı TÜSES yayını ile kamu

² Türkiye'de Siyasi Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasi'nin Toplumsal Tabanı, N. Erder, S. Tüzün, A. Kardam, F. Kardam, İstanbul 1995. (Bundan sonra "TÜSES 1995" olarak anılacaktır).

oyuna sunulmuştur.³

Bu belgede sunulan bulgular, TÜSES araştırmalarının DÖRDÜNCÜ AŐAMASI sonuçlarıdır.

1998 yılının Mayıs ayında Türkiye ölçeğinde 1.800 denekle yapılan görüşmeler biçiminde yürütölmüş olan bu araştırmada, ÜÇÜNCÜ AŞAMA'daki çerçeve esas tutulmuştur.

Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin ve yandaşlarının demografik, toplumsal-ekonomik nitelikleri, etnik-dinsel kimlikleri ile değişik konulardaki görüşlerinin, siyasal eğilimlerinin, bu eğilimlerdeki değişikliklerle birlikte, ortaya çıkarılması, araştırmanın odağını oluşturmaktadır. Bu konulara, seçmenlerin "RP'nin Kapatılması" ve siyasi partiler dışındaki iki önemli akımı simgeleyen, "Fethullah Gülen" ve "Yekta Güngör Özden"le ilgili görüşleri gibi iki yeni bölüm eklenmiştir.

Bu çalışma, 5 Bölüm'den oluşmaktadır.

BÖLÜM I: Türkiye'de Seçmenlerin Nitelikleri, Toplumsal Düzen Konusunda Görüşleri ve Siyasi Eğilimleri

1. Seçmenlerin Demografik-Sosyal Nitelikleri ve Etnik-Dinsel Kimlikleri
2. Seçmenlerin Siyasete İlişkin Genel Eğilimleri
3. Seçmenlerin Türkiye'nin Sorunları ve Demokrasi ve İnsan Hakları Konusunda Görüşleri
4. Türkiye'de Toplumsal-Ekonomik Adaletsizlik Sorunsalı ve Seçmenler
5. Seçmenlerin Türkiye'de Toplumsal Düzenin Temel Nitelikleri Konusundaki Görüşleri
6. Seçmenlerin Türkiye'nin Dünyadaki Yeri Konusundaki Görüşleri

³ Türkiye'de Siyasi Parti Seçmenlerinin Nitelikleri, Kimlikleri ve Eğilimleri, N. Erder, Ankara 1996 (Bundan sonra "TÜSES 1996" olarak anılacaktır).

BÖLÜM II: Siyasi Partilerin Yandaşları:

- Nitelikleri
- Siyasi Partilere Güvenleri
- 7. Demografik-Sosyal, Etnik-Dinsel Nitelikleri ve İdeolojik Eğilimleri ile Siyasal Partilerin Yandaşları
- 8. Siyasi Parti Yandaşlarının Türkiye'nin Sorunları Konusundaki Görüşleri ve Partilere Güvenleri

BÖLÜM III: Seçmenlerin Siyasi Parti Tercihleri

9. "Bugün" Bir Seçim Yapılacak Olsa Seçmenler Hangi Partilere Oy Verecekler?
10. Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri

BÖLÜM IV: Seçmenlerin Refah Partisi'nin Kapatılması Konusunda Görüşleri

BÖLÜM V: Seçmenlerin Türkiye'de Siyasi Partiler Dışında Etkin İki Akımın Simgeleri Olarak:

- Fethullah Gülen
- Yekta Güngör Özden Hakkındaki Görüşleri

Tüm bulgular, daha önce yapılmış olan araştırma verileriyle birlikte, karşılaştırmalı olarak, değerlendirilerek verilmektedir. Araştırma, 1996'da yapılmış olan araştırmanın bir devamı olması nedeniyle, birçok tabloda 1996 ve 1998 anketlerinin sonuçları birlikte sunulmuş ve değerlendirilmiştir.

Daha önceki aşamalarda olduğu gibi bu kez de, araştırmanın ön raporu, TÜSES'İN 18 Ekim 1998 tarihinde düzenlediği bir işlik (workshop) toplantısında tartışılmış ve tartışmalardaki eleştiriler ve öneriler doğrultusunda yeniden yazılmıştır.

Raporun incelemesinde, şu noktaların göz önünde bulundurulmasını hatırlatmakta yarar vardır: (i) Bulguların temelini oluşturan kaynak, "niceliksel" bir alan araştırmasıdır. Niceliksel araştırmaların sınırları düşünülerek, ancak derinlemesine ve nitelik-

ÖZET ve SONUÇLAR

sel araştırmalarla yanıtlanabilir sorunların böyle bir çalışma çerçevesinde irdelenemeyeceğini göz önünde tutmak yerinde olur. (ii) Araştırmada esas amaç, seçmen davranışlarındaki eğilimlerin ne yönde ve ne ölçüde değiştiğini gösterebilmektir. Bu nedenle, tabloların, o anda gösterdikleri mutlak değerlerden çok, zaman içindeki değişimin yönü ve boyutları bakımından önem taşıdığını bilmek gerekir. (iii) Araştırma, yöntemi ve istatistik genelleme yapmadaki “hata payları” açısından saydamdır. Verilerin analizinde de bu hata paylarının sınırları içinde kalmak ve bunları aşan genellemeler yapmamak için özen gösterilmiştir.

TÜSES’in daha önceki alan araştırmalarında olduğu gibi bu araştırmada da, başta, tüm çalışmalarını yönlendiren ve araştırma modeli ile örneklem planlamasının hazırlanmasını üstlenen Genel Müdür Sezgin TÜZÜN olmak üzere VERİ ARAşTIRMA kadrolarından birçok uzmanın katkısı olmuştur.

Ankara Sorumlusu Ahmet KARDAM, araştırmanın tasarımından, bulguların nasıl bir çerçevede değerlendirileceğine, bunun tablolara nasıl yansıtılacağına kadar, tüm aşamalarda ve son raporun yazılmasında Araştırma Koordinatörü ile birlikte çalışmıştır.

Kadir GÜRTAN ve yardımcısı Taner GÖNÇ, anket formunu hazırlamanın, kodlamanın, bilgisayar girişlerinin, veri tabanının hazırlanmasının sorumluluğunu üstlenmişler ve raporun araştırma bulgularıyla tutarlılığını irdemişlerdir.

Mesut DEREN’in raporun son haline getirilmesine katkısı olmuştur. Aylin TEKİN ise bu güç ve çetrefil metnin yazılması işini büyük bir sabır, beceri ve zarafetle başarmıştır.

Türkiye’de siyasi parti seçmenlerinin nitelikleri ve eğilimleri konusundaki bulguların sunulmasında, bu aşamada, bir durum saptaması ile yetinilmiş ve yalnızca bu bakımdan aydınlatıcı olacak yorumlar yapılmıştır. Bu verilerden hareketle, Türkiye’de seçmen eğilimleri ve siyasi partiler konusunda, toplumun bütünü ve politik sistemle ilgili, genel, ya da çeşitli siyasi akımlar ve

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

partiler özelinde, birçok yorum yapılabilir. Bunlara ilişkin ipuçlarını bu çalışmada görmek mümkündür. Başlangıçta, bu tür yorumlardan bilinçli olarak kaçınılmış olunmasında amaç, Türkiye'de, siyasi tartışmaların somut verilere dayanılarak yapılmasına katkı sağlamanın ön planda tutulmasıdır.

Necat ERDER
Araştırma Koordinatörü
Kasım 1998 ANKARA

Özet ve Sonuçlar

Kapsam ve Yöntem

TÜSES Vakfı'nın, VERİ ARAŞTIRMA ile birlikte, yürüttüğü çalışmaların dördüncü aşamasını oluşturan bu rapor, 1998 yılının Mayıs ayında yapılmış olan, Türkiye ölçeğinde 1.800 denekli anket sonuçlarının, 1993, 1995 ve 1996'da gerçekleştirilmiş bulunan araştırmaların bulguları ile birlikte değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Amaç, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin ve yandaşlarının demografik, toplumsal-ekonomik profilleri ve etnik-dinsel kimlikleri ile, toplum düzenini ilgilendiren konulardaki görüşlerinin ve siyasal eğilimlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Üzerinde durulan temel nokta, bu eğilimlerin zaman içinde hangi yönde ve ne ölçüde değiştiğini saptamaktır.

Geçmiş araştırmalarda, seçmen eğilimleri, esas olarak, siyasi partilerle ilişkili olarak değerlendirilirken, 1998'de, buna, siyasi partiler dışında iki önemli akımı simgeleyen, *Fethullah Gülen* ve *Yekta Güngör Özden* ile ilgili görüşleri içeren, iki yeni konu eklenmiştir. Bunun yanında, seçmenlerin, *RP'nin kapatılması* olayı ile ilgili görüşlerinin ayrıntılı bir biçimde irdelenmesi, 1998 araştırmasının geçmişteki araştırmalardan farklılaşan bir boyutu olmuştur.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Rapor, beş bölümden oluşmaktadır:

Bölüm I: Türkiye'de Seçmenlerin Nitelikleri, Toplumsal-Siyasal Düzen Konusunda Görüşleri ve Siyasi Eğilimleri

Bölüm II Siyasi Partilerin Yandaşları:

- Nitelikleri ve Kimlikleri
- Siyasi Partilere Güvenleri

Bölüm III: Seçmenlerin Siyasi Parti Tercihleri

Bölüm IV: Seçmenlerin Refah Partisinin Kapatılması Konusunda Görüşleri

Bölüm V Seçmenlerin Türkiye'de Siyasi Partiler Dışında Etkin İki Akımın Simgeleri olarak:

- Fethullah Gülen
- Yekta Güngör Özden hakkında görüşleri.

BÖLÜM I: Türkiye'de Seçmenlerin Nitelikleri, Toplumsal-Siyasal Düzen Konusunda Görüşleri ve Siyasi Eğilimleri

Bölüm I'de, tüm seçmen kitlesinin: (i) demografik, sosyo-ekonomik nitelikleri (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma konumu); (ii) etnik-dinsel kimlikleri (Alevi, Kürt ve Diğer seçmenler); (iii) siyasal eğilimleri ("Sağcı", "Solcu" ve Kendilerini "Sağ-Sol" bağlamında tanımlamayan seçmenler); (iv) Türkiye'nin sorunları, ülkenin karşı karşıya bulunduğu "tehlike", "demokrasi ve insan hakları" konusundaki görüşleri; (v) Türkiye'nin "Şeriat" yasalarına göre yönetilip yönetilmeyeceği konusundaki düşünceleri; ve (vi) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasına nasıl baktıkları ele alınmaktadır.

(i) Seçmenlerin Demografik ve Sosyo-ekonomik Nitelikleri

Bu konudaki bulgular şöyle özetlenebilir:

- Seçmenlerin, %56,5'i kentlerde, %43,5'i kırsal alanda yaşamaktadır.

ÖZET ve SONUÇLAR

- %84,4, “ortaokul ve daha az”, %15,6 “lise ve daha yüksek” eğitim görmüştür.
- %32’si “kentli erkek”, %17,7’si “köylü erkek”, %18,8’i “köylü kadın”, %27,7’si “kentli ev kadını” ve %3,8’i de “çalışan kadın”dır.

Çalışma konumları bakımından dağılım şöyledir:

	%
Mavi yakalı	17,4
Beyaz yakalı	5,4
Esnaf / Zanaatkar	17,4
Küçük çiftçi	27,4
Serbest-İşveren	2,0
Ev kadını	26,8
Öğrenci	2,6
Diğer	0,7
Toplam	100,0

Eğitim düzeyi en yüksek olan grup, “beyaz yakalılar”, en düşük olan grup ise “küçük çiftçiler”dir. “Mavi yakalılar”ın eğitim düzeyi, “esnaf ve zanaatkarlar”dan daha geridir.

(ii) Seçmenlerin Etnik-Dinsel Kimlikleri

Bu konuda yöneltilen soruya verilen yanıtlar şöyledir:

Alevi	% 3,6
Kürt	% 6,3
Türk/Sünni	% 79,7

Bu bulguların, Türkiye’de, etnik-dinsel kimlik konusundaki gerçek durumu yansıtmadığı açıktır. “Alevi” ve “Kürt” olarak verilen oranlar, sorulan soruya yanıt verirken, “Alevi”, ya da “Kürt” kimliklerini açıklamaktan çekinmeyenleri içeren özel bir grubu göstermektedir. Bunların siyasal görüşlerini ve parti tercihlerini irdelemekte yarar görülmektedir. Soruya “Alevi”, “Kürt” ve “Türk-Sünni” kategorileri dışında yanıt veren %10,5’lik diğer bir grup vardır.

Kendilerini “Alevi” olarak tanımlayanların eğitim düzeyi,

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

hem “Kürt”lerden, hem de “Türk-Sünni”lerden daha yüksektir.

“Alevi”ler, çalışma konumu bakımından, “beyaz yakalı”ların, “Kürt”ler, “mavi yakalı”ların yüksek oranda temsil edildiği gruplardır.

(iii) Seçmenlerin Siyasi Eğilimleri

Bu konuda seçmenler şöyle ayrılmaktadır:

Solcu	% 13,4
Sağcı	% 41,1
Diğer	% 35,1

“Solcu” ve “Sağcı”lar, kendi siyasal eğilimlerini bu terimlerle tanımlayanlar, “Diğer”ler ise eğilimlerini “sağ-sol” bağlamında belirtmek istemeyenlerdir.

- Kendilerini “Solcu” olarak görenlerin %73,4’ü “Sosyal demokrat”, %17,8’i “Sosyalist” olduklarını belirtmişlerdir.
- “Solcu”ların %76,8’i, “Sağcı”ların %49,1’i, kentlerde yaşamaktadır.
- Siyasal eğilimlerini “Solcu” olarak tanımlayanların en yüksek oranda bulunduğu grup, “Çalışan kadın”lardır. “Sağcı”ların en yüksek oranda bulunduğu kesim ise “köylü erkek”lerdir. “Kentli erkek”lerde “Solcu” oranı, “çalışan kadınlar”lardan sonra, “köylü kadın”larda ise “Sağcı” oranı “köylü erkek”lerden sonra ikinci sıradadır.
- Kendilerini “Solcu” olarak görenler arasında, “lise” ve “yüksek” eğitim görmüş olanlar, yüksek, “Sağcı”larda ise düşüktür.
- Yaş durumu ile siyasal eğilim arasında belirgin bir ilişki yoktur. Ancak, 18-20 yaş grubundaki genç seçmenlerin siyasi bakımdan daha kesin tavır aldıkları görülmektedir. Bu yaş grubunun oranı solcular içerisinde %13,3; sağcılar içerisinde ise % 11,1’dir. Bir başka ifadeyle; 18-20 yaş grubu gençlerin %17’si kendilerini “solcu” olarak, %43’ü

ÖZET ve SONUÇLAR

ise “sağcı” olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

• “Çalışma konumları”na bakıldığında, “beyaz yakalı”lar, içinde kendilerini “solcu” olarak tanımlayanların oranının “solcu”ların genel oranından iki katı yüksek olması dikkati çekmektedir. “Sağcı”ların yüksek oranda bulunduğu kesimler, “küçük çiftçiler”, “mavi yakalılar” ve “esnaf/zanaatkarlar”dır. Türkiye’de “solcu”luğun daha çok eğitim düzeyi ile ilişkili olduğu görülmektedir.

• “Etnik-dinsel” kimlikle, siyasal eğilim arasındaki ilişkiler ilginçtir. “Alevi”ler içinde “Solcu”ların oranı %60,9; “Sağcı”ların oranı ise %9,4’tür. “Kürt”lerde ise, “Sağcı” ve “Solcu” oranı %30 dolaylarındadır. “Sünni-Türk”lerde “Solcu”ların oranı, hem “Alevi”ler, hem de “Kürt”lerdekinden daha düşük, “Sağcı” oranı ise, daha yüksektir. Sonuçta, “Alevi”lerin ve “Kürt”lerin, siyasi tavırları bakımından “Türk-Sünni” kesiminden belirgin bir biçimde farklılaştığı görülmektedir.

(iv) Türkiye’nin En Önemli Sorunu Nedir?

Bu soruya, seçmenlerin verdiği yanıtlar şöyledir:

	1994	% 1996	1998
Enflasyon-ekonomi	36,9	46,7	46,1
Terör	45,0	16,7	11,9
İşsizlik	10,4	12,0	10,7
Ülke Yönetimi	1,0	4,3	7,2
Demokrasi İnsan Hakları	1,1	2,2	2,3

Sonuçlar şu bakımdan dikkat çekicidir:

- “Terör” konusu, 1994-1998 döneminde, Türkiye’nin en önemli sorunu olarak gündemin başında yerini yitirmiş, yerini “hayat pahalılığı”na bırakmıştır.
- “Ülke yönetimi”, yavaş yavaş, sorunlar arasında yer almıştır.
- “Demokrasi ve İnsan Hakları”, hiçbir zaman, önemli sorun alanı olarak görülmemiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- “Laiklik ve Dinsel Konular” ise, 1998’de %2,3’lük bir kesimce sorun alanı olarak algılanmıştır.

1998’de ilk kez sorulan “Türkiye’nin Karşı Karşıya Olduğu En Büyük Tehlike Nedir?” sorusuna şu yanıtlar verilmiştir:

	%
Terör-güvenlik	39,3
Enflasyon-Ekonomi	15,2
Dış Politika	8,8
Dinsel Konular	5,3
Ülke Yönetimi	3,9
İşsizlik	3,8
Demokrasi İnsan Hakları	1,5

Soru, “tehlike” bağlamında yöneltildiğinde:

- “Terör” ön plana çıkmakta;
- “İşsizlik”, “Ülke Yönetimi” ve “Demokrasi- İnsan Hakları”, konularının önemi azalmakta;
- “Dış Politika” ve “Dinsel Konular” daha çok önem kazanmaktadır:

(v) “Toplumsal-Ekonomik Adalet” Sorunsalı

Bu konudaki olumsuz tablo, zaman içinde, kaygı verici bir biçimde gelişmektedir.

Türkiye’de “hak etmediği kadar çok para kazanan” insanların bulunduğunu söyleyen (%80’in üstünde) kesime, “Kimler?” sorusu yöneltildiğinde alınan yanıtlar şöyledir:

	%
Milletvekilleri-politikacılar	51,6
Sermaye Sahipleri	20,1
Yasadışı özel sektör (Mafya)	14,8
Devlet-kamu yöneticileri	10,3

1996’da aynı soruya verilen yanıtlarda, “Sermaye sahipleri” %42,1, “Milletvekili-politikacılar” %40,2 oranında belirtmişlerdir. Politikacıların bu kadar büyük bir kitle tarafından “hak etmediği kadar kazanç sağlayan” kesim olarak görül-

ÖZET ve SONUÇLAR

mesi, siyasi sisteme güvensizliğin hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir.

(vi) Şeriat Konusunda Görüşler

Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini "isteyen" ve "istemeyen" seçmenler konusunda, 1995, 1996 ve 1998 anketlerinin bulguları şöyledir:

		%	
	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1998</u>
Şeriat isteyenler	19,9	26,7	19,8
Şeriat istemeyenler	61,8	58,1	59,9
Fikri olmayanlar	18,4	15,2	20,2

Bu bulgular, şu açıdan anlamlıdır:

- Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini "isteyen"ler, seçmenlerin en az 1/5'ini oluşturmaktadır.
- 1996'da, bu kesimin 1/4'e ulaşması, o dönemde (RP'nin 24 Aralık 1995 seçimlerinde aldığı yüksek oy oranı sonucu) dinci akımların oldukça büyük bir ivme kazanması ile açıklanabilir. Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997'de aldığı kararlar, ve RP'nin kapatılması sonucu gelişen ortamda, şeriattan yana olanların 1995 düzeyine gerilemiş olması doğal karşılanabilir.
- Şeriat konusundaki görüşlerin açıklanması siyasal konjonktüre göre önemli ölçüde değişebilmektedir. Ancak, bu değişme, belli üst ve alt sınırlar içinde olmaktadır.

Şeriat istemenin nedenleri

Bu konudaki soruya verilen yanıtlar şöyledir:

Müslümanlığın gereği	% 47,6
Daha iyi bir düzen olması	% 39,8
Ahlakı dürüstlüğü getirmesi	% 7,3

Burada, şeriat "isteyen"lerin %47,6'sı bu tercihi, "ilkesel", %47,1'i "araçsal" gerekçelere dayandırmaktadır. Sonuçta, tüm seçmenlerin %10'a yakın bir bölümünün "ilkesel" nedenler-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

le, Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini istedikleri ortaya çıkmaktadır. Bunu, siyasal islamın ana grubu olarak düşünmek gerekir.

Şeriata karşı olma nedenleri

Bu konudaki soruya verilen yanıtlar şöyledir:

Gerçekçi bir tez değil	%	31,2
Demokrasi ve İnsan Haklarına aykırı	%	29,6
Çağdaş hukuk devleti ilkelerine aykırı	%	19,6
Toplumsal-ekonomik açıdan geri bir düzen	%	11,0

Şeriata karşı çıkanların %49,2'si, buna, "ilkesel", %42,2'si, "araçsal" gerekçeler göstermektedirler.

- Kentlerde yaşayanların %69,0'u Şeriata karşı, %17,2'si ise taraftardır. Kırsal kesimde ise, %48,1 şeriata karşı, %23,2 şeriat yanlısıdır.
- 18-20 yaş grubunda, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini isteyenler, %22,9'la, en yüksek düzeydedir.
- Eğitim düzeyi yükseldikçe şeriat "isteyen"lerin oranı düşmekte, buna karşı olanların oranı ise yükselmektedir.
- "Çalışan kadınlar", şeriat yanlısı olanların en düşük, karşı olanların en yüksek oranda bulunduğu kesimdir.
- "Beyaz yakalılar", şeriat "isteyen"lerin en düşük oranda bulunduğu kesimdir. Şeriat "isteyen"lerin yüksek oranda temsil edildiği gruplar, "Küçük çiftçiler", "Esnaf ve zanaatkarlar" ve "Mavi yakalılar"dır.
- "Alevi"ler, şeriat "isteyenler"nin en düşük, "istemeyen"lerin en yüksek oranda (%90,6) bulunduğu gruptur. "Kürt"ler arasında, şeriat düzeni "isteyenler", Türkiye ortalamasının üstündedir.
- "Solcu"lar arasında, şeriat "isteyen"ler en düşük, "istemeyen"ler ise en yüksek orandadır. "Sağcı"larda durum, bunun karşıtıdır.

(vii) Seçmenlerin Türkiye'nin Avrupa Birliğine Girmesi Konusunda Görüşleri

Seçmenlerin %61,8'i Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını istemektedirler. Bunu istemeyenlerin oranı yalnızca %16,7'dir. 1996'da AB'ne üye olmayı isteyenlerin oranı %54,8 olarak bulunmuştur.

Avrupa Birliği'ne üye olmayı isteyenlerin ileri sürdükleri gerekçeler arasında, "ekonomik" konular, %72,0 oranı ile, başta gelmektedir. "Sosyal-siyasal-hukuksal" gerekçeleri ileri sürenlerin oranı %17,9'dur.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesini "istemeyen"lerin ileri sürdükleri gerekçeler arasında, "Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi dışlaması", "dini-kültürel-ahlaki" nedenler, ve "ekonomik" nedenler başta gelmektedir.

- Avrupa Birliği'ne üyeliği isteyenler, eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır.
- "Solcu"lar, Avrupa Birliği'ne üye olmayı "Sağcı"lardan daha fazla istemektedirler.
- "Şeriat isteyenler"in %49,6'sı, "istemeyen"lerin %74,4'ü Avrupa Birliği'ne üyeliği desteklemekte, "İsteyen"lerin %30,8'i, "istemeyen"lerin %13,3'ü buna karşı çıkmaktadır.

BÖLÜM II: Türkiye'de Siyasi Parti Yandaşlarının Nitelikleri, Kimlikleri ve Siyasi Partilere Güvenleri

(i) Siyasi Partilerin Yandaşları

Deneklerin, "kendilerine en yakın gördükleri" siyasi partiyi gösteren "yandaşlık" bakımından partilerin sıralaması şöyledir:

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

	%	
	1996	1998
ANAP	16,4	14,4
RP-FP	22,2	13,9
DYP	13,1	10,1
MHP	5,1	10,1
DSP	13,0	7,3
CHP	5,5	7,2
HADEP	2,0	1,2
DİĞER	1,8	3,1
HİÇBİR	14,3	21,0

1996-1998 dönemi içinde siyasi partilerin yandaşı olduklarını belirtenlerin oranlarındaki değişimler şunlardır:

- En önemli değişme, **HİÇBİR** partinin yandaşı olmadıklarını söyleyenlerin %14,3'ten, %21,0'e yükselmiş olmasıdır.
- RP-FP yandaşı olduklarını söyleyenlerin %22,2'den %13,9'a düşmesi diğer önemli değişikliklerdir.
- Yandaşlarının oranında yükselme görülen tek parti MHP'dir. Sınırlı düzeyde bir artış görülen CHP dışındaki diğer partilerde ise azalma görülmektedir.
- Önemli bir bulgu, aralarında DTP, ÖDP, İP'nin bulunduğu "DİĞER" parti yandaşlarının %3,1 oranında olmasıdır.

(ii) Siyasi Eğilimlerine Göre Parti Yandaşları

- Yandaşları arasında "Solcu"ların en yüksek oranda bulunduğu partiler, CHP (%53,1) ve DSP (%46,6)dir. Ancak, CHP yandaşları arasında "Solcu"ların oranı 1996'da %62,6'dan 1998'de %53,1'e gerilemiştir.
- Yandaşları arasında en çok "Sağcı" bulunan parti, MHP'dir. ANAP'taki "Sağcı" oranında 1996-1998 arasında azalma, DYP'de ise artma görülmektedir.

(iii) Etnik-dinsel Kimliklere Göre Parti Yandaşları

- "Alevi"ler içinde en çok yandaşı bulunan parti, 1996'da olduğu gibi, 1998'de de, CHP'dir. "Alevi"lerin %40'a yakın bir kesimi CHP yandaşlarıdır.

ÖZET ve SONUÇLAR

- “Kürt”ler arasında en çok yandaşı bulunan partiler RP-FP ve HADEP’tir.
- HİÇBİR parti yandaşı olmadıklarını söyleyenler, “Alevi”lerde %23,4, “Kürt”lerde %12,4’tür.

(iv) Şeriat Konusundaki Görüşleri Bakımından Siyasi Parti Yandaşları

Yandaşı oldukları siyasi partilere göre, şeriat konusundaki görüşleri şöyledir:

	%	
	İstiyor	İstemiyor
ANAP	15,1	64,9
RP-FP	45,8	33,9
DYP	20,2	55,6
MHP	26,5	61,3
DSP	6,9	80,2
CHP	6,9	84,6

1996’da görülen ilginç görünüm, 1998’de de, bazı değişikliklerle sürmektedir.

- Türkiye’nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini “isteyen”lerin tekeli RP-FP’de değildir. Bu partinin yandaşları arasında “şeriat isteyen”ler %50’nin altındadır.
- MHP, DYP ve ANAP yandaşları içinde şeriat “isteyen” önemli bir grup vardır.
- Şeriat “istemeyen”lerin en yüksek oranda olduğu partiler, CHP ve DSP’dir. Ancak, ANAP, MHP ve DYP yandaşlarının çoğunluğunu şeriat “istemeyen”ler oluşturmaktadırlar.
- Türkiye’nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini “isteyen” parti yandaşlarında, 1996-1998 arasında en önemli değişme, RP-FP’nde görülmektedir. 1996’da %61,3 olan bu oran, 1998’de %45,8’e gerilemiştir. Bunu, Milli Güvenlik Kurulu’nun 28 Şubat 1997 toplantısı ve bunu izleyen gerilim ortamı ile açıklamak gerekir.
- DYP’de, şeriat yasalarının uygulanmasını “isteyen” yandaşların oranında 1996-1998 arasında bir artış görülmektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

(v) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girmesi Konusu ve Siyasi Parti Yandaşları

Bu konudaki görünüm şöyledir:

- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişini olumlu karşılayanların en yüksek oranda (%81,5) bulunduğu kesim CHP yandaşlarıdır. Bunu, %70 dolaylarındaki oranlarla DSP, ANAP, DYP ve MHP izlemektedir.
- RP-FP yandaşları arasında AB'ne girişi onaylayanlar, 1996'da %35,3 iken 1998'de %47,0'a yükselmiştir.

(vi) Siyasi Parti Yandaşlarının Türkiye'nin Durumu ve Sorunları Konusundaki Görüşleri

- Deneklerin %73,8'i Türkiye'nin durumunun "kötüye", %12,2'si "iyiye" gittiğini düşünmektedir. Bu oranlar, 1993'te %65,0 ve %20,0, 1996'da %77,8 ve %9,3 olarak belirlenmiştir.
- Durumun "iyiye" gittiğini düşünenlerin en yaygın olduğu kesim %25,1 ile ANAP yandaşlarıdır.
- Durumun "kötüye" gittiğini düşünenlerin oransal ağırlığı MHP, CHP ve RP-FP yandaşları arasında daha yüksektir.

(vii) Türkiye'nin En Önemli Sorununu Hangi Parti Çözebilir?

Türkiye'nin en önemli sorunu olarak belirttikleri sorunun hangi siyasi parti tarafından çözülebileceğine ilişkin, parti yandaşlarının görüşleri şöyledir:

- Türkiye'nin en önemli sorunuyla ilişkili olarak "sorun" belirten seçmenlerin %40'ı aşan bir bölümü, sorunu, **HİÇBİR** partinin çözemeyeceğini ifade etmiştir. 1996'da böyle düşünenlerin oranı %32 idi.
- Sorunları çözebileceği düşünülen parti ile ilgili oranların dağılımında, partilerin her biri için güven belirtenlerin, o parti yandaşlarından daha düşük oranda olması dikkat çekmektedir.

(viii) Türkiye'nin Karşı Karşıya Olduğu En Büyük Tehlikeyi Hangi Parti Çözer?

Parti yandaşlarının bu soruya yanıtı, yukarıdakilerden bir ölçüde farklı bir tablo vermektedir:

- “HİÇBİR” siyasi partinin tehlikeyi önleyemeyeceğini düşünenler, yine, en büyük gruptur. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikenin ne olduğuyula ilişkili olarak görüş belirten seçmenlerin %33,9'u partilere olan güvensizliklerini “hiçbir parti önleyemez” ifadeleriyle dile getirmişlerdir.
- Tehlikeyi önleyebilecek parti konusunda birinci sırada, %10 oranla, MHP gelmektedir. ANAP ve DYP, %9 dolaylarında oranla, MHP'den sonra gelmektedir. CHP ve DSP'nin “tehlikeyi” önleyebileceğine güvenenler her iki parti için %5,3 oranındadır.

(ix) Yandaşları Kendi Partilerine Ne Kadar Güveniyor?

Siyasi parti yandaşlarının, yandaşı oldukları partilere, “sorunu çözme” ya da “tehlikeyi önleme” bakımından güvenleri konusundaki bulgular ilginçtir.

Türkiye'nin en önemli sorununu çözebilme konusundaki görüşler şöyledir:

- Kendi partilerinin sorunu çözebileceğine inananlar arasında, %66,3 oranla RP-FP yandaşları başta gelmektedir. (Bu oran 1996'da %75,7 idi) RP-FP yandaşları arasında sorunu HİÇBİR partinin çözemeyeceğini düşünenler %28,1'dir. (1996'da %19,4)
- Kendi partilerinin sorunu çözebileceğine güvenen yandaşlar, ANAP, DYP ve MHP'de %60 dolaylarındadır.
- CHP ve DSP yandaşlarının yarısından daha az bir bölümü kendi partilerine güvenmektedir (CHP %45,4, DSP %39,3). Bu oranlar 1996'da CHP için %45,9, DSP için ise %55,3 idi.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- CHP yandaşlarının %47,1'i, DSP yandaşlarının ise %48,2'si, sorunu "HIÇBİR" partinin çözemeyeceğini ifade etmektedir.

Siyasi parti yandaşlarının Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük "tehlikeyi önleme" bakımından kendi partilerine güvenleri de, genelde benzer, fakat partiler bakımından değişiklik gösteren bir tablo vermektedir:

- Kendi partilerine güvenenler arasında, MHP yandaşları, %76,2 oranla başta gelmekte, %60-65 oranlarla DYP, RPP ve ANAP'lılar tarafından izlenmektedir.
- Yandaşlarının "tehlikeyi önleme" bakımından güveni konusunda, CHP ve DSP %53'lük oranlarla geride kalmaktadır. Ancak, bu oranlar, "sorun çözme" bakımından partilerine güvenenlerin oranından daha yüksektir.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir:

- Türkiye'de siyasi partilere güvenmeyen ve sayıları giderek artan büyük bir kitle vardır.
- Türkiye'nin, sorunlarına çözüm getirebileceğine, ya da, karşı karşıya olduğu tehlikeyi önleyebileceğine güvenilen siyasi parti yoktur.
- Siyasi parti yandaşlarının kendi partilerine güveni azdır ve giderek zayıflamaktadır.

BÖLÜM III: Seçmenlerin Siyasi Parti Tercihleri

(i) Bugün Seçim Olsa, Oyunuzu Hangi Partiye Verirsiniz?

1998 Mayıs ayında yapılan anketin bu sorusuna verilen yanıtlar, Nisan 1996 anketi ve 25 Aralık 1995 seçimi sonuçlarıyla birlikte, aşağıda verilmiştir.

ÖZET ve SONUÇLAR

	"Bugün" (Mayıs 98)	Nisan 96	Aralık 95	Artış(+) / Azalış(-)	
				Nisan 96'ya göre	Aralık 95'e göre
RP-FP	14,4	22,6	17,6	-8,2	-3,2
ANAP	13,8	15,4	16,3	-1,6	-2,5
DYP	10,3	12,7	15,8	-2,4	-5,5
MHP	9,9	5,2	6,7	4,7	3,2
DSP	7,6	12,7	12,1	-5,1	-4,5
CHP	6,8	5,3	8,8	1,5	-2,0
HADEP	0,9	2,3	3,4	-1,4	-2,5
DİĞER (*)	1,7	1,3	1,6	0,4	0,1
Kararsız	17,4	12,5	-		
Protesto	12,8	6,9	17,7	12,2	16,9
Yanıtsız	4,4	3,0			
Toplam	100,0	100,0	100,0		
Denek sayısı	1800	2396			

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo ile ilgili şu gözlemler yapılabilir:

- Aralık 1995 seçimlerinden sonra yapılan Nisan 1996 anketinde desteği belirgin bir biçimde artmış görünen RP, FP'ne dönüştükten sonra, gerilemiş ve 1995 sonuçlarının 3,2 puan altına düşmüş görünmektedir.
- MHP dışında, tüm partilerin seçmen desteğinde gerileme olmuştur.
- İlginç bir bulgu, aralarında DTP, ÖDP, İP'nin de bulunduğu DİĞER partilerin alabileceği toplam oyların %1,7 gibi düşük bir oranda olmasıdır.
- "Kararsız-protesto" oylarında, Aralık 1995'e göre 17 puan, Nisan 1996'ya göre 12,2 puanlık bir sıçrama olmuştur.

(ii) Seçmenlerin Niteliklerine Göre Partilere Dağılımı

- FP, kentlerde durumunu korurken, kırsal alanda oy kaybetmektedir. DYP ise, kentlerde oy kaybına uğramış, kırsal alandaki oylarını bir ölçüde koruyacak gö-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

rünmektedir. MHP, kırsal alanda, kentlere göre daha hızlı büyümüştür.

- **FP, en büyük desteği, 18-20 yaş grubundaki seçmenlerden almaktadır.** Ancak, bu desteğin oranında 1996'ya göre bir gerileme olmuştur. **MHP'yi destekleyen gençlerin oranında belirgin bir artış gözlenmiştir.** CHP, 18-20 yaş grubundaki seçmen desteğini artıran bir diğer partidir.
- “Çalışan kadın”lar, en büyük oranda ANAP ve CHP'ye oy vereceklerini söylemektedir. “Köylü kadın”lar, DYP'ye ve ANAP'a; “Ev kadın”ları, ANAP'a, daha yüksek oranda oy vereceklerdir. “Kentli erkek”ler, FP, MHP ve DYP'yi “Köylü erkek”ler, MHP, FP ve DYP'yi daha yüksek oranlarda destekleyeceklerdir. “Köylü kadın”ların en az oy vereceği partiler, CHP ve DSP'dir.
- **FP'ni destekleyenler, “ortaokul” ve daha az eğitim görmüş olanlarda yüksektir.** MHP, “ilkokul” ve “lise” bitirmiş olanlardan yüksek oranda oy alacaktır. CHP, “yüksek” öğrenim görmüş olanların en çok desteklediği parti konumundadır. “Kararsız” ve “protesto” oyu vereceklerin en yüksek oranda bulunduğu kesim, “yüksek” öğrenim görmüş seçmenlerdir.
- “Alevi”lerin %35,9'u CHP'yi, %10,9'u ise DSP'yi tercih etmektedir. “Kürt”lerin en çok oy vereceği parti, FP'dir. HADEP, “Kürt”lerden, FP'ye göre daha az destek görmektedir.
- “Mavi yakalı”ların en çok destek verdiği partiler, MHP ve FP'dir. “Beyaz yakalı”lar daha çok (%43,3) “kararsız-protesto” oylarındadır. Partiler arasında, “Beyaz yakalı”lar, büyük oranda CHP'ye oy vereceklerdir. “Esnaf ve zanaatkar”lar, MHP'ye, “Küçük çiftçi”ler DYP'ye yönelmektedir. “Ev kadın”ları arasında, ANAP daha yüksek oranda oy alacak görünmektedir.
- “Solcu”ların çoğunluğu CHP ve DSP'ye oy vereceklerini

söylemişlerdir. “Sağcı”lar arasında MHP’yi destekleyenlerin oranında artış görünmektedir. Bu kesim, en çok FP, ANAP ve DYP’ye oy verecektir.

- Türkiye’nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini “isteyen”lerin 1/3’ten fazlası FP’ne, 1/3’ü, MHP, ANAP ve DYP’ye oy vereceklerini söylemişlerdir. “Şeriat isteyenler”in MHP’ye desteği, 1998’de belirgin bir biçimde artmıştır. “Şeriat” karşı olanların destekledikleri partiler arasında, 1998’de artış gösteren tek parti CHP olmuştur.

(iii) Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri

Birinci parti tercihlerini yapmış olan seçmenlerin, hangi oranlarda, hangi partiyi, “ikinci parti” olarak tercih edecekleri sorusuna verilen yanıtlardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

- “Hiçbir” partiyi seçmeyeceklerini söyleyenler, %24,6 oranındadır (bu oran, 1996’da %21,3 idi). İkinci bir partiye oy verebileceklerini belirtenler %58,0’dır (1996’da %62,0).
- “Hiçbir” partiyi ikinci tercih olarak seçmeyeceklerin en düşük oranda bulunduğu partililer, ANAP seçmenleridir. (1996 %9,5, 1998 %15,7) ANAP’lılar, 1996’da da en “esnek” seçmen kitlesi olarak ortaya çıkmışlardır.
- En “katı” seçmenler RP-FP’lilerdir. Bunların 1/3’ü “hiçbir” partiyi ikinci tercih olarak görmediklerini ifade etmişlerdir.
- İkinci parti olarak ANAP’ı gösteren RP-FP’liler 1996’da %21,6’dan, 1998’de %10,0’a düşmüştür. ANAP’ı ikinci parti gösteren DSP’li seçmenlerin oranı 1996’da %18,8’den, 1998’de %22,1’e yükselmiş, DYP’lilerinki ise %37,0’dan, %25,3’e gerilemiştir.
- İkinci parti olarak DYP’yi gösteren ANAP seçmenleri 1996’da %33,0 iken 1998’de %21,0’e gerilemiştir.
- DSP’lilerin ikinci parti tercihlerinde birinci parti ANAP’tır. 1996’da da böyle idi. CHP’lilerin tercihi ise, hem 1996’da, hem de 1998’de DSP’dir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- 1996-1998 döneminde önemli değişme, MHP'yi ikinci parti olarak tercih edenlerin oylarındaki genel artıştır. Bu artış, DYP, ANAP ve RP-FP seçmenleri arasında yoğunlaşmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de seçmen kitlesinin oldukça esnek, seçecekleri partiler bakımından değişken oldukları söylenebilir. "Merkez sol" partilerinin seçmenlerinin durumu da ilginçtir. CHP'li seçmenler, ikinci parti olarak çoklukla DSP'yi gösterdikleri halde, DSP'liler, ikinci parti tercihlerinde ANAP'ı başta göstermektedirler. MHP, sistem partileri içindeki konumunu güçlendirirken, dinci kanatlarla ilişkilerini de sürdürmektedir.

BÖLÜM IV: Seçmenlerin Refah Partisinin Kapatılması Konusundaki Görüşleri

1996'dan sonra Türkiye'nin siyasal yaşamındaki en önemli olay, Anayasa Mahkemesi kararıyla, RP'nin kapatılması olmuştur. Seçmenlerin bu olayla ilgili düşüncelerini öğrenmek için bu konuda yöneltilen sorulara yanıtlar aşağıda değerlendirilmiştir:

- **Seçmenlerin %93,2'si RP'nin kapatılması olayını bildiklerini söylemişlerdir.** Bu, çok büyük bir orandır ve RP'nin kapatılmasının tüm kesimlerce izlendiğini göstermektedir.
- RP'nin kapatılması "İyi mi oldu yoksa kötü mü oldu?" sorusuna yanıt veren seçmenlerin bu konuda yarı yarıya ayrıştığı görülmektedir.
- "Kötü oldu" diyenlerin oranı, RP'nin yandaşlarının ve seçmenlerinin iki katından daha fazladır. Demek ki, kapatılmayı olumsuz karşılayanlar arasında RP'ne destek vermeyen büyük bir toplum kesimi vardır.
- "İyi oldu" diyenlerin oranı da, RP'ne oy vermeyen seçmen kitlesinin oranından çok düşüktür.
- RP'nin kapatılmasını "olumlu" karşılayanların, "Neden iyi oldu?" sorusuna verdikleri yanıtların dökümü aşağıdadır:

ÖZET ve SONUÇLAR

	%
Türkiye’de tehlike önlendi	36,6
RP dini siyasete alet ediyordu	24,9
RP, demokrasiye karşı idi	5,1
RP, Atatürkçülüğe karşı idi	5,1
RP, Bölücü-zararlı idi	8,6
RP’nin icraatı kötü idi	14,4

Demek ki, büyük bir kitle, Türkiye’de yaşanan gerilimin RP’nden kaynaklandığını ve kapatılma ile bunun önlenmiş olduğunu düşünmektedir. RP’nin dini siyasete alet ettiğini düşünen 1/4’lük bir kesim vardır. Diğerleri, demokrasiye, Atatürkçülüğe zarar verdiği için RP’nin kapatılmasını olumlu karşılamaktadır. RP’nin “icraatının kötü olduğu”nu, “yolsuzluklara karıştığı”nı ve “bölücü” olduğunu düşünenler, geri kalan kesimi oluşturmaktadır

- Kapatılmayı “olumsuz” karşılayanların, “Neden kötü oldu?” sorusuna yanıtları şöyledir:

	%
Demokrasi-düşünce özgürlüğü zedelenmiştir	38,1
Müslümanlık zarar gördü	21,3
RP’nin icraatı olumluydu	19,4
RP’ye haksızlık yapıldı	12,7
Kapatılma, tehlikeyi artıracak	8,3

Önemli bir kesim, kapatılmanın, “demokrasiyi zedelediği”ni ifade etmiştir. Bu oran, şimdiye kadar yapılmış araştırmalar içinde, seçmenlerin demokrasiye duyarlı olduklarını belirttikleri en yüksek orandır. Konuya, Müslümanlığa dayalı gerekçelerle bakanların oranı %21,3’tür. Bunların RP’nin dinci tabanını temsil ettiği söylenebilir.

- Kapatılmaya “İyi oldu” diyenler, çoğunlukla kentlerde yaşamaktadır. ”
- “Eğitim” düzeyi yükseldikçe, kapatılmaya “İyi oldu” diyenlerin oranı artmaktadır. Ancak, “Kötü oldu” diyenlerin en yüksek oranda bulunduğu grup “yüksek” öğrenim görmüş olanlardır.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- “Alevi”lerin %70,3’ü kapatılma için, “İyi oldu”, “Kürt”lerin çoğunluğu (%54) ise “Kötü oldu” demektedir.
- “Solcu” seçmenlerin 2/3’si, kapatılma için “İyi oldu” demektedir. “Sağcı”larda ise “Kötü oldu” diyenler daha çoktur.
- Türkiye’nin “Şeriat” yasalarına göre yönetilmesini “isteyen”lerin 2/3’si kapatılmanın “Kötü oldu”ğunu düşünmektedir. “İstemeyen”lerin %51,8’i, “İyi oldu”, %33,5’i “Kötü oldu” demektedir.
- Seçmenlere, “İnsanların Düşüncelerinden dolayı cezalandırılmasını onaylayıp onaylamadıkları” sorulmuş %53,2’si “Hayır”, %10,4’ü “Evet” ve %26,2’si “Duruma göre” yanıtını vermişlerdir.
- Düşüncelerinden dolayı insanların cezalandırılmasına “Hayır” diyenlere, RP’nin kapatılması ile ilgili görüşleri sorulduğunda, görüş bildirenlerin yarısı “İyi oldu” diğer yarısı “Kötü oldu” demiştir.
- Düşüncelerinden dolayı cezalandırılmaya “Evet” diyenlerin %50,5’i, RP’nin kapatılması için “İyi oldu”, %35,1’i “Kötü oldu” demişlerdir.
- Bu bulgular, RP’nin kapatılması olayını, “düşünce özgürlüğü” bağlamında algılamayan, bir anlamda tutarsız, önemli bir kesimin bulunduğunu göstermektedir.
- Seçmenlere, “Partilerin kapatılmasını uygun görüp görmedikleri” sorulmuştur. %49,0 “Yanlış”, %12,2 “Doğru” %25,8 “Duruma göre” yanıtı vermiştir.
- “Yanlış” diyenlerin %54,1’i RP’nin kapatılmasını “olumsuz” %29’u “olumlu” karşılamaktadır.
- Partilerin kapatılmasını “Doğru” bulanların %71,4’ü RP’nin kapatılmasına “İyi oldu” derken %20,9’u “Kötü oldu” demişlerdir.
- Bu bulgular da, genel olarak “parti kapatılması” ile, RP’nin kapatılmasını farklı bağlamlarda değerlendiren, yani tutarsız, önemli bir kesimin bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak:

- RP'nin kapatılması konusunda görüş bildirenlerin yarısı, kapatılmayı "olumlu", diğer yarısı "olumsuz" karşılamıştır. Türkiye'de, toplumun bu kadar duyarlı olduğu konuda bu tür bir bölünme alışılmış bir durum değildir.
- RP'nin kapatılması için "kötü oldu" diyenler içinde, bunun "demokrasiye ve düşünce özgürlüğüne zarar verdiği"ni, ve RP'ne "haksızlık yapıldığı"ni düşünenler çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bu da Türkiye'de alışılmış bir tablo değildir.

Toplumu büyük bir ölçüde sarsmış olduğu anlaşılan bu olayın etkilerini doğru bir biçimde çözümlemek, siyasal yaşamımızın geleceği bakımından yapılacak öngörüler için büyük önem taşımaktadır.

BÖLÜM V: Partiler Dışında Etkin İki Akımın Simgeleri Olarak: Fethullah Gülen ve Yekta Güngör Özden

TÜSES'in bugüne kadar yapmış olduğu araştırmalarda, konular, siyasi partiler bağlamında ele alınmıştır. Bu kez, siyasi partiler dışında iki önemli akım olarak, "Fethullahçılık" ve "Kemalist" hareket üzerinde durmak gereksinmesi duyulmuş ve bu akımların simgeleri olarak, "Fethullah Gülen" ve Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı, "Yekta Güngör Özden" konusundaki görüşler irdelenmiştir.

1. Seçmenlerin Fethullah Gülen Hakkındaki Görüşleri

(i) Fethullah Gülen Ne Kadar Tanınıyor?

- Fethullah Gülen, seçmenlerin %80'e yakın bir bölümüne bilinmektedir. Gülen'i kentlerde yaşayanların 9/10'a yakını, kırsal alandakilerin 2/3'si tanımaktadır.
- Seçmenlerin eğitim durumu yükseldikçe Gülen'i tanıyanların oranı artmaktadır.
- Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini "İsteme-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

yen” kesim, Gülen’i, “İsteyen” kesime göre belirgin bir biçimde daha çok tanımaktadır.

- MHP, CHP, RP-FP, ve ANAP yandaşlarından %80-85’i Gülen’i tanımaktadır. DSP yandaşları arasında Gülen’i tanıyanlar, %78,6, DYP’de ise %65,7 oranındadır. Gülen’i tanımayanların en yüksek oranda bulunduğu yandaşlar, DYP (%34,3) ve DSP’lilerdir (%21,4).

(ii) Fethullah Gülen’in Görüşleri Nedir?

- F.Gülen’i tanıyan seçmenlerin %60,8’i, Gülen’i, “din adamı”, kimliği ile tanımaktadır. %14,0’lük bir kesim, “eğitimci” %9,6 “girişimci” olarak tanımaktadır. Gülen’in “politikacı” kimliğini ön planda tutanlar, %4,4 gibi küçük bir orandadır.
- Fethullah Gülen’in “görüşleri” sorulduğunda, verilen yanıtlarda, “politikacı” kimliği ön plana çıkmaktadır. F.Gülen’in kim olduğuyula ilişkili olarak görüş belirten kesimin içerisinde %52,1’lik bir grup bunu söylemektedir. “Politikacı” olarak Gülen’in görüşlerini tanımlayanlar, “ilerici”, “cumhuriyetçi, “eşitliği savunur”, “demokrasi, adalet savunucusu” gibi olumlu, ya da “dini siyasete alet ediyor”, “demokrasi karşıtı”, “bölücü” gibi olumsuz ifadeler kullanmaktadır.

(iii) Gülen’in Görüşleri Ne Kadar Benimseniyor?

- Gülen’in görüşlerini kendinize yakın buluyor musunuz? sorusuna Gülen’i tanıyanların %90’ı aşan bir bölümü, olumlu ya da olumsuz yanıt vermiştir.
- Gülen’i tanıdıklarını söyleyenlerin %51,4’ü, Gülen’in görüşlerini, “olumlu”, %38,7’si, “olumsuz” karşılamaktadır.
- “Alevi”lerin 3/4’ü, Gülen’in görüşlerini “olumsuz” karşılamaktadır. “Kürt”lerden görüş bildirenlerin yarısı “olumlu”, yarısı da “olumsuz”dur.
- “Solcu”ların %80’nden fazlası, Gülen’in görüşlerine “olumsuz”, “Sağcı”ların %68’i “olumlu bakmaktadır.
- Şeriat “İsteyen”lerin 3/4’ü Gülen’in görüşlerini “olum-

ÖZET ve SONUÇLAR

lu” bulmaktadır. “İstemeyen”lerin %48,0’i “olumsuz” karşılamaktadır.

- Fethullah Gülen’in görüşlerini “kendilerine yakın” bulanların en yüksek oranda bulunduğu grubun, RP-FP’si yandaşları (%75) olması ilginç ve şaşırtıcıdır. MHP’liler de %70’i aşan bir oranda Gülen’in görüşlerine yakınlık duymaktadır. DYP’de Gülen’in görüşlerini olumlu bulanların oranı %66,7, ANAP’ta %48,0, DSP’de %48,0, CHP’de %15,2’dir.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir:

- Fethullah Gülen, toplumda büyük bir ilgi odağıdır.
- Çoğunluk, Gülen’in görüşlerini politika ile ilgili bulmaktadır.
- Gülen’in görüşlerini “benimseyenler” (%51,4), “benimsemeyenler”den (%38,7) fazladır.
- “Benimseyen”ler arasında, “Şeriat yanlısı” olanlar, “Sağcı”lar ve RP-FP’liler başta gelmektedir.
- “Benimsemeyen”ler arasında, “Alevi”ler, “Solcu”lar, CHP ve DSP’liler başta gelmektedir.

Ancak, hemen tüm kesimlerde Gülen’in görüşlerine olumlu bakan önemli bir grup vardır.

2. Seçmenlerin Yekta Güngör Özden Hakkındaki Görüşleri

(i) Yekta Güngör Özden Ne Kadar Tanınıyor?

- Seçmenlerin 2/3’si Y.G.Özden’i tanımaktadır. Kentlilerin 3/4’ü, kırdaki yaşayanların ise 1/2’si, Özden’i tanımaktadır.
- Özden’in tanınma oranı, eğitim düzeyi, yükseldikçe artmaktadır.
- Türkiye’nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini “isteyen”lerin %58,3’ü, “istemeyen”lerin %74,5’i Özden’i tanımaktadır.
- Özden’i tanıyanlar, en çok, CHP, MHP ve RP-FP yandaşları arasında bulunmaktadır. DYP’lilerin yarısına yakını, Özden’i tanımamaktadırlar. ANAP ve DSP yandaşlarının 2/3’ü, Özden’i, bilmekte, 1/3’ü ise bilmemektedirler.

(ii) Yekta Güngör Özden'in Görüşleri Nedir?

- Yekta Güngör Özden adını duyduğunu belirten seçmenlerin %51,5'i Özden'i "hukukçu", %7,1'i "politikacı" kimliği ile tanımaktadır.
- Özden'in görüşlerini "politika" ile ilgili bulanlar ise, Özden'in kim olduğuyla ilişkili fikir beyan edenlerin %56,3 oranındadır.
- %40'a yakın bir kesim, Özden'i "Atatürkçü" ve "Lâik" olarak bilmekte, %16,4 ise "Solcu-Sosyal Demokrat" olarak nitelendirmektedir.

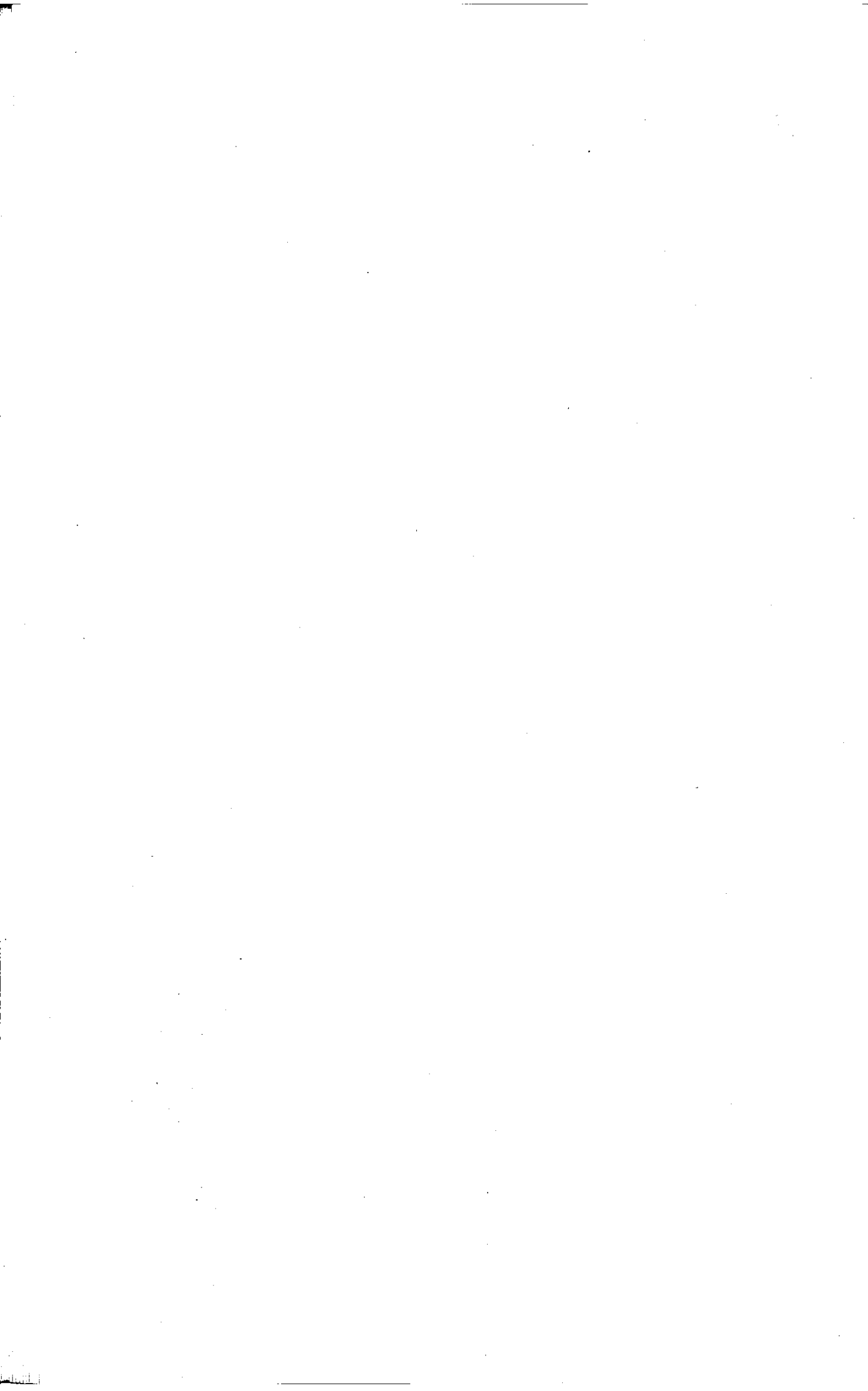
(iii) Özden'in Görüşleri Ne Kadar Benimseniyor?

- Özden'i tanıyanların %54,8'i Özden'in görüşlerini "olumlu", %38,3'ü "olumsuz" karşılamaktadır.
- Özden'i tanıyıp da şeriat istediklerini söyleyen kesimin %78,3'ü Özden'in görüşlerini "olumsuz", "istemeyen"lerin %63,9'u "olumlu" olarak değerlendirmektedir.
- "Solcu"ların %82,4'ü, Özden'in görüşlerini "olumlu" bulmaktadır. "Sağcı"ların %55,9'u "olumsuz", %34,8'i "olumlu" bulmaktadır.
- "Alevi"lerin 3/4'ü Y.G.Özden'in görüşlerini "olumlu", "Kürt"lerin 2/3'si "olumsuz" bulmaktadır.
- Parti yandaşları arasında Özden'in görüşlerini "olumlu" bulanlar, %91 oranla CHP'liler %90'la DSP'liler ve %81 ile ANAP'lılardır. "Olumsuz" bulanlar ise, RP-FP (%76) ve MHP (%61) yandaşlarıdır. DYP'liler, eşit oranda "olumlu" ve "olumsuz"lar arasında bölünmüşlerdir.

Fethullah Gülen ve Yekta Güngör Özden'le ilgili bulguların, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin, kendilerine partiler dışında bir kimlik ya da önder arayışı içinde bulunmasının bir göstergesi olarak görülüp görülmeyeceği, tartışmaya değer bir konudur.

1.
Bölüm

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN
NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN
KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ
ve
SİYASİ EĞİLİMLERİ

Türkiye’de Seçmenlerin Nitelikleri, Toplumsal Düzen Konusunda Düşünceleri ve Siyasi Eğilimleri

Bu bölümde, 1996 araştırmasında olduğu gibi, Türkiye’deki tüm seçmen kitlelerinin demografik ve sosyo-ekonomik nitelikleri (kır ya da kentte oturma, yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve çalışma yaşamındaki konumu) ve etnik-dinsel kimlikleri (Alevi, Kürt ve Diğer) ilgili bulgular yer almaktadır. Bu betimlemeler daha sonra yapılacak seçmen eğilimleri konusundaki çözümlerinde esas tutulacaktır.

1. Seçmenlerin Demografik-Sosyal Nitelikleri ve Etnik-Dinsel Kimlikleri

1.1 Kentte-Kırda Yaşadıklarına Göre Seçmenler

Tablo 1.1’de seçmenlerin kentlerde ya da kırsal alanlarda yaşamaları bakımından dağılımı görülmektedir.

Tablo 1.1: Kentte-kırda yaşayan seçmenler

	Sayı	Yüzde
Kentsel	1017	56,5
Kırsal	783	43,5
Toplam	1800	100,0

1.2. Yaşa, Cinsiyete Göre Seçmenlerin Eğitim Durumu

Seçmenlerin yaşlarına göre eğitim durumu Tablo 1.2’de gösterilmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 1.2: Yaş gruplarına göre son bitirdikleri okul

	18-24	25-39	40-54	55+	Toplam
Bitirmemiş	9,6	18,3	33,4	57,6	26,3
İlkokul	54,6	56,6	51,5	33,6	51,1
Ortaokul	10,6	8,1	4,3	3,3	7,0
Lise	21,2	11,5	6,3	3,3	11,2
Yüksek	4,0	5,5	4,5	2,3	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	405	693	398	304	1800

Tablo'dan, seçmenlerin %84,4'ünün ortaokul ve daha az, %15,6'sının da lise ve daha yüksek düzeyde eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.

Gençlerden daha yaşlı kesimlere doğru gidildikçe lise ve üzeri öğrenimlilerin oranı azalırken, ortaokul ve daha az öğrenimlilerin oranı artmaktadır. Lise ve üzeri öğrenimlilerin oranı, 18-24 yaş grubunda % 25,2; 25-39 yaş grubunda %17; 40-54 yaş grubunda %10,8; 55+ yaş üzerinde ise %5,6'dır. Dolayısıyla bu veriler, kuşaklar arasında öğrenim düzeyi bakımından önemli farklar olduğunu göstermektedir.

Tablo 1.3: Cinsiyete göre eğitim durumu

	Kentli E.	Çalışan K.	Ev K.	Köylü E.	Köylü K.	Toplam
Bitirmemiş	9,0	7,2	33,6	23,6	51,6	26,3
İlkokul	52,5	27,5	48,9	62,9	45,7	51,1
Ortaokul	12,0	10,1	6,4	5,0	0,6	7,0
Lise	18,4	23,2	10,7	6,3	1,8	11,2
Yüksek	8,1	31,9	0,4	2,2	0,3	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	577	69	497	318	339	1800

Cinsiyetle ilgili çözümlenmelerin yalnızca "kadın" ve "erkek" düzleminde yapılması çok anlamlı görülmediğinden, kadınların, "çalışan kadınlar", kentli "ev kadınları" ve "köylü kadınlar", erkeklerin ise, "kentli erkek" ve "köylü erkek" olarak ayrılması yoluna gidilmiştir. Burada, "çalışan kadınlar"ın, toplam içindeki sayıları az olmasına karşın, hem nitelikleri, hem de eğilimleri bakımından, diğer gruplardan belirgin bir biçimde farklılık göstermektedir.

ren bir grup oluşturduğuna dikkat çekmek gerekir.⁴

Tablo 1.3'te dikkat çeken önemli bir nokta, "çalışan kadınlar"ın eğitim durumu bakımından konumudur. Bu grupta, orta ve daha az eğitim görmüş olanlar %44,8'le, en düşük; lise ve daha yüksek eğitim görmüş olanlar, %55,1'le en yüksek oranlarda bulunmaktadır. "Köylü kadınlar" için bu oranlar, %97,9 ve %2,1 düzeyindedir. ("Kentli erkek"lerde %73,5 ve %26,5, "köylü erkek"lerde ise %91,5 ve %8,5).

1.3. Çalışma Konumlarına Göre Seçmenler

1.3.1. Çalışma Konumlarına Göre Seçmenler

Denekler, çalışma konumlarına göre yedi grupta toplanmışlardır. Bu grupların büyüklükleri Tablo 1.4 görülmektedir.⁵

Tablo 1.4 : Çalışma konumları

	Sayı	Yüzde
Mavi yakalı	313	17,4
Beyaz yakalı	97	5,4
Esnaf/Zanaatkar	314	17,4
Küçük çiftçi	498	27,7
Serbest	23	1,3
İşveren	13	0,7
Ev kadını	483	26,8
Öğrenci	47	2,6
Diğer	12	0,7
Toplam	1800	100,0

Tablo'dan seçmenlerin %17,4'ünün "mavi yakalı", %5,4'ünün "beyaz yakalı" çalışan konumunda oldukları görülmektedir. Daha önceki araştırmalarda, "beyaz yakalı"ların çoğunluğunun "kamu sektörü" çalışanları yani, "devlet memuru" olduğu görülmüş ve bu kesimin siyasal eğilim bakımından özel

⁴ "Cinsiyet" değişkeninin yaratılma yöntemi için Bkz. "Ek 1: Yöntem Üzerine Açıklayıcı Notlar"

⁵ "Çalışma konumları"nın nasıl tanımlandığını görmek için Bkz. Ek 1: Yöntem Üzerine Açıklayıcı Notlar".

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

nitelikler taşıdığı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmadaki denek sayısının küçüklüğü bu tür bir çözümleme yapmaya elverişli değildir. Ancak, yine de konunun böyle bir boyutu olduğunu hatırlatmakta yarar görülmektedir (Tabloda, “serbest çalışan”, “işveren” ve “öğrenci”lerin az sayıda denek tarafından temsil edildikleri görülmektedir. Bu nedenle, değerlendirmelerde bunlarla ilgili yorum yapılmayacaktır).

1.3.2. Çalışma Konumlarına Göre Eğitim Durumu

Tablo 1.5, seçmenlerin çalışma konumlarına göre eğitim durumunu göstermektedir.

Tablo 1.5: Çalışma konumlarına göre eğitim durumu

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam	Denek sayısı
Küçük çiftçi	45,2	51,6	1,6	1,6	-	100,0	498
Ev kadını	34,6	50,1	6,2	8,7	0,4	100,0	483
Esnaf/Zanaatkar	13,4	58,9	11,1	12,7	3,8	100,0	314
Mavi yakalı	11,8	63,3	10,5	12,5	1,9	100,0	313
Beyaz yakalı	-	18,6	7,2	29,9	44,3	100,0	97
Diğer	3,2	21,1	13,7	45,3	16,8	100,0	95
GENEL	26,3	51,1	7,0	11,2	4,4	100,0	1.800

Tablo 1.5'te önemli bulgu, “beyaz yakalı”larda eğitim düzeyinin en yüksek olmasıdır. Bu grupta, “lise ve yüksek” eğitim görmüş olanların oranı %74,2, “orta ve daha az” eğitim görmüş olanların oranı ise %25,8'dir. Eğitim düzeyi en düşük olanlar “küçük çiftçiler”dir. Bu grupta, “lise” eğitimi görmüş olanlar %1,6, “orta ve daha düşük” eğitim görenler ise %98,4 oranındadır. “Mavi yakalı”ların eğitim durumu, “esnaf ve zanaatkarlar”dan daha geridir.

1.3.3. Cinsiyete Göre Çalışma Konumları

Seçmenlerin cinsiyetlerine göre çalışma konumları Tablo 1.6'da gösterilmektedir.

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ**

Tablo 1.6: Cinsiyete göre çalışma konumları

	Kentli E.	Çalışan K.	Ev K.	Köylü E.	Köylü K.	Toplam
Mavi yakalı	36,2	30,4	-	24,8	0,9	17,4
Beyaz yakalı	9,4	39,1	-	4,7	0,3	5,4
Esnaf/Zanaatkar	41,2	17,4	-	19,5	0,6	17,4
Küçük çiftçi	2,6	1,4	-	48,1	97,1	27,7
Serbest	2,6	8,7	-	0,3	0,3	1,3
İşveren	2,1	-	-	0,3	-	0,7
Ev kadını	-	-	97,4	-	-	26,8
Öğrenci	4,5	-	2,6	1,6	0,9	2,6
Diğer	1,4	2,9	-	0,6	-	0,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	577	69	497	318	339	1800

Tabloda şu noktalar ilgi çekicidir:

- “Kentli erkekler”in büyük çoğunluğu (%77,4) “esnaf ve zanaatkarlar” ve “mavi yakalılar”dan oluşmaktadır.
- “Çalışan kadınlar”ın %40’a yakın bir bölümü “beyaz yakalı”, %30’u aşan bir bölümü ise, “mavi yakalı” işçilerdir. “Çalışan kadınlar”ın %17,4’ü “esnaf ve zanaatkarlar”dır.
- “Köylü erkek”lerin, 1/4’ü “mavi yakalı”, 1/2’si “küçük çiftçi”, 1/5’i ise “esnaf ve zanaatkar” olarak çalışmaktadır.
- “Köylü kadınlar”ın %97,1’i “küçük çiftçi” olarak görülmektedir.

1.4. Etnik-Dinsel Kimliklerine Göre Seçmenler

1.4.1. Etnik-Dinsel Kimliklerin Tanımlanması

Etnik-dinsel kimlik konusu, siyasal yaşamımızda birçok bakımdan temel önemi olan bir sorunsaldır. Bu alandaki tartışmalar, ampirik temeli çok zayıf varsayımlar etrafında yapılmaktadır. Seçmen eğilimlerinin değişik boyutları üzerinde duran önceki araştırmalarımızda, seçmenlerin etnik-dinsel kimlikleri, dolaylı olarak ele alınmış, ancak, sonuçlar aydınlatıcı olmaktan uzak kalmıştır. Bu eksikliği gidermek üzere, 1996 Anketinde, konuya ilk

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

kez doğrudan doğruya yaklaşma yoluna gidilmiştir. Sorunun duyarlı bir boyutu olmasından kaynaklanan büyük güçlüklerle karşı, çözümlene için ipucu niteliği taşıyan önemli bulgular elde edilmiş ve sonuçlar, veri tabanının sınırları içinde, Araştırma Raporu'nda açıklanmış, kamuoyunda etraflı biçimde tartışılmıştır.⁶

Cesaret verici bu başlangıçtan sonra, "etnik-dinsel kimlik" konusu, 1998 Anketinde tekrar ele alınmıştır. Araştırmalarımızda süreklilik sağlama amacı bakımından önem taşıyan bu konuda elde edilen sonuçlar, istatistik anlamda bir genelleme yapamamaktan kaynaklanan güven eksikliğini bir ölçüde giderici olma bakımından anlamlıdır.

1998'de, 1996 Anketinde izlenen yöntem aynen uygulanmış, "Etnik-dinsel" olarak kendilerini nasıl tanımladıklarını öğrenebilmek için deneklere şu soru yöneltilmiştir:

"Çeşitli bilim adamlarının araştırmalarına ve yazdıklarına göre, Türkiye'de çeşitli ırklardan, milletlerden ve dinlerden insanlar yaşıyor. Birisi size "Siz bunlardan hangisisiniz?" diye sorsa, ne dersiniz? (Deneğe listeyi içeren bir kart gösterilir).⁷

Etnik-dinsel kimlik sorununun tartışılmasının tabu olduğu bir ortamda, böyle bir soruya alınan yanıtların, deneklerin gerçek durumunu yansıtması konusunda duyulan kuşku, 1996'da olduğu gibi, 1998 Anketinde de doğrulanmıştır. Deneklerden, kendisini "Alevi" olarak tanımlayanların oranı yalnızca %3,6, "Kürt" diyenlerin oranı da %6,3 olmuştur (Tablo 1.7).

Tablo 1.7: Etnik-dinsel kimliklerini denekler nasıl tanımlamış?

	Sayı	Yüzde
Alevi	64	3,6
Kürt	113	6,3
Türk/Sünni	1434	79,7
Diğer	189	10,5
Toplam	1800	100,0

⁶ TÜSES 1996 ss. 40-51

⁷ Anket Formu Soru 30

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ

Deneklerin %79,7'si kendilerini "Türk", "Sünni Türk" ya da "Sünni" olarak tanımlamışlardır. Geri kalanlar ise, Rum, Ermeni, Hıristiyan, Arap, Göçmen, Laz vb. yanıtlar vermişlerdir. Bunlar, Tablo 1.7'nin "Diğer" bölümünde toplanmışlardır. Asıl amaç "Alevi" ve "Kürt" seçmenlerin üzerinde durmak olduğu için, çözümlenmelerde, "Alevi", "Kürt" ve "Diğer" sınıflandırılması kullanılmıştır.

Kendilerini "Alevi" ve "Kürt" diye tanımlayanların, bu kimliği benimseyen tüm seçmenleri temsil etmedikleri, hem "Alevi"lerden, hem de "Kürt"lerden bir kesimin, kimliklerini, değişik nedenlerle gizledikleri, ya da, örneğin, "Türk" üst kimliği ile görünmeyi yeğlemiş olabilecekleri açıktır. Bu nedenle, etnik-dinsel kimliklere ilişkin tabloları yorumlarken, bunların, tüm "Alevi" ve "Kürt" seçmenleri değil, bu kimlikleri benimseyen ve bunu açıkça ifade etmekten çekinmeyenleri temsil ettiği göz önünde tutulmalıdır.⁸

1.4.2. Kır-Kent Ayrımında Eğitim Durumlarına ve Çalışma Konumlarına Göre Aleviler ve Kürtler

"Alevi" ve "Kürt"lerin kır-kent bağlamındaki dağılımı Tablo 1.8'de görülmektedir.

Tablo 1.8: Kır-kent ayrımında Alevi ve Kürt denekler

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
Kentsel	76,6	85,0	53,7	56,5
Kırsal	23,4	15,0	46,3	43,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

Tablo 1.8'e göre, hem "Alevi"lerin hem "Kürt"lerin büyük çoğunluğu "kent"lerde yaşamaktadır. Ancak, tabloyu inceler-

⁸ "Alevi-Kürt" ayrımının bir boyutu "Kürt"ler arasında "Alevi"lerin bulunmasıdır. Bu ve buna benzer konular, ancak, daha ayrıntılı araştırmalarla ve niteliksel çalışmalarla aydınlık kazanabilecektir.

T Ü R K İ Y E ' D E S İ Y A S İ P A R T İ S E Ç M E N L E R İ v e
T O P L U M D Ü Z E N İ

ken, bu dağılımın Türkiye'deki "Alevi"lerin ve "Kürt"lerin durumunu değil, kendilerini "Alevi" ve "Kürt" olarak tanımlayanların durumunu yansıttığı unutulmamalıdır. Soruyu yanıtlarken, özellikle "kent"lerde yaşayan "Kürt"lerin kimliklerini açıklamada daha cesur davranmaları ya da kentte yaşama ile kimlik belirleme arasında bir ilişki bulunması ile açıklanabilir. Ayrıca, denek sayısının çok küçük olduğundan kaynaklanan bir hata payının bulunabileceğine de dikkat çekmek gerekir.

Tablo 1.9 "Alevi" ve "Kürt"lerin eğitim durumunu göstermektedir.

Tablo 1.9. Alevi ve Kürt deneklerin eğitim durumu

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
Bitirmemiş	20,3	38,9	25,7	26,3
İlkokul	51,6	40,7	51,8	51,1
Ortaokul	9,4	8,0	6,8	7,0
Lise	9,4	8,8	11,4	11,2
Yüksek	9,4	3,5	4,3	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

"Alevi"ler, "Kürt"lere göre daha çok eğitim görmüşlerdir. "Alevi"ler arasında %9,4 olan "yüksek" eğitimi tamamlamış olanlar, "Kürtler"de %3,5'tir. "Kürtler" arasında hiç okul "bitirmemiş" olanlar, %40'a yaklaşırken, bu oran "Alevi"lerde %20 dolaylarındadır.

Tablo 1.9'un ilginç bir bulgusu, "Alevi"lerin, "eğitim" durumu bakımından, Türkiye'deki "Diğer" seçmenlerden daha ileri bir durumda olmalarıdır. Yüksek öğrenim görmüş olanlar "Alevi"ler arasında %9,4 iken, "Diğer"lerde %4,3, hiçbir okul "bitirmemiş" olanlar, "Alevi"lerde 1/5 iken, "Diğer"lerde 1/4 oranındadır. "Kürt"ler, en düşük eğitim görmüş grup olarak göze çarpılmaktadırlar.

Tablo 1.10, "Alevi" ve "Kürt"lerin çalışma konumlarını göstermektedir.

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ**

Tablo 1.10: Alevi ve Kürt deneklerin çalışma konuları

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
Mavi yakalı	15,6	21,2	17,2	17,4
Beyaz yakalı	10,9	2,7	5,4	5,4
Esnaf/Zanaatkar	25,0	19,5	17,0	17,4
Küçük çiftçi	15,6	13,3	29,1	27,7
Sérbest	-	0,9	1,4	1,3
İşveren	1,6	0,9	0,7	0,7
Ev kadını	26,6	37,2	26,1	26,8
Öğrenci	1,6	4,4	2,5	2,6
Diğer	3,1	-	0,6	0,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

“Alevi”lerin %10,9’u “beyaz yakalı” iken, “Kürt”lerin yalnızca %2,7’sinin bu konumda olması ilginçtir. “Alevi”ler, içinde “beyaz yakalı”ların oranı, diğer gruplara (Kürt ve diğer) göre daha yüksektir. “Kürt”lerin içinde, “mavi yakalı”ların oranı, diğer gruplara göre daha yüksektir.

2. Seçmenlerin Siyasete İlişkin Genel Eğilimleri

2.1. Siyasal Eğilimlerin Sağ ve Sol Olarak Tanımlanması

1993 ve 1995 Araştırmalarında, siyasi partiler gruplandırılırken, Türkiye’de yaygın olan bir yaklaşımla, “Merkez sağ” ve “Merkez sol” kavramları kullanılmış ve “sol” ve “sağ” sıfatlarının, siyasi partilere dışarıdan atfedilmiş nitelikler olmasından kaynaklanan sorunlarla karşılaşılıyordu. Bunu gidermek üzere, 1996 Araştırmasında, Türkiye’deki siyasal söylemde kullanılagelen “sağ” ve “sol” kavramlarının seçmenler tarafından nasıl algılandığını görmek üzere değişik bir yöntem izlenmiştir. Deneklere -oy verdikleri ya da yandaşı oldukları siyasi partilerden bağımsız olarak- kendilerini, “Sağcı” olarak mı, “Solcu” olarak mı

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

gördükleri sorulmuştur. Soruyu, “Solcu” olarak yanıtlayanlara, ayrıca, “Sosyal demokrat” mı, yoksa “Sosyalist” mi oldukları sorulmuştur. Sonuçlar ve buna ilişkin çözümler, TÜSES’in önceki yayınında verilmiştir.⁹

1998 Araştırmasında aynı yöntem izlenmiştir.

1996 Araştırması ile tutarlı olduğu gözlenen sonuçlar, kullanılan kavramların işlevselliğini göstermek bakımından anlamlıdır.

Sorulan iki soruya alınan yanıtların dökümü, Tablo 2.1 ve 2.2’de verilmiştir.

Tablo 2.1 : Siyasal eğilimler

	1998		1996	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Solcu	241	13,4	371	15,5
Sağcı	739	41,1	988	41,2
Diğer	631	35,1	676	28,2
Yanıtsız	189	10,5	361	15,1
Toplam	1800	100,0	2396	100,0

Tablo 2.2: Sosyal demokrat ve sosyalist eğilimler

	Sayı	Kendini “Solcu” olarak tanımlayanlar içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
Sosyal demokrat	177	73,4	9,8
Sosyalist	43	17,8	2,4
Diğer	1	0,4	0,1
Yanıtsız	20	8,3	1,1
Toplam	241	100,0	13,4

Tablolara ilişkin olarak yapılabilecek yorumlar şöyle özetlenebilir:

- Seçmenlerin %45,6’lık bir bölümü, kendilerini “sağ-sol” tanımlaması dışında görmektedir (1996 Araştırmasında

⁹ Tüses 1996, ss. 51-56

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ

%41,2). “Diğer” grubunun büyüklüğü %35’dir (1996’da %28,2).¹⁰

- Siyasal eğilimlerini ”sağ” olarak tanımlayanların oranı %41,1, “Sol” diyenlerin ki %13,4’tür (1996’da %41,1 ve %15,5).
- Kendilerini “solcu” olarak tanımlayanların %73,4’ü, “Sosyal demokrat”, %17,8’i ise “Sosyalist” olduklarını söylemişlerdir (1996’da %71,4 ve %17,3). Deneklerin %8,3’ü soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Tüm seçmen kitlesi içinde “sosyal demokrat”lar %9,8, “sosyalist”ler %2,4 oranındadır.

Bu bulguların Türkiye’de siyasal akımları ve partileri inceleyen kişiler, özellikle, siyasal yelpazedeki konumlarını “sol”, “demokratik sol” ya da, “sosyal demokrat” olarak tanımlayan kişiler ve odaklar tarafından dikkatle değerlendirilmeye değer olduğu açıktır.

2.2. Kır-Kent Ayrımında Cinsiyete, Eğitim Durumuna ve Yaşa Göre Siyasal Eğilimler

Kır-kent ayrımında seçmenlerin siyasal eğilimlerine göre dağılımı Tablo 2.3’te görülmektedir.

Tablo 2.3: Kır-kent ayrımında siyasi eğilimler

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
Kentsel	76,8	49,1	60,9	45,0	56,5
Kırsal	23,2	50,9	39,1	55,0	43,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

Tablo 2.3’te, “solcu” seçmenlerin 3/4’ünden fazlasının “kentli” oldukları “sağcı”ların ise, eşit oranda, kırsal ve kentsel alanlarda yaşadıkları görülmektedir. Kendilerini “sağ-sol” bağlamında tanımlamayan seçmenlerin, %60 oranında, “kentli”lerden

¹⁰ “Diğer” grubu, kendilerini, “sağ-sol” bağlamında açıklanamayacak çeşitli biçimlerde tanımlamakta olan heterojen bir gruptur. Bu nedenle, “Diğer”lerin yorumunun bir siyasal tavır göstergesi olarak yapılmaması gerekir.

T Ü R K İ Y E ' D E S İ Y A S İ P A R T İ S E Ç M E N L E R İ v e
T O P L U M D Ü Z E N İ

oluştukları anlaşılmaktadır. Yanıt vermeyenlerin yarısından çoğu kırsal alanlarda yaşayanlardır.

Konuya cinsiyet ayrımında bakıldığında, (Tablo 2.4) “çalışan kadınlar”ın özellik taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2.4 : Cinsiyete göre siyasi eğilimler

	Kentli E.	Çalışan K.	Ev K.	Köylü E.	Köylü K.	Toplam
Solcu	18,9	21,7	13,9	10,7	4,1	13,4
Sağcı	38,8	23,2	38,2	52,5	41,9	41,1
Diğer	35,9	40,6	38,2	28,3	34,2	35,1
Yanıtsız	6,4	14,5	9,7	8,5	19,8	10,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	577	69	497	318	339	1800

- “Çalışan kadınlar” arasında, siyasal eğilimlerini “solcu” olarak tanımlayanların oranı diğer gruplara göre daha yüksektir. Öte yandan kendini “solcu” olarak tanımlayanların en düşük oranda bulunduğu kesim “köylü kadınlar”dır (%21,7 ve %4,1). Kendilerine “sağcı” diyenlerde, en düşük oran, “çalışan kadınlar”da, en yüksek oran ise “köylü kadınlar”dadır (%23,2 ve %41,9).
- Kendilerini “solcu” olarak tanımlayanların oransal yüksekliği bakımından, “çalışan kadın”ları, “kentli erkekler” izlemektedir (%18,9). “Sağcı”ların oransal çokluğunun en fazla olduğu grup, “köylü erkekler”dir (%52,5).

Siyasal eğilimlerin eğitim durumu ayrımındaki görüntüsü Tablo 2.5’te görülmektedir.

Tablo 2.5: Siyasal eğilimlere göre eğitim durumu

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
Bitirmemiş	17,8	27,9	24,2	38,1	26,3
İlkokul	45,2	54,3	50,9	47,1	51,1
Ortaokul	9,1	6,9	7,1	4,2	7,0
Lise	17,8	8,4	12,8	7,9	11,2
Yüksek	10,0	2,6	4,9	2,6	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ

Tablo ile ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Kendilerini “solcu” olarak görenler arasında “lise” ve “yüksek eğitim” görmüş olanların oranı diğer gruplara göre daha yüksektir (%27,8). “Orta ve daha düşük” eğitim görenlerin oranı düşüktür (%72,1).
- Eğilimlerini “sağcı” olarak tanımlayanlar arasında “lise” ve “yüksek” eğitim görmüş olanların oranı daha düşük (%11,0) iken, “orta ve daha düşük” eğitim görmüş olanların oranı daha yüksektir (%89,1).
- Kendilerini “sağ-sol” bağlamında tanımlamayan “Diğer”ler, eğitim durumu bakımından değişik bir profil vermektedir. Bu grupta, “lise” ve “yüksek” eğitim görmüş olanların oranı (%17,8) “sağcı”lardan daha yüksek, “solcu”lardan daha düşük, “Orta ve daha düşük” eğitim görmüş olanların oranı ise (%82,2) “sağcı”lardan daha düşüktür.

Yaş gruplarına göre siyasal eğilimlerin dağılımı Tablo 2.6’da görülmektedir.

Tablo 2.6 : Siyasal eğilimlere göre yaş durumu

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
18-20 yaş	13,3	11,1	9,4	10,1	10,7
21-24 yaş	14,1	12,3	11,3	9,0	11,8
25-39 yaş	42,7	35,2	40,1	40,7	38,5
40-54 yaş	20,7	22,3	22,0	23,3	22,1
55+ yaş	9,1	19,1	17,3	16,9	16,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

Tabloya göre, yaş durumu ile siyasal eğilim arasında çok belirgin bir ilişki yoktur.

Ancak, “solcu”lar içinde 25-39 yaş grubunda bulunanların oranı (%42,7), “sağcı”lardakinden (%35,2) daha yüksektir. 55+ yaş grubunda ise farklı bir durum vardır. “Solcu”lar içerisinde bu yaş grubunun oranı “sağcı”lara göre daha düşüktür.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

2.3 Çalışma Konumlarına Göre Siyasi Eğilimler

Çalışma konumlarına göre siyasi eğilimler Tablo 2.7'de gösterilmektedir.

Tablo 2.7 : Çalışma konumlarına göre siyasi eğilimler

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam	Denek
Sayısı						
Küçük çiftçi	5,2	46,0	31,3	17,5	100,0	498
Ev kadını	13,5	38,3	38,3	9,9	100,0	483
Esnaf/Zanaatkar	15,3	42,7	36,9	5,1	100,0	314
Mavi yakalı	16,3	42,5	33,9	7,3	100,0	313
Beyaz yakalı	26,8	27,8	38,1	7,2	100,0	97
Diğer	26,3	32,6	32,6	8,4	100,0	95
Genel	13,4	41,1	35,1	10,5	100,0	1.800

Tablo 2.7'le ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- “Mavi yakalı”ların %16,3’ü kendilerini “solcu”, %42,5’i “Sağcı” olarak tanımlamaktadır. Bu bulgu sınıfsal yapı ile siyasal eğilim arasında ilgi kurmak isteyenler için önemlidir.
- “Beyaz yakalı”larda “sağcı” ve “solcu”lar eşit orandadır.
- “Sağcı”ların en yüksek oranda bulunduğu kesimler, “küçük çiftçi” (%46,0) ve “esnaf-zanaatkar”lar (%42,7)dir.

2.4 Etnik-Dinsel Kimliklere Göre Siyasi Eğilimler

Siyasal eğilimlerin değişik etnik-dinsel kimlik grupları içindeki dağılımları Tablo 2.8’de gösterilmektedir.

Tablo 2.8: Alevi ve Kürt deneklerin siyasi eğilimleri

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
Solcu	60,9	27,4	10,5	13,4
Sağcı	9,4	30,1	43,1	41,1
Diğer	25,0	38,1	35,2	35,1
Yanıtsız	4,7	4,4	11,2	10,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

Tablo 2.8'de, 1996 Araştırmasındaki çarpıcı bulguları doğrulayıcı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu, "Alevi"lerin ve "Kürt"lerin siyasi eğilimlerinin, hem kendi aralarında, hem de, (çoğunluğunun Sünni Türklerin oluşturduğu) "Diğer" kesimine göre, büyük farklılık bulunmasıdır.

- "Alevi"lerin %60,9'u siyasi eğilimlerinin "solcu" olduğunu söylemektedir. Kendilerini "sağcı" olarak gören "Alevi"lerin oranı %9,4'tür (1996 Araştırmasında %51,6 ve %9,7).
- "Kürt"ler arasında kendilerini "solcu" olarak tanımlayanların oranı %27,4, "sağcı"ların oranı ise %30,1'dir (1996'da %21,2 ve %24,2).
- Çoğunluğunu "Sünni Türk"lerin oluşturduğu, "Diğer"lerde, "solcu"ların oranı %10,5'tir. Bu, hem "Alevi"lerdeki, hem de "Kürt"lerdeki "solcu" oranından daha düşüktür. "Diğer"lerde "sağcı"ların oranı (%43,1), hem "Alevi"ler, hem de "Kürt"ler arasındakinin çok üstündedir (1996'da "Diğer"ler içinde "solcu"ların %13,2, "sağcı"lar %44,6 oranında bulunmuştur).
- Kendilerini "sağ-sol" bağlamında tanımlamayan ya da soruyu yanıtsız bırakan "Alevi"lerin oranı %29,7, "Kürt"lerinki ise %42,5'tir. "Diğer"ler arasında bu oran, %46,4'tür.

Sonuç olarak şunları söylenebilir:

- "Alevi"ler ve "Kürt"ler, Türkiye'deki "Diğer" seçmenlerden daha yüksek oranda siyasi tavır sergilemektedir.
- Bu tavır, "Alevi"lerde belirgin bir biçimde "sol"da yoğunlaşmaktadır.
- "Kürt"ler arasında, kendilerini "sağcı" olarak görenler, "solcu" olduklarını söyleyenlerden biraz daha fazladır.
- Ancak, "Diğer" kesimine göre, "Kürt"lerde "solcu" oranı daha yüksek "sağcı" oranı ise daha düşüktür.

Bu çarpıcı bulgular değerlendirilirken, daha önce belirtildiği

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

gibi, burada “Alevi” ve “Kürt” olarak tanımlanmış deneklerin, bu kimliklerini açıkça belirtmiş olan bir kesimi temsil ettiğini tekrar hatırlatmakta yarar vardır.

3. Seçmenlerin Türkiye'nin ‘En Önemli Sorunu’ ve Demokrasi-İnsan Hakları Konusundaki Görüşleri

3.1. Türkiye'nin En Önemli Sorunu ve Demokrasi-İnsan Haklarına Verilen Önem

1993, 1995 ve 1996 Araştırmalarında, seçmenlerin Türkiye’de önemli gördükleri sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu arada, “İnsan Hakları ve Demokrasi” konusunda şaşırtıcı bulgularla karşılaşmıştır. “Türkiye’nin en önemli sorunu olarak neyi görüyorsunuz?” sorusuna, 1993 ve 1996 araştırmalarında verilen yanıtların dökümü şöyledir:

Tablo 3.1: Türkiye'nin en önemli sorunu

Sorun	Aralık 1993	Mart 1996
Hayat pahalılığı, enflasyon, ekonomi	36,9	46,7
Terör	45,0	16,7
İşsizlik	10,4	12,0
Ülke yönetimi	1,0	4,3
Dış politika	0,6	2,3
Demokrasi ve insan hakları	1,1	2,2
Eğitim	0,6	1,6
Diğer	3,0	3,4
Yanıtsız	1,4	10,8
Toplam	100,0	100,0
Denek sayısı	8253	2396

Aynı soru, 1998 Araştırmasında da sorulmuştur. Yanıtların dağılımı Tablo 3.2’de verilmiştir.

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ

Tablo 3.2: Türkiye'nin en önemli sorunu

	Sayı	Yüzde
Hayat pahalılığı, enflasyon, ekonomi	829	46,1
Terör	215	11,9
İşsizlik	193	10,7
Ülke yönetimi	130	7,2
Demokrasi ve insan hakları	42	2,3
Dinsel konular	42	2,3
Eğitim	40	2,2
Dış politika	21	1,2
Yolsuzluk ve rüşvet	17	0,9
Diğer	79	4,4
Yanıtsız	192	10,7
Toplam	1800	100,0

Tablo 3.1 ve 3.2'nin incelenmesinden şu sonuçlar çıkarılabilir:

- 1993'te seçmenlerin "en önemli sorun" olarak gördükleri "terör" (%45) 1996'da yüzde 16,7 oranıyla ikinci sıraya düşmüş ve yerini, "hayat pahalılığı"na bırakmıştır (%46,7). 1996 raporunda, "Hayat pahalılığı"nın önemli bir sorun olarak başta yer almasının anlaşılacağı, ancak, "terör"ün bu kadar büyük bir düşüş göstermesinin açıklanmaya değer bir konu olduğu belirtilmiştir. 1998 Araştırması, seçmenlerin "terör" konusundaki algılamalarında süreklilik olduğunu göstermektedir. Seçmenler, "terör"ü %11,9 oranında "en önemli sorun" olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Son iki yıl içinde, "terör"le mücadelede güvenlik kuvvetlerinin aldığı sonuçların kamu oyunda böyle bir değerlendirmeye yol açmasını doğal karşılamak gerekir.
- Tablo 3.2'deki ilginç diğer bir bulgu, "Ülke yönetimi" ile ilgilidir. 1993'te seçmenlerin yalnızca %1,0'i, bu konuyu, "Türkiye'nin en önemli sorunu" olarak gördükleri halde, 1995'te bu oran %4,3'e yükselmisti. 1998'de "Ülke yönetimi"ni Türkiye'nin en önemli sorunu olarak belirten

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

seçmenlerin oranı %7,2'ye yükselmiştir. Son iki yılda Türkiye'de yaşanan olayların seçmen görüşlerine yansımış olması da doğal karşılanmalıdır.

- “Demokrasi ve İnsan Hakları” konusundaki gelişmeleri, “Türkiye'nin en önemli sorunu” olarak değerlendiren seçmenlerin, her üç araştırmada da çok düşük olması (%1,1, %2,2, %2,3) üzerinde dikkatle durulması gereken temel bir sorunsal olarak önümüzde durmaktadır.¹¹
- Tablo 3.2'de göze çarpan bir nokta, “Dinsel konular”ı, “Türkiye'nin en önemli sorunu” olarak gören %2,3'lük bir kesimini ortaya çıkmış olmasıdır. Böylelikle, “din” konusu, küçük bir oranda da olsa, Türkiye'deki seçmenlerin gündemine girmiş olmaktadır.

3.2. Türkiye'nin Karşı Karşıya Olduğu En Büyük Tehlike

1998 Anketinde, ilk kez, seçmenlere “Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu en büyük tehlike nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Amaç, “sorun” ile “tehlike” kavramlarının seçmenler tarafından nasıl algılandığını ve konulara verilen önem bakımından ne tür bir farklılık yarattığını incelemek idi.

Tablo 3.3'te bu soruya verilen yanıtların dökümü yer almaktadır.

¹¹ Kasım 1994'te İstanbul'un iki ve Ankara'nın bir ilçesinde yapılmış, temsili olmayan 1.200 denekli araştırmada, Türkiye'nin en önemli sorunu olarak “demokrasi ve insan hakları”nı görenlerin oranının %15,1 olduğu görülmüştür. Tablo 3.1'deki sonuçla bu sonuç arasında çok önemli fark, sorunun soruluş biçiminden kaynaklanmaktadır. Aralık 1993 ve Mart 1996 anketinde soru açık uçlu olarak formüle edilmişken, Kasım 1994 araştırmasında deneğe, aralarında, “demokrasi ve insan hakları”nın da yer aldığı sorunlar okunmuş ve arasından seçme yapması istenmiştir. Bir başka deyişle, deneğe herhangi bir hatırlatma yapılmadığında “demokrasi ve insan hakları”nı en önemli sorun görenlerin oranı %1-%2'lerde kalırken, hatırlatma yapıldığında, bu oran önemli ölçüde yükselmektedir (TÜSES 1995, s.161).

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ**

Tablo 3.3: Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlike

	Sayı	Yüzde
Terör, güvenlik	708	39,3
Hayat pahalılığı, enflasyon, ekonomi	274	15,2
Dış politika	159	8,8
Dinsel sorunlar	96	5,3
Ülke yönetimi	71	3,9
İşsizlik	68	3,8
Demokrasi ve insan hakları	27	1,5
Eğitim	21	1,2
Yolsuzluk ve rüşvet	20	1,1
Diğer	56	3,1
Yanıtsız	300	16,7
Toplam	1800	100,0

Sonuçlar oldukça ilginçtir:

- Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük "tehlike"nin "terör ve güvenlik" olduğunu düşünenler, %40'a yaklaşan yüksek bir oranla, diğer konuların çok önünde, birinci sırada yer almaktadırlar. "Hayat pahalılığı", %15,2 ile ikinci sırada kalmaktadır.
- "Sorun" olarak alt sıralarda bulunan, "dış politika" konusu, "tehlike" olarak, (%8,8'lik bir oranla) üçüncü sıraya geçmektedir.
- "Dinsel" konuları, "tehlike" olarak algılayan seçmenler, "sorun" olarak görenlerden daha yüksektir (%2,3, %5,3). "Dinsel" konular içinde, hem "laiklik" hem de "Müslümanlık" bağlamında yapılan değerlendirmeler vardır. Bu nedenle, "din" in hangi çerçevede ele alındığını incelerken dikkatli olmak gerekir.
- İlginç diğer bir bulgu, "demokrasi ve insan hakları" alanında Türkiye'yi tehdit eden gelişmelerin bulunduğunu düşünen seçmenlerin (%1,5), bu konuyu bir "sorun" olarak görenlerden (%2,3) daha düşük oranda olmasıdır. Aynı gözlem, "ülke yönetimi" için de geçerlidir. "Ülke yö-

netimi"nde, "tehlike" olduğu görüşünde olan seçmenler (%3,9), bu alanda bir "sorun" bulunduğunu düşünenlerden (%7,2) daha azdır. "Ülke yönetimi" konusundaki görüşlerin, "demokrasi" ile ilişkilendirilmesi mümkündür.

Bu konuda şöyle bir yorum yapılabilir: Seçmenler, "kendilerini ve toplumu" ilgilendiren "sorun"larla, "ülkeyi-devleti-Türkiye'yi" "tehdit" eden "tehlike"leri farklı biçimlerde değerlendirmektedirler. "Bireysel-toplumsal" "sorun" perspektifinde, en önemli konu "hayat pahalılığı" iken, "ülke-devlet" perspektifinde, "terör-güvenlik" ve "dış politika" gibi alanlarda "tehlike" ön plana geçebilmektedir. Böyle bir algılama içinde, "demokrasi-insan hakları" daha da arka planda kalmakta, hatta "ülke yönetimi" ve "işsizlik" bile, Türkiye'yi tehdit eden konular olarak önemlerini kaybetmektedirler.

Bu bulgular, Türkiye'de siyasi sistem tartışmalarında göz önünde tutulması gerekli önemli ipuçları vermektedir.

4. Türkiye'de Toplumsal-Ekonomik Adaletsizlik Sorunsalı ve Seçmenler

Seçmenlerin, Türkiye'de, "toplumsal-ekonomik adaletsizlik" sorunsalı konusundaki görüşleri, 1995 ve 1996 Araştırmalarında üzerinde durulan temel noktalardan biri olmuştur. 1996 Araştırma Raporunda bu tema ayrıntılarıyla irdelenmiştir.¹²

1998 Araştırmasında, konu, iki boyutu ile ele alınmıştır. Deneklere, "Türkiye'de hak etmediği kadar para kazananlar var mı?", "eğer var" deniyorsa, "Bunlar kimlerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar, Tablo 4.1 ve 4.2'de gösterilmektedir. Tablo 4.3'te ise 1996'da verilmiş olan yanıtlar görülmektedir.

¹² TÜSES 1996 ss 61-66.

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ**

Tablo 4.1: Hak etmediği kadar çok para kazananlar (1998)

	Sayı	Yüzde
Var	1483	82,4
Yok	43	2,4
Yanıtsız	274	15,2
Toplam	1800	100,0

Tablo 4.2 : Hak etmediği kadar çok para kazananlar kimler? (*)
(1998)

	Hak etmediği kadar çok para kazananların olduğunu düşünenler	Tüm kitle içindeki oranı
Milletvekilleri-politikacılar	51,6	42,5
Sermaye sahipleri	20,1	16,6
Yasa dışı özel sektör (Mafya)	14,8	12,2
Devlet-kamu yöneticileri	10,3	8,5
Diğer	25,7	21,2
Toplam	122,5	100,9
Denek sayısı	1483	1800

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0'ü geçmektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 4.3: Hak etmediği kadar çok para kazananlar kimler? (*)

(1996)

	Hak etmediği kadar çok para kazananların olduğunu düşünenler	Tüm kitle içindeki oranı
Sermaye sahipleri	42,1	35,0
Milletvekilleri-politikacılar	40,4	33,6
Devlet-kamu yöneticileri	17,0	14,1
Yasadışı çalışan özel sektör	7,0	5,8
Diğer	5,8	4,8
Toplam	112,2	93,4
Denek sayısı	1992	2396

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0'ü geçmektedir.

Tablolarla ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- 1996'da olduğu gibi, 1998'de, de, seçmenlerin büyük çoğunluğu, Türkiye'de "hak etmediği kadar çok kazanç sağlayanların bulunduğu"nu söylemişlerdir (1996 %83,1, 1998 %82,4). Aksi görüşte olan çok az kişi vardır (1996 %2,0, 1998 %2,4).
- "Hak etmediği kadar para kazananlar kimlerdir?" sorusuna verilen yanıtlarda ise önemli değişimler vardır:
- 1996 Araştırmasının önemli bulgularından biri, seçmenlerin, "haksız para kazananlar" içinde, hak etmediği kadar çok para kazananların bulunduğu inananlar içindeki oranının %40,4 ile, "milletvekilleri, politikacılar"ın ikinci sırada göstermesi idi. 1998'de, "milletvekili-politikacılar"ın %51,6 gibi çok yüksek bir oranla, "hak etmediği kadar para kazananlar" arasında birinci sırayı alması çok önemli bir gelişmedir. (Tüm kitle içinde %42,5)
- Seçmenlerin "sermaye sahipleri"nin "hak etmediği kadar

para kazandıkları”nı düşünmeleri, bir anlamda, kapitalist sistemin nasıl işlediğinin algılanması bakımından, doğal karşılanabilir. 1996’da, %40,4 oranla ”sermaye sahipleri”nin “hak etmediği” kadar para kazananlar arasında birinci sırada gösterilmiş olması böyle açıklanmıştır. Bu oranın 1998’de %20,1’le ikinci sıraya düşmüş olması, seçmenlerin “sermaye sahipleri” konusundaki görüşlerinin değişmesinden çok, bu konuda, “politikacılar”ın durumunu algılamalarındaki dönüşümden kaynaklanmış olabilir.

- “Yasa-dışı özel sektör”ün (mafya) %7,0’dan %14,8’e yükselmesi de, “sermayedar” ile “mafya” algılaması ayrımının seçmenlerde iz bırakmış olabileceğini göstermiştir. Burada kastedilen, konunun “yasa dışı” olmasıdır, “Kayıt dışı,” ekonomik faaliyetleri içermemektedir.
- “Devlet-kamu yöneticileri”nin “hak etmediği kadar para kazananlar” olarak gösterilme oranınının 1996’da %17,0’dan, 1998’de %10,3’e gerilemesi, “politikacı” ile “memur”ların sistem içindeki konumu ile ilgili görüşlerin bir ölçüde değişmesi ile açıklanabilir.
- Siyasetçilerin ve kamu yöneticilerininin bu kadar büyük oranlarda “haksız kazanç” sağladıklarını belirten seçmenlerin, “kamu yönetimi”ndeki uygulamaları bir “sorun” ya da “tehlike” olarak çok daha düşük oranlarda göstermiş olmaları, “hukuk” ve “çıkar”la ilgili algılamalardaki çelişkiyi göstermektedir.

Sonuçta, Türkiye’de, “toplumsal-ekonomik adaletsizlik” konusunda, çok yaygın bir biçimde paylaşılan, bir mutabakat olduğu, ancak, bu mutabakatın, siyasetçilerin (bir ölçüde, “kamu yöneticileri”nin) baş rol oynadığı bir toplumsal adaletsizlik tablosu üzerinde kurulduğu görülmektedir. Bu, siyasi sistem bakımından endişe verici bir gelişmedir.

5. Seçmenlerin Türkiye'de Toplumsal Düzenin Temel Nitelikleri Konusunda Görüşleri

5.1. Türkiye'nin Şeriat Yasalarına Göre Yönetilmesi İstemi

TÜSES Araştırmalarında üzerinde durulan en önemli konulardan biri, seçmenlerin, Türkiye'nin "şeriat kuralları"na göre yönetilmesini isteyip istemediklerini ve bunun nedenleri ile ilgili olarak ne düşündüklerinin ortaya çıkarılması olmuştur. Bundan önceki üç Araştırma'da bu konu üzerinde durulmuş ve çok çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir. Bunlar 1996 Araştırma Raporu'nda açıklanmıştır.¹³ Araştırma sonuçlarının tutarlı bir görünüm vermesi, bu konudaki soruların denekler tarafından iyi anlaşıldığı konusundaki güvenin pekişmesine neden olmuştur.

1996'da seçmenlere bu konuda yöneltilen ilk soru şudur: "Bazı kimseler ve çevreler, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Siz bu düşünceye katılıyor musunuz?" (Anket Formu Soru 29). Soru, aynı biçimde, VERİ ARAŞTIRMA'nın Yeni Demokrasi Hareketi (YDH) için, Haziran 1995'te yapmış olduğu anket uygulamasında da yer almıştır. Haziran 1995'te ve Mart 1996'da bu soruya verilen yanıtların dökümü Tablo 5.1'de verilmektedir.

Tablo 5.1: Şeriat istemi

	Haziran 1995	Mart 1996
İstiyor	19,9	26,7
İstemiyor	61,8	58,1
Fikri yok/Yanıtsız	18,4	15,2
Toplam	100,0	100,0
Denek sayısı	3203	2396

(Not: Bu tablonun ve bundan sonra "şeriat" konusundaki bulguların yorumunda üzerinde dikkatle durulması gereken bir husus vardır. Yapılmış olan tüm anketlerde sorulan soru aynıdır. Deneklere, "Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini isteyip istemedikleri" sorulmuştur. Bu konuda alınan yanıtlar tutarlı olmuştur, yani, sorunun, denekler tarafından anlaşılmasında ve algılanmasında önemli bir sorunla karşılaşılmamıştır. Raporla "şeriat" konusunda yapılacak açıklamalarda bu soruya alınan yanıtlar esas tutulacaktır).

¹³ TÜSES 1996 ss. 67-76

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ

Tablo 5.1'de dikkati çeken iki nokta vardır. Bunlardan biri, Türkiye'nin "Şeriat yasalarına göre yönetilmesini isteyenler" in oranındaki şaşırtıcı büyüklüktür. Seçmenlerin 1/5-1/4 oranlarına varan bir kesimi, "istedikleri"ni belirtmişlerdir. İkinci nokta ise, bu kadar kısa zamanda, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini "isteyen" ve "istemeyenler" in oranlarında önemli dalgalanmalar görülmesidir.¹⁴

Şeriat "isteyen" kitlenin seçmenlerin büyük bir oranını oluşturması, TÜSES araştırmalarında görülen ortak bir bulgu olduğu için, şaşırtıcı görülmemektedir. On aylık kısa bir süre içinde yapılmış iki anketin sonuçlarındaki değişme, dönemin siyasal konjonktürü ile açıklanmıştır. Haziran 1995'le Mart 1996 arasında yer alan önemli olay, 24 Aralık 1995 seçimleridir. Türkiye'nin siyasal tablosunda önemli bir dönüm noktası oluşturan bu olayın şeriat "isteyenler" in oranında 6,8 puanlık bir artışa neden olması beklenebilir bir gelişmedir. Özellikle, bu artışın, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesine "karşı" olanlardaki (3,7) ve bu konuda "Fikrim yok" diyenlerdeki azalmadan (3,2) kaynaklanması böyle bir açıklamayı kolaylaştırmaktadır. Türkiye'de, "şeriat yanlısı" olan kesimle, "şeriat karşıtı" olanların yoğun bir tartışma içinde bulunduğu bir ortamda, bu tür bir gelişme olması olası görülmelidir. Böyle bir tartışmanın, "şeriat yanlısı" görünen siyasal akımların güç kazandığı bir dönemde yapılması bu olasılığı arttırmış olabilir.

1998 Araştırmasında seçmenlere yöneltilen aynı soruya verilen yanıtlar, Tablo 5.2'de görülmektedir.

Tablo 5.2: Şeriat istemi

	Sayı	Yüzde
İstiyor	357	19,8
İstemiyor	1079	59,9
Fikri yok/Yanıtsız	364	20,2
Toplam	1800	100,0

¹⁴ TÜSES 1996, ss 67-76

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo, 1998'de şeriat "isteyen" kesimin %19,8'e gerilediğini, "İstemeyenler" in oranının %59,9 olduğunu "Fikri yok" diyenlerin ise "şeriat isteyenler"deki azalmaya koşut olarak %20,2'ye yükselmiş olduğunu göstermektedir.

1996'dan bu yana, Türkiye'de meydana gelen siyasal değişimler (28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu kararları; Refah hükümetinin yerine ANASOL-D koalisyonunun gelmiş olması; Türkiye'yi kapsayan büyük tartışma ve gerilim ortamının oluşması vb.) böyle bir gelişmeyi açıklamak için yeterli nedenlerdir. Sonuçta, şeriat "isteyen"lerin oranı, 1995 düzeyine gerilemiş görünmektedir. Ancak, bu, Türkiye'de %20'lik bir kitlenin Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini "istemesi" gerçeğini değiştirmemektedir.

Araştırma'nın diğer bölümleri incelendiğinde, şeriat konusundaki görüşler bakımından, Türkiye'deki toplum kesimlerinin ve siyasi partilerin "şeriat yanlısı" ve "şeriat karşıtı" olarak bölünmüş iki cephe görüntüsü vermedikleri ortaya çıkacak ve konunun çok yönlü ve karmaşık bir sorunsal olarak irdelenmesi gerektiği anlaşılacaktır.

5.2. Şeriat İsteme-İstememe Nedenleri

1996 Araştırmasında olduğu gibi, 1998'de de şeriata "karşı" olanlarla, şeriat "isteyen"lere, bu tercihin nedenleri sorulmuştur (Tablo 5.3 ve 5.4).

Tablo 5.3: Şeriat isteme nedenleri (*)

Şeriat kurallarına göre yönetilme düşüncesine katılanlar	Tüm kitle	
Şeriat düzeni Müslümanlığın gereği olduğu için	47,6	9,4
Sosyal, ekonomik ve politik açıdan daha iyi bir düzen olduğu için	39,8	7,9
Ahlaki ve dürüstlüğü egemen kılacağı için	7,3	1,4
Diğer	1,7	0,3
Yanıtsız	5,0	1,0
Toplam	101,4	20,1
Denek sayısı	357	1800

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0'ü geçmektedir.

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ

Tablo 5.3'e göre şeriat "istedikleri"ni söyleyenlerin yarısına yakın bir bölümü (%47,6), "Müslümanlığın gereği" olduğu için istediklerini ifade etmekte, yani konuya, "ilkesel" açıdan bakmaktadırlar. Şeriatı, "ekonomik ve politik açıdan daha iyi olduğu" için tercih ettiklerini söyleyenler %39,8, "ahlakı ve dürüstlüğü egemen kılacağı" için böyle düşündüklerini ifade edenler %7,3 oranındadır. "Araçsal" nitelik taşıyan bu gerekçeleri ileri sürenlerin toplamı %47,1'e ulaşmaktadır (1996'da benzer sonuçlar elde edilmiş, "İlkesel" nedenlerle şeriat "istediklerini" belirtenler, %49,8, "araçsal" nedenleri öne sürenler, %38,4 olarak bulunmuştur). Bu oranlara, toplam seçmen kitlesi içindeki ağırlıklar açısından baktığımızda, tüm seçmenlerin %9,4'ünün şeriatı "ilkesel", %9,3'ünün ise "araçsal" gerekçelerle tercih ettikleri sonucuna varılabilir. Konuyu, bu boyutları ile de irdelemekte yarar vardır.

Şeriate karşı olanların öne sürdükleri nedenler Tablo 5.4'te gösterilmiştir.

Tablo 5.4 : Şeriate karşı oluş nedenleri (*)

Şeriat kurallarına göre yönetilme düşüncesine katılmayanlar		Tüm kitle
Gerçekçi bir tez olmadığı için	31,2	18,8
Demokrasi ve insan haklarına aykırı olduğu için	29,6	17,8
Çağdaş hukuk devleti ilkelerine aykırı olduğu için	19,6	11,8
Toplumsal-ekonomik açıdan geri bir düzen olduğu için	11,0	6,6
Şeriat düzeninin ne getireceğini bilmediği için	1,1	0,7
Diğer	8,5	5,1
Yanıtız	5,6	3,4
Toplam	106,6	64,3
Denek sayısı	1085	1800

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0'ü geçmektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo'dan, "demokrasi ve insan haklarına aykırı olduğu" (%29,6) ve "çağdaş hukuk devleti ilkelerine aykırı olduğu" (%19,6) gerekçesini, yani "ilkesel" nedenleri belirtenlerin %49,2 oranında oldukları anlaşılmaktadır. Şeriat düzenine, "gerçekçi bir tez olmadığı" (%31,2), "toplumsal ekonomik açıdan geri olduğu" (%11,0) gibi "araçsal" gerekçeler belirtenlerin oranı ise %42,2'dir. Toplam seçmen kitlesi içinde, şeriata "karşı" olmalarını "ilkesel" nedenlerle açıklayanlar, %29,7, bunu araçsal nedenlerle düşündüklerini belirtenler %25 oranındadır.

(1996 Araştırmasında "ilkesel" nedenleri öne sürenler şeriata karşı olanların %41,2'sini, "araçsal" gerekçeler belirtenler ise, %39,1'ini oluşturuyordu).

1996 ve 1998 araştırma sonuçları arasındaki farklar, seçmen kitlesinin genel eğilimleri bakımından büyük değişiklikleri içermemektedir. Bu eğilimlerde toplumsal konjonktürdeki travmatik nitelikte olayların etkisi olduğu düşünülürse, seçmen kitlesinin görece bir istikrar gösterdiği bile söylenebilir.

Şeriat yanlısı ve karşıtı olan seçmenlerin, ileri sürdükleri nedenlerle birlikte yapılacak bir çözümleme, siyasi sistemimiz için temel önem taşıyan bu konunun daha anlamlı bir biçimde tartışılmasına olanak verecektir.

5.3. Şeriat Konusunda Görüşlerine Göre Seçmenlerin Demografik Özellikleri

Şeriat yanlısı ya da karşıtı olan seçmenlerin kır-kent ayırımına göre dağılımı Tablo 5.5'te gösterilmiştir.

Tablo 5.5: Kır-kent ayırımında şeriat istemi

	Kentsel	Kırsal	Toplam
İstiyor	17,2	23,2	19,8
İstemiyor	69,0	48,1	59,9
Fikri yok/Yanıtsız	13,8	28,6	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	1017	783	1800

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİLİMLERİ**

Tabloda “kentlerde yaşayan” seçmenlerin %69,0 gibi büyük bir bölümünün şeriatla “karşı” oldukları görülmektedir (1996’da %65,8). Kentlilerden %17,2’lik bir kesim şeriat “yanlısı”dır (1996’da %22,0). Kırsal alanda yaşayanların %48,1’i şeriatla “karşı” (1996’da %49,1), %23,2’si şeriat “yanlısı”dır (1996’da %32,1). Kentsel kesime göre kırsal kesimde şeriat yanlısı olan seçmenlerin, daha çok, şeriatla karşı olanların ise, daha az, oranda buldukları anlaşılmaktadır.

1996’dan sonraki iki yıl içinde en önemli değişme “kırsal” kesimde yaşayanlar arasında şeriat yanlısı olanlardaki (%32,1-%23,2) düşme, “Fikrim yok” diyenlerdeki (%18,8-%28,6) artmadır. Kentlilerde, benzer doğrultuda, ancak daha küçük bir değişme vardır.

Tablo 5.6’da yaş gruplarına göre seçmenlerin şeriat karşısındaki tercihleri görülüyor:

Tablo 5.6: Yaş gruplarına göre şeriat istemi

	18-20	21-24	25-39	40-54	55+	Toplam
İstiyor	22,9	18,3	18,6	20,6	20,7	19,8
İstemiyor	60,9	61,5	62,2	60,1	53,0	59,9
Fikri yok/ Yanıtsız	16,1	20,2	19,2	19,3	26,3	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	192	213	693	398	304	1800

Şeriat konusundaki görüşler bakımından yaş grupları arasında çok belirgin bir farklılık olmadığı görülüyor. Ancak, en genç seçmenleri temsil eden 18-20 yaş grubunda, şeriat “yanlısı” olanların en yüksek oranda bulunması (%22,9) ilgi çekicidir. 55 yaşından büyük olanlarda ise, “yanıtsız”lar yüksek, şeriat “karşıtı” olanlar düşük oranındadır.

Şeriat konusundaki tercihlerine göre seçmenlerin eğitim durumu Tablo 5.7’de gösterilmektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 5.7 : Eğitim durumuna göre şeriat istemi

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam
İstiyor	22,6	21,6	14,3	13,9	6,3	19,8
İstemiyor	41,4	61,4	73,8	76,1	91,1	59,9
Fikri yok/ Yanıtsız	36,1	17,0	11,9	10,0	2,5	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

Eğitim düzeyi yükseldikçe, şeriat “isteyen”lerin oranı azalmakta, şeriata “karşı” olanların oranı ise yükselmektedir. Bu, VERİ ARAŞTIRMA'nın yaptığı dört araştırmanın ortak bulgusudur.¹⁵

- Şeriat “isteyenler”de, en yüksek oran, okul “bitirmemiş”lerde (%22,6), en düşük oran ise “yüksek” öğrenim bitirmişlerde (%6,3) görülmektedir.
- Şeriat “istemeyenler”, okul “bitirmemiş”lerde %41,4, “yüksek” öğrenim görmüşlerde %91,1'dir.
- Bu konuda “fikri olmayanlar”, eğitim düzeyi yükseldikçe azalmaktadır. (“Bitirmemişler” %36,1, “yüksek” öğrenim görmüşler %2,5).

Sonuç, olarak şu söylenebilir: Eğitim düzeyi yükseldikçe, seçmenlerin şeriatla ilgili tercihleri kesinleşmekte ve bu tercih, Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmemesi doğrultusunda olmaktadır.

Tablo 5.8: Cinsiyete göre şeriat istemi

	Kentli E.	Çalışan K.	Ev K.	Köylü E.	Köylü K.	Toplam
İstiyor	21,5	5,8	17,9	22,6	20,1	19,8
İstemiyor	68,8	89,9	61,0	61,0	36,3	59,9
Fikri yok/ Yanıtsız	9,7	4,3	21,1	16,4	43,7	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	577	69	497	318	339	1800

¹⁵ Kasım 1994 (TÜSES 1995 s. 135), Haziran 1995 (YDH Araştırması), Mart 1996 (TÜSES 1996 s. 72), Mayıs 1998 (TÜSES 1998)

**TÜRKİYE’DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ**

Cinsiyetle şeriat konusundaki görüşler arasındaki ilişki, Tablo 5.8’de görülmektedir.

- Diğer konularda olduğu gibi, burada da, “çalışan kadınlar”, tüm gruplardan farklı bir tavır sergilemektedirler. “Çalışan kadınlar”, şeriat “yanlısı” olanların en düşük (%5,8), şeriat “istemeyenlerin”, en yüksek (%89,9) oranda bulunduğu toplum kesimidir.
- “Köylü kadınlar” arasında, şeriat “istemeyen”lerin en düşük oranda (%36,3), buna karşılık, “fikrim yok” diyenlerin (%43,7) en yüksek oranda bulunduğu görülüyor.
- “Kentli erkekler”, şeriat “istemeyen”ler bakımından (%68,8) ikinci sırada yer almaktadır.
- “Ev kadınlar”ı ise, şeriat “isteyen”lerin, “çalışan kadınlar”dan sonra, en az bulunduğu ikinci gruptur (%17,9).

5.4. Şeriat Düzeni Konusunda Görüşler ve Çalışma Konumu

Şeriat konusundaki görüşlerin “çalışma konumu”na göre ne ölçüde değiştiği Tablo 5.9’da gösterilmektedir.

Tablo 5.9: Çalışma konumlarına göre şeriat istemi

	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/ Yanıtsız	Toplam	Denek sayısı
Küçük çiftçi	22,3	41,0	36,7	100,0	498
Ev kadını	18,2	60,2	21,5	100,0	483
Esnaf/Zanaatkar	21,0	72,0	7,0	100,0	314
Mavi yakalı	20,1	65,8	14,1	100,0	313
Beyaz yakalı	11,3	85,6	3,1	100,0	97
Diğer	18,9	72,6	8,4	100,0	95
GENEL	19,8	59,9	20,2	100,0	1.800

- “Beyaz yakalı”lar, şeriat “isteyen”lerin en düşük (%11,3), “istemeyen”lerin en yüksek olduğu (%85,6) toplum kesimidir. Bunun, bu grupta çoğunluğun devlet

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

memuru olması ve eğitim bakımından ileri bulunması ile ilişkisi bulunduğu söylenebilir.

- “Mavi yakalı”larda, şeriat yanlısı olanlar (%20,1) Türkiye ortalaması dolaylarında buna karşı olanlar (%65,8) Türkiye ortalamasının üstündedir.

5.5. Şeriat konusunda Görüşler ve Etnik-Dinsel Kimlik

“Alevi”, “Kürt” ve “Diğer” seçmenlerin şeriatla ilgili görüşleri Tablo 5.10’da görülmektedir.

Tablo 5.10: Alevi ve Kürt deneklerin şeriat konusundaki tutumları

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
İstiyor	4,7	27,4	19,9	19,8
İstemiyor	90,6	57,5	58,9	59,9
Fikri yok/Yanıtsız	4,7	15,0	21,2	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

- “Alevi”ler arasında, Türkiye’nin şeriat kurallarına göre yönetilmesine “karşı” olanların %90,6 ve buna “tarafdar” olanların %4,7 oranında bulunması, bu toplum kesiminin bilinen nitelikleri ile tutarlıdır. Ayrıca, “Alevi”lerde “fikrim yok” diyenler (%4,7), diğer gruplara göre çok düşüktür. 1996 Araştırmasındaki bulgular da aynı doğrultudadır.
- “Kürt”ler arasında, şeriat “yanlısı” olanlar %27,4’tür. Bu, çoğunluğunu “Sünni Türk”lerin oluşturduğu “Diğer” grubundaki oranın (%19,9) üstündedir.
- Şeriat istemeyenler, “Kürt”ler ve “Diğer” grubunda oransal olarak birbirlerine yakındır (%57,5-%58,9).
- “Kürt”ler, şeriat “istemeyenler” ve “istemeyenler” bakımından özel konumda olan bir kitle görünümü vermektedirler. Burada, “Kürt”lerin eğitim düzeyi düşük bir kesim ol-

masının rolü olabilir. “Kürt”lerin bu nitelikleri, yakın geçmişte, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde, bir yandan HADEP’i, öte yandan RP’yi, siyasal bakımdan çekim odakları olarak görmelerini açıklamakta yararlı olabilir. 1995 seçimlerinde, Güneydoğu illerinde, “Kürt”ler arasında, HADEP’te “Kürt” kimliği ile, RP özelinde, “dinsel” kimliğin karşı karşıya gelmiş olması, anlamlı bir varsayım olarak ortaya konabilir.

5.6. Siyasi Eğilimler ve Şeriat Konusunda Görüşler

Siyasi eğilimler olarak kendilerini sol-sağ bağlamında, ya da bu bağlam dışında gören seçmenlerin şeriat konusundaki görüşleri Tablo 5.11’de gösterilmiştir.

Tablo 5.11: Siyasi eğilimlere göre şeriat istemi

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
İstiyor	7,1	28,1	16,8	13,8	19,8
İstemiyor	88,0	54,0	59,9	47,6	59,9
Fikri yok/ Yanıtsız	5,0	17,9	23,3	38,6	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

- Kendilerini, “solcu” olarak tanımlayanlardan yalnızca %7,1’i şeriat “yanlısı”, %88,0’i ise, “karşıtı” olduklarını söylemişlerdir.
- “Sağcı” olduklarını belirtenlerde, bu oranlar farklıdır. (%28,1 ve %54,0)
- Siyasi eğilimlerini “sağ-sol” bağlamında tanımlamak istemeyenler (Diğer) arasında şeriat “yanlısı” olanlar (%16,8), “Sağcı”lardakinden (%28,1) ve Türkiye ortalamasından (%19,8) daha düşüktür. Bu grupta şeriat “istemeyen”ler, “sağcı”lardan daha yüksektir (%59,9-%54,0).

5.7. Sonuç

Bu bölümdeki bulgulardan, Türkiye'nin, bir yanda "şeriat yanlısı", diğer tarafta şeriata "karşı" olanların yer aldığı, kristalleşmiş katı tutumlar etrafında, "dinci" ve "karşıtı" olarak bölünmüş bir toplum görünümünü vermediği ortaya çıkmaktadır. İleride, siyasi partiler özelinde, yapılacak gözlemler bu yargıyı pekiştirecektir. Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısı konusunda yapılacak analizlerde ve bunlara dayanılarak oluşturulacak siyasal stratejilerin kurgulanmasında, bu tür somut verilerin göz önünde bulundurulması, siyaset sahnesinde bugün geçerli görünen yaklaşımlardan daha anlamlı ve gerçekçi değerlendirmeler yapılmasını sağlamayacaktır.

6. Seçmenlerin Türkiye'nin Dünyadaki Yeri Konusundaki Görüşleri

Türkiye'nin dünyadaki yeri konusu, son yıllarda tüm toplum kesimlerini ilgilendiren, günlük yaşama ve siyasi söyleme giren, insanların siyasal eğilimleri ve dünya görüşleri bağlamında tartışılan bir sorunsal haline gelmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi konusundaki gelişmeler; A.B.D. ve NATO ile ilişkiler; Türkiye'nin Batı dünyası içindeki konumu; Orta Doğu ve İslam ülkeleri karşısındaki tutumu, bu bağlamda gündeme gelen başlıca konulardır. Bu nedenle, seçmenlerin Türkiye'nin dünyadaki yeri konusundaki görüşlerini öğrenme gereği duyulmuş ve 1996 Araştırması kapsamına alınmıştır.

1996'da, konu, dünyada Türkiye'nin "benzemesi istenen ülkeler" ve "Avrupa Birliğine üye olması" gibi iki boyutlu ele alınmıştır.¹⁶

1998 araştırmasında, daha anlamlı değerlendirmelere olanak verdiği için, yalnız, Avrupa Birliğine üyelik üzerinde durulmaktadır.

¹⁶ TÜSES 1996, ss. 77-85.

6.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Konusunda Görüşler

Bu konuda seçmenlerin görüşleri Tablo 6.1'de görülmektedir.

Tablo 6.1: Türkiye'nin AB'ye üye olmasını ister mi?

	Sayı	Yüzde
Evet	1113	61,8
Hayır	300	16,7
Duruma göre	32	1,8
Yanıtsız	355	19,7
Toplam	1800	100,0

Tablo 6.1'e göre, seçmenlerin %61,8'i, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olarak girmesini desteklemektedir. Bu oran, 1996'da %54,8 olarak bulunmuştur. Aradan geçen iki yıl içindeki olumsuz gelişmelerin, seçmenlerin Avrupa'ya girme konusundaki olumlu tavrını etkilemediği anlaşılmaktadır.

AB'ne üyeliğe karşı olanlar, %16,7'lik bir gruptur (1996 %15,9). Bu da, 1996'daki orandan çok farklı değildir.

AB'ne üyelik tercihlerinin "nedenleri" hususundaki seçmen görüşleri, Tablo 6.2'de verilmektedir.

Tablo 6.2: AB'ye üyeliği isteyenlerin nedenleri (*)

	AB üyeliğini isteyenler	Tüm kitle
Ekonomik	72,0	45,8
Sosyal, siyasal, kültürel, hukuksal	17,9	11,4
Türkiye'nin dış itibarı	5,8	3,7
Diğer	3,3	2,1
Yanıtsız	5,6	3,6
Toplam	104,6	66,5
Denek sayısı	1145	1800

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0'ü geçmektedir.

- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını isteme nedenleri arasında "işsizliğin azalacağı", "enflasyonun gerileyeceği", "vize uygulamasının kalkıp" "serbest dolaşım

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

hakkının kazanılacağı”, “teknolojik gelişme sağlanacağı” gibi beklentilere dayandırılan “ekonomik” gerekçeler başta gelmektedir. AB’ne üyelikten yana olan seçmenlerin, %72,0’si, (tüm kitlenin %45,8’i) bunu söylemektedir. 1996’da %86,9 olan “ekonomik” nedenlerdeki azalma, son iki yıldaki olayların beklentilerde biraz daha gerçekçi olunmasından kaynaklanmış olabilir.

- “Demokrasi ve insan hakları alanında gelişme sağlanacağı”, “eğitim kalitesinin yükseleceği”, “siyasi yaşamda nitelik bakımından, ilerleme olacağı”, “hukukta eşitlik ve adaletin gerçekleşeceği” gibi beklentileri yansıtan “sosyal, siyasal, kültürel, hukuksal” nedenleri, AB’ne girme tercihlerinin gerekçesi olarak gösterenler, %17,9 oranındadır. 1996’da %9,4 olan bu orandaki yükseliş, beklentilerde ekonomi dışı etkenlerin bir ölçüde etkili olduğunu gösteriyor olabilir.

Sonuç olarak, 1996’da olduğu gibi, 1998 Araştırmasında da, Türkiye’nin Batı Avrupa içinde yer alması konusunda güçlü bir eğilim bulunduğu ve bu eğilimin daha çok ekonomik nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmış görünmektedir.

Seçmenlerin, Türkiye’nin AB’ne üye olmasına karşı olma nedenleri Tablo 6.3’de görülmektedir.

Tablo 6.3: AB’ye üyeliği istemeyenlerin nedenleri (*)

AB üyeliğini istemeyenler		Tüm kitle
AB’nin Türkiye’yi dışlaması	27,1	5,0
Dini, kültürel, ahlaki	26,2	4,8
Ekonomik	20,2	3,7
Türkiye henüz hazır değil	6,6	1,2
Dışa bağımlılık ve teslimiyet	5,1	0,9
Diğer	3,3	0,6
Yanıtsız	13,9	2,6
Toplam	102,4	18,9
Denek sayısı	332	1800

(*) Deneklerden birden çok seçenek için yanıt alındığından, oransal dağılım toplamı 100,0’ü geçmektedir.

**TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ**

- Nedenler arasında, “AB’nin Türkiye’yi dışlaması” başta gelmektedir. 1996 Araştırmasında hiç bulunmayan bu gerekçe, son iki yılda AB ile ilişkiler de Avrupa ülkelerinin tavrından kaynaklanmış olmalıdır.
- “Dini, kültürel, ahlaki” nedenler %26,2 ile ikinci sırada (1996 %31,7), “Ekonomik” nedenler %20,2 oranıyla (1996’da %26,6) üçüncü sırada yer almaktadır.
- İlginç bir değişme “Dışa bağımlılık ve teslimiyet”i neden gösteren seçmenlerin, 1996’da %23,4’ten, 1998’de %5,1’e gerilemesidir. Böyle düşünenlerin, görüşlerini “AB’nin Türkiye’yi dışlaması” biçiminde ifade etmiş olabilecekleri düşünülebilir.

“Türkiye hazır değil”, diyenlerde önemli bir değişme yoktur (1996 %8,3, 1995 %6,6).

Seçmenlerin eğitim durumu ile Türkiye’nin AB’ne üyeliği konusundaki görüşleri arasındaki ilişki Tablo 6.4’te gösterilmiştir.

Tablo 6.4: Eğitim durumuna göre AB’ye üyelik konusundaki tutum

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam
Evet	43,5	64,5	74,6	77,6	81,0	61,8
Hayır	17,1	16,7	14,3	17,4	15,2	16,7
Duruma göre	1,3	2,0	0,8	2,5	2,5	1,8
Yanıtsız	38,2	16,8	10,3	2,5	1,3	19,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

- Tablo 6.4’ten hareketle, şu genelleme yapılabilir: Türkiye’nin AB’ne üye olması konusunda olumlu tavır alma ile eğitim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki vardır. AB’ne üyeliği olumlu karşılayanlar, eğitim düzeyi arttıkça daha büyük oranlara ulaşmaktadır.
- Doğrusal, fakat ters yönde, diğer bir ilişki, soruyu “yanıtsız” bırakanlarda görülmektedir. Hiç okul “bitirmemiş” olanlarda %38,2 olan bu oran, “yüksek” okul bitirmiş

T Ü R K İ Y E ' D E S İ Y A S İ P A R T İ S E Ç M E N L E R İ v e
T O P L U M D Ü Z E N İ

olanlarda, %1,3'e kadar azalmaktadır.

- “Hayır” diyenler arasında önemli bir fark görülmemektedir.

Seçmenlerin siyasal eğilimleri ile AB'ne üyelik konusundaki ilişki, Tablo 6.5'te gösterilmektedir.

Tablo 6.5: Siyasi eğilimlere göre AB'ye üyelik sorunu

AB'ye üyelik	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
Evet	76,3	60,4	62,1	48,1	61,8
Hayır	12,9	20,8	14,1	13,8	16,7
Duruma göre	3,7	0,8	2,5	0,5	1,8
Yanıtsız	7,1	18,0	21,2	37,6	19,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

Tablo 6.5'e bakıldığında, Türkiye'nin AB'ne girmesini olumlu karşılayanların üç grupta (sağcılar; solcular; eğilimlerini sağ-sol bağlamında tanımlamayanlar- “Diğer”) oldukça büyük bir çoğunluk oluşturduğu, “solcu”larda, “olumlu” görüş belirtenlerin (%76,3), “sağcı”larda ise “olumsuz” düşünenlerin diğer gruplara göre daha yüksek (%20,8) oranlarında bulunduğu görülmektedir.

Seçmenlerin şeriat düzeni konusundaki tavırları ile AB'ne üyelik hakkında görüşleri arasındaki ilişki Tablo 6.6'da görülmektedir.

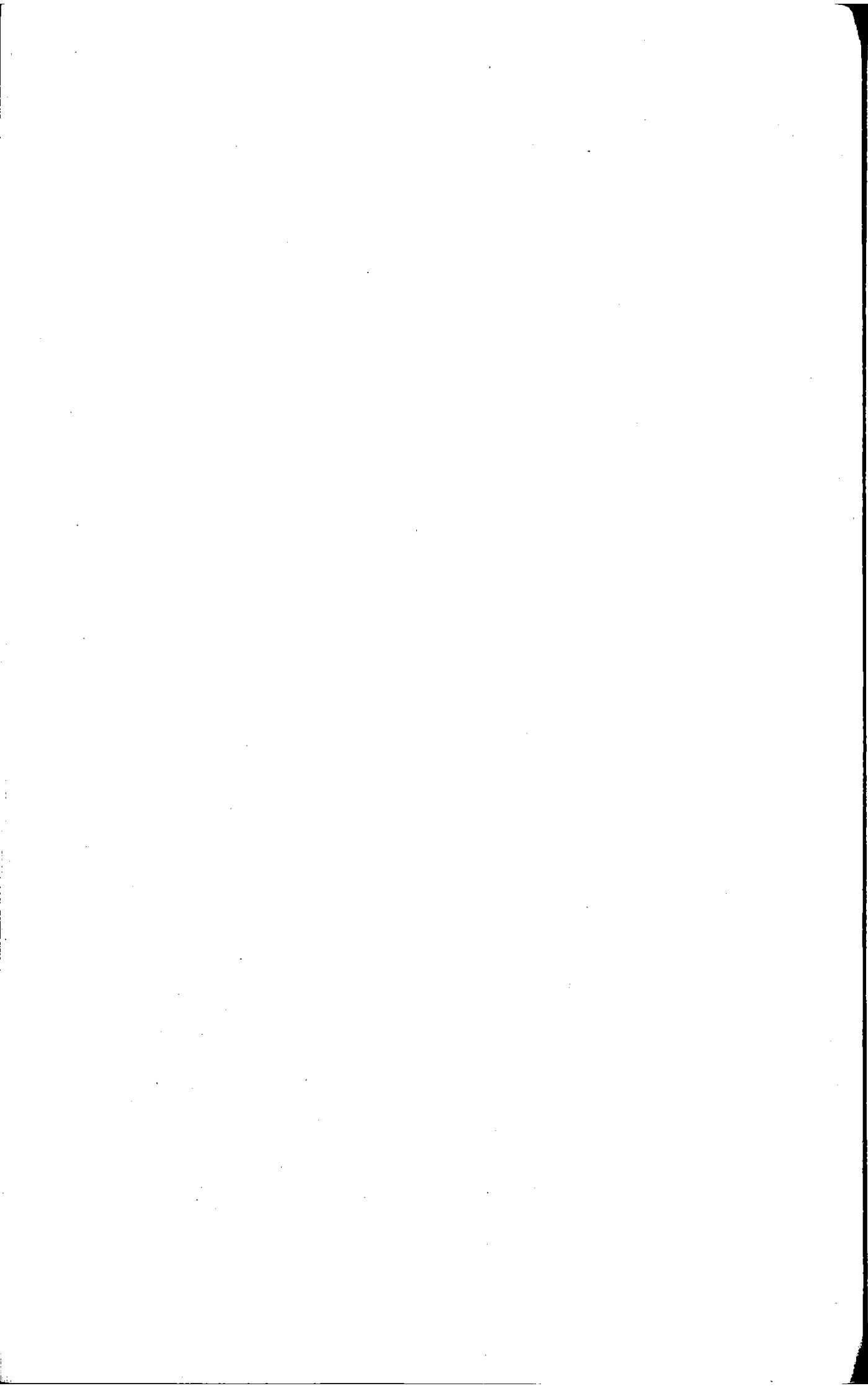
Tablo 6.6: Şeriat düzeni konusundaki tutuma göre AB'ye üyelik sorunu

	Şeriat istemi- AB'ye üyelik		Fikri yok/ Yanıtsız	Toplam
	İstiyor	İstemiyor		
Evet	49,6	74,4	36,5	61,8
Hayır	30,8	13,3	12,6	16,7
Duruma göre	1,4	1,9	1,6	1,8
Yanıtsız	18,2	10,3	49,2	19,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

TÜRKİYE'DE SEÇMENLERİN NİTELİKLERİ,
TOPLUMSAL DÜZEN KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ ve SİYASİ EĞİMLERİ

Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini "isteyenler" arasında %50'ye yakın bir grup, AB'ne üyelik konusunda olumlu bir yaklaşım göstermektedirler. 1996'da böyle düşünen şeriat düzeni taraftarlarının oranı %40 dolaylarında bulunmuştur. Bu 10 puanlık artışın "Yanıtsız"ların oranındaki azalmadan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 1996'da soruyu "Yanıtsız" bırakan şeriat yanlılarının oranı %28,1 iken, 1998'de %18,2'ye düşmüştür.

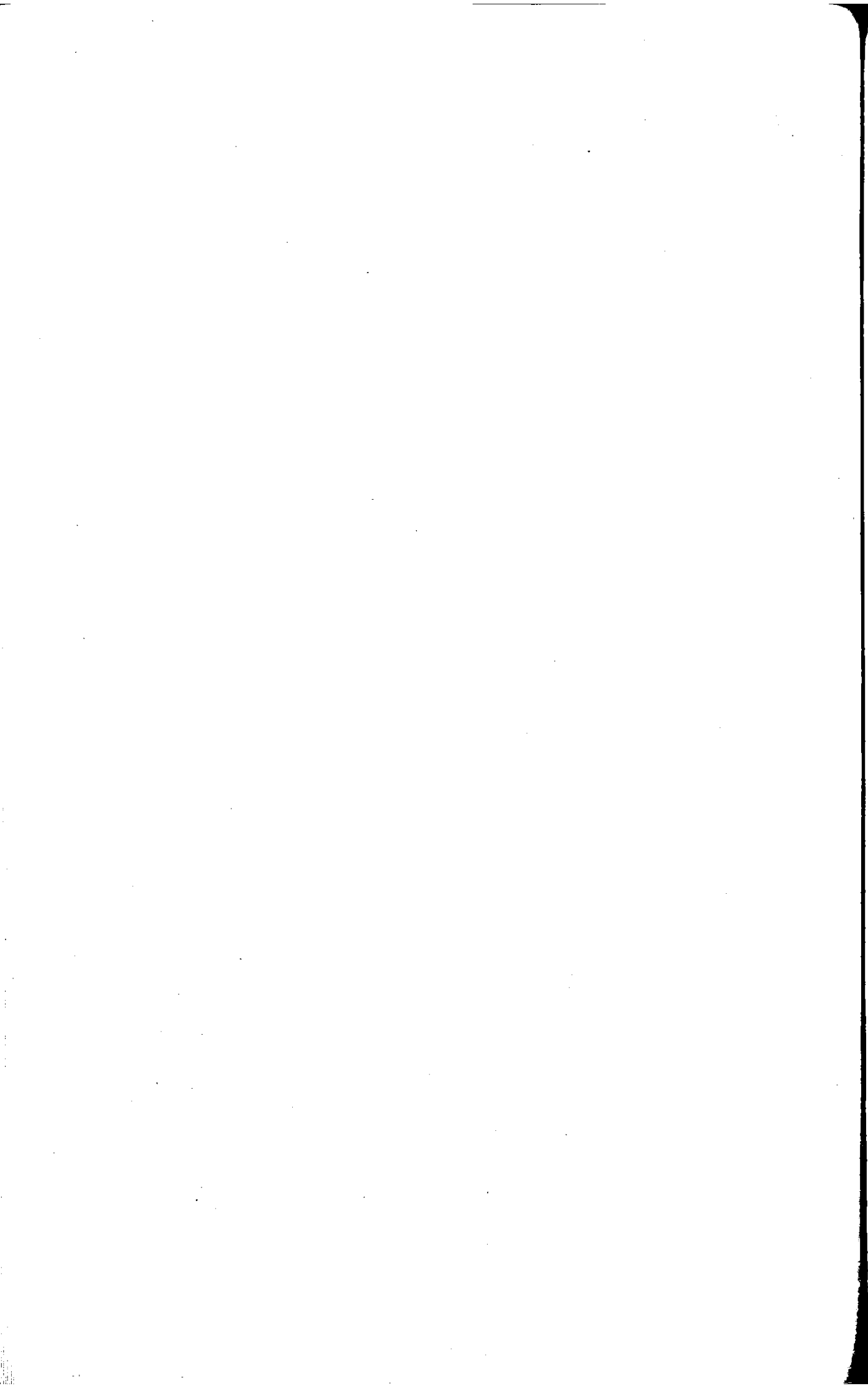
- Şeriattan yana olanlar arasında, %30,8'lik bir grup, AB'ne üyelik konusunda "olumsuz" tavır almaktadır. 1996'da oran %29,3 olarak bulunmuştur.
- Bu bulgular, Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini isteyenlerin, Türkiye'nin dünyada yeri ile ilgili görüşlerinin, bu kesimden genellikle beklenen, çizgiden farklı olduğunu göstermektedir.

2.

Bölüm

SİYASİ PARTİLERİN
YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ
SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

Siyasi Partilerin Yandaşlarının Nitelikleri Siyasi Partilere Güvenleri

7. Demografik-Sosyal, Etnik-Dinsel Nitelikleri ve İdeolojik Eğilimleri ile Siyasi Partilerin Yandaşları

7.1. Siyasi Partilerin Yandaşları

TÜSES'in 1993, ve 1996 Araştırmalarında kullanılan *parti yandaşlığı*, partilere oy verenleri, yani seçmenleri değil, "*Bugün gönlünüzde yatan, kendinize en yakın hissettiğiniz, görüşlerini benimsediğiniz parti hangisidir?*" sorusuna verilen yanıtlar doğrultusunda, parti tabanını tanımlamaya çalışan bir kavramdır. *Parti yandaşlığı* kavramının, siyasal parti tabanlarının sosyo-demografik ve ideolojik niteliklerini çözümlenmekte, "*Bugün bir seçim yapılacak olsa oyunuzu hangi partiye verirsiniz?*" sorunun yanıtları ile bulunan *parti seçmenleri*'nden daha anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Parti *yandaş*'larını seçmenlerden ayıran özellikler şunlardır:

- (i) *Yandaş*'lar, seçimlerde partilerine değil, hiçbir partiye oy vermeme tercihi yapabilirler;
- (ii) Çeşitli nedenlerle, bir partinin *yandaş*'ları diğer bir partiye oy verebilirler.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Bu nedenle, *yandaş*lık kavramının seçmen tercihlerini belirtmek bakımından daha uygun olacağı açıktır. Bu saptama, araştırma sonuçlarında somut olarak görülmüştür.

Bu bölümde, yandaşlarının demografik-toplumsal nitelikleri ve eğilimleri bakımından, siyasi partilerin, ne ölçüde farklılaştıkları ele alınacaktır.

Tablo 7.1'de 1996 ve 1998 Araştırmalarında siyasi parti yandaşları ile ilgili bulgular yer almaktadır.

Tablo 7.1: Partilerin yandaşları

	%	
	1996	1998
ANAP	16,4	14,4
RP-FP	22,2	13,9
DYP	13,1	10,1
MHP	5,1	10,1
DSP	13,0	7,3
CHP	5,5	7,2
HADEP	2,0	1,2
Diğer*	1,8	3,1
Hiçbiri	14,3	21,0
Yanıtız	6,6	10,8
TOPLAM	100,0	100,0
Denek sayısı	2396	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 7.1, parti yandaşlığı bakımından, geçirdiğimiz son iki yılda büyük bir çalkantı yaşandığını göstermektedir. (HADEP yandaşları denek sayısı çok az olduğu için değerlendirmelerde kullanılmayacaktır).

- Bu çalkantının beklenebilir bir göstergesi **HİÇBİR** partinin yandaşı olmayanlarla, soruyu *Yanıtız* bırakanlardaki önemli artıştır. 1996'da %14,3 olan **HİÇBİR** partinin yandaşı olmayanlar, 1998'de %21'e çıkmıştır. Bu, partilerden hiçbirinin ulaşamadığı bir orandır. Yanıtızlarla birlikte, bu oran, %31,8'e çıkmaktadır (1996 %20,9).

SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

- İkinci önemli değişme, *RP-FP* yandaşlarında görülmektedir. 1996'da %22,2'den 1998'de %13,9'a düşmüş olan *RP-FP* yandaşları oranı, bu akımın, son iki yılın olaylarından ciddi bir şekilde etkilenmiş olduğunu göstermektedir.
- Oransal olarak önemli bir değişme, *MHP* tabanındaki büyümedir. 1996'da %5,1 oranında *MHP* yandaşları, 1998'de %10,1'e yükselmiş, yani iki katına çıkmıştır.
- *DSP* yandaşları %13,0 düzeyinden %7,3'e gerilemiş, buna karşılık, *CHP* yandaşlarında %5,5'ten %7,2'ye bir yükselme olmuştur.
- *ANAP* yandaşları, %16,4'ten %14,4'e gerilediği halde, *ANAP*, yandaşları bakımından birinci parti konumuna gelmiştir.
- *DYP* yandaşları, %13,1'den %11,0'e gerilemiştir.
- Aralarında *DTP*, *ÖDP*, *İP*, *BBP* gibi partilerin bulunduğu *Diğer* kategorisinde yandaşlar oranının sadece 3,1 oranında bulunması ilginç olan diğer bir bulgudur.

Sonuç olarak şu söylenebilir:

TÜSES Araştırmalarının başladığı 1993 yılından beri görülen, siyasi partilere güvensizlik ve partilerden uzaklaşma eğilimi, 1996-1998 döneminde, ivmesi artarak devam etmiştir.

1996 Araştırmasında parti yandaşlarının *Kır-kent* ayrımına, *Yaşa ve Eğitim* durumuna, *Cinsiyet'e* ve *Çalışma konumu'na* göre ayrıntılı bir incelemesi yapılmıştır.¹⁷

Bu değişkenlerde kısa dönemde önemli değişimler beklenmediğinden, 1998'de, parti yandaşlarının *Siyasi eğilimleri'ne*, *Etnik-dinsel* niteliklerine ve *Şeriat konusundaki görüşlerine* göre dağılımı üzerinde durulmuştur.

¹⁷ TÜSES 1996, ss. 103-116.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

7.2. Siyasi Eğilimlerine Göre Parti Yandaşları

Yandaşı olunan partilere göre siyasi eğilimleri (*sağcı, solcu, eğilimlerini sağ-sol bağlamında tanımlamayanlar ve Diğer*) Tablo 7.2'de verilmektedir.

Tablo 7.2 : Yandaşı olunan partilere göre siyasi eğilimler

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam	Denek Sayısı
ANAP	3,5	49,0	35,1	12,4	100,0	259
RP-FP	2,8	58,6	29,9	8,8	100,0	251
DYP	4,5	66,7	21,2	7,6	100,0	198
MHP	2,8	75,1	16,6	5,5	100,0	181
DSP	46,6	8,4	34,4	10,7	100,0	131
CHP	53,1	7,7	32,3	6,9	100,0	130
Diğer *	37,7	32,5	28,6	1,3	100,0	77
Hiçbiri	10,3	23,0	54,5	12,2	100,0	378
Yanıtsız	6,7	32,8	40,0	20,5	100,0	195
Genel	13,4	41,1	35,1	10,5	100,0	1.800

(*) HADEP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

- Yandaşları arasında "solcu"ların en yüksek oranda bulunduğu partiler, *CHP* (%53,1) ve *DSP* (%46,6)dir. Bu sıralama, 1996 Araştırmasında da aynıydı. Yalnız *CHP* yandaşları arasında, solcu'ların oranında %62,6'dan %53,1'e önemli sayılabilecek bir düşüş olmuştur.
- Yandaşları arasında *sağcı*'ların en yüksek oranda bulunduğu parti olan, *MHP*, bu durumunu pekiştirmiş görünmektedir. 1996'da %66,4 olan oran, 1998'de %75,1'e yükselmiştir.
- *ANAP* yandaşları arasında *sağcı*'ların oranı azalmış (%58,7-%49,0), *DYP*'de ise artmıştır (%56,2-%66,7).
- *CHP* yandaşları arasında kendilerini *sağ-sol* bağlamında tanımlamayanların *Diğer* oranında artış görünmektedir. (%22,1-%32,3). *DSP*'de de benzer bir artış vardır (%29,8-%34,4).
- *HİÇBİR* partinin yandaşı olmayanlar arasında, en büyük grup, kendini *sağ-sol* bağlamında tanımlamayan *Diğer* kategorisidir (%54,5). Bu oran, 1996'da %41,7 düzeyinde idi.

SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

7.3 Etnik-dinsel Kimliklerine Göre Parti Yandaşları

Tablo 7.3'te etnik-dinsel kimliklerine göre parti yandaşları gösterilmektedir.

Tablo 7.3: Etnik-dinsel kimliğe göre parti yandaşları

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
ANAP	9,4	8,8	15,0	14,4
RP-FP	1,6	23,9	13,7	13,9
DYP	1,6	11,5	11,3	11,0
MHP	3,1	4,4	10,7	10,1
DSP	7,8	2,7	7,6	7,3
CHP	39,1	8,8	5,9	7,2
HADEP	-	12,4	0,4	1,2
Diğer*	7,8	2,7	3,0	3,1
Hiçbiri	23,4	12,4	21,5	21,0
Yanıtsız	6,3	12,4	10,9	10,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

- *Alevi*'ler içinde en çok yandaş bulan parti, 1996'da da olduğu gibi, CHP'dir. *Alevi*'lerin %40'a yakın bir kesimi, CHP yandaşdır (1996'da %34,4).
- *Kürt*'ler arasında en çok yandaşı bulunan partiler RP-FP ve HADEP'tir. (RP-FP, 1996'da %28,8, 1998'de %23,8; HADEP, 1996'da %17,4, 1998'de %12,4)
- *Alevi*'ler arasında HİÇBİR partinin yandaşı olmadıklarını söyleyenler %23,4, *Kürt*'ler arasında ise %12,4'tür.
- Çoğunlukla *Sünni Türk*'lerin oluşturduğu *Diğer* grupta ise, parti yandaşlarının dağılımına benzer (Tablo 7.1) bir durum görülmektedir.

7.4, Şeriat Konusunda Görüşlerine Göre Parti Yandaşları

Şeriat konusundaki tavırları bakımından parti yandaşlarının dağılımı Tablo 7.4'te görülmektedir.

T Ü R K İ Y E ' D E S İ Y A S İ P A R T İ S E Ç M E N L E R İ v e T O P L U M D Ü Z E N İ

Tablo 7.4: Yandaş oldukları partilere göre şeriat konusundaki tutumları

	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/ Yanıtsız	Toplam	Denek Sayısı
ANAP	15,1	64,9	20,1	100,0	259
RP-FP	45,8	33,9	20,3	100,0	251
DYP	20,2	55,6	24,2	100,0	198
MHP	26,5	61,3	12,2	100,0	181
DSP	6,9	80,2	13,0	100,0	131
CHP	6,9	84,6	8,5	100,0	130
Diğer*	18,2	76,6	5,2	100,0	77
Hiçbiri	13,5	63,5	23,0	100,0	378
Yanıtsız	16,4	46,7	36,9	100,0	195
Genel	19,8	59,9	20,2	100,0	1.800

(*) HADEP, DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Partilerin yandaşlarının dağılımında 1996-1998 döneminde yaşanan çalkantıya (Tablo 7.1) koşut olarak, yandaşların şeriat konusundaki görüşleri bakımından dağılımında da önemli değişiklikler olmuştur.

- En büyük değişme, RP-FP yandaşlarında gözlenmektedir. 1996'da RP yandaşlarının %61,3'ü şeriat düzeninden yana olduklarını söylerken, 1998'de bu oran, %45,8'e düşmüştür. Aynı biçimde, şeriata karşı olanların oranı da 1996'da %23,7 iken, 1998'de %33,9'a yükselmiştir. Yani 1996'da RP tabanının 2/3'si Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini istediklerini ifade ederken, 1998'de RP-FP yandaşlarının 1/2'den az bir bölümü aynı görüşü belirtmişlerdir.
- DYP'de de dikkati çeken bir durum görülmektedir. 1996-1998 arasında, bu partinin yandaşları arasında şeriat yanlısı olanların oranı %16,1'den %20,0'ye yükselmiş, şeriata karşı olanların oranı ise %71,7'den %55,6'ya gerilemiştir. DYP tabanında önemli bir değişme yaşandığı ve bunun, parti yönetiminin genel eğilimi ile aynı doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır.

SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

- MHP tabanında şeriat *isteyen*'lerin oranı 1996'da %31,1'den, 1998'de %26,5'e gerilemiş, *istemeyen*'ler %54,1'den %61,3'e yükselmiştir. Bu değişimin ne derecede parti yönetiminin görüşlerini yansıttığını tartışmak gerekir.
- ANAP, CHP ve DSP yandaşları bu konuda benzer tavırlarını korumuşlardır.

Bu bulguların değerlendirilmesinde çok dikkatli olmak gereklidir. Bunu yaparken şu noktalar üzerinde durulmalıdır:

- *Şeriat*'la ilgili sorunun denekler tarafından nasıl algılandığına ilişkin kuşklar baştan beri dile getirilmektedir. Buna yanıt, değişik araştırmalarda elde edilen tutarlı sonuçların denekler içinde belli bir grubu ortaya çıkardığı ve bunda bir süreklilik olduğu konusundaki güvenilirlik olmuştur. Ancak, siyasi bakımdan bir travma yaşandığı ve bu travmanın odaklandığı noktanın *şeriat* üzerinde toplandığı bir dönemde, deneklerin soruyu algılama ya da açıklama bakımından tereddüt ya da korku geçirmiş olabilecekleri göz ardı edilemez. Bu nedenle, bu konudaki çözümlerlede ihtiyatlı olmak gerekir.
- Ancak, temel büyüklükler olarak Araştırmanın, Türkiye'deki bir gerçeği de yansıttığı unutulmamalıdır. Bu, Türkiye'de en az %20'lik bir kesimin "Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini istiyor musunuz?" sorusuna olumlu yanıt verilmesi ve RP-FP yandaşları dışında, ANAP'ta %15, DYP'de %20, MHP'de %25'i aşan bir kitlenin böyle düşünüyor olmasıdır.

7.5. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üye Olması Konusunda Görüşlerine Göre Parti Yandaşları

Türkiye'nin AB'ne girme konusundaki görüşleri bakımından parti yandaşlarının dağılımı Tablo 7.5'te verilmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 7.5: Yandaşı olunan partilere göre AB'ye üyelik konusundaki tutumları

	AB'ye Üyelik				Toplam	Denek Sayısı
	Evet	Hayır	Duruma Göre	Yanıtsız		
ANAP	70,3	11,2	1,2	17,4	100,0	259
RP-FP	47,0	28,3	1,2	23,5	100,0	251
DYP	67,2	11,1	0,5	21,2	100,0	198
MHP	67,4	19,3	2,8	10,5	100,0	181
DSP	73,3	12,2	1,5	13,0	100,0	131
CHP	81,5	7,7	1,5	9,2	100,0	130
Diğer*	58,4	31,2	3,9	6,5	100,0	77
Hiçbiri	58,5	17,5	3,2	20,9	100,0	378
Yanıtsız	46,2	13,8	0,5	39,5	100,0	195
GENEL	61,8	16,7	1,8	19,7	100,0	1.800

(*) HADEP, DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Sonuçlar 1996 Araştırması ile tutarlıdır:

- Türkiye'nin AB'ye girmesinden yana olan yandaşlar kitle-si bakımından, CHP'liler başı çekmekte (%81,5), bunu, %70 dolaylarındaki oranlarla, DSP, ANAP, DYP, MHP izlemektedir.
- Ancak, RP-FP yandaşları 1996'ya göre önemli bir biçim-de farklılaşmaktadır. RP-FP yandaşlarında "Evet" diyenler 1996'da %35,3'ten, 1998'de %47'ye yükselmiştir. Bunu, FP yöneticilerinin Türkiye'nin AB'ne girişi konusunda, geçmişe oranla, daha olumlu bir tavır sergilemesiyle açık-lamak mümkündür.

8.Siyasi Parti Yandaşlarının Türkiye'nin Sorunları Konusunda Görüşleri ve Siyasi Partilere Güvenleri

TÜSES'in VERİ Araştırma'yla birlikte yaptığı araştırmalarda üzerinde durulan ana temalardan biri, siyasi parti tabanlarının, Türkiye'nin durumu ile ilgili değerlendirmeleri ve bu durumu düzeltme bağlamında siyasi partilere ve kendi partilerine ne öl-

SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

çüde güvendiklerini irdelemek olmuştur. 1993, 1995 ve 1996 Araştırmalarında incelenmiş olan bu konuda, Türkiye’de, insanların siyasi sisteme ve sistem içindeki partilerle ilgili düşüncelerine ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.¹⁸

1998’de konu, Türkiye’nin, durumu ve sorunlarına ek olarak, *karşı karşıya olduğu en büyük tehlike*, bağlamında ele alınmıştır.

8.1. Türkiye’nin Genel Durumu Konusunda Görüşler

Araştırmada, konu, anket formunda yer alan şu sorularla irdelenmiştir: *“Sizce Türkiye’nin durumu son yıllarda genel olarak iyiye mi, yoksa kötüye mi gidiyor?”* Bu soruyu *iyiye, kötüye* ya da *bazı açılardan iyiye, bazı açılardan kötüye* biçiminde yanıtlamış olanlara, *“Hangi açıdan?”* diye ikinci bir soru yöneltilmiştir.

Anket uygulamasının Mayıs 1998’de yapılmış olduğu göz önünde tutulursa, *son yıllarda* diye sorulan soruya alınan yanıtlarda, deneklerin, ANASOL-D koalisyonu ile REFAHYOL hükümeti deneyimleri konusundaki gerilimli dönem hakkındaki düşüncelerini yansıtmış olmaları varsayılabilir. Bunun, ANAP ve DSP ile RP-FP yandaşları tarafından değişik bir açıdan, CHP yandaşları tarafından ise tamamen farklı bir perspektiften değerlendirme konusu olması muhtemeldir.

Tablo 8.1 parti yandaşlarının, Türkiye’nin durumu konusundaki görüşleri açısından dağılımını vermektedir.

¹⁸ Bkz. TÜSES 1995, ss. 42-70, ss. 102-138, TÜSES 1996, ss. 53-60, ss. 121-133.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 8.1: Parti yandaşlarının Türkiye'nin durumu konusundaki görüşleri

Türkiye'nin Durumu	İyiye gidiyor	Kötüye gidiyor	Kısmen iyiye, kısmen kötüye	Fikri yok	Toplam	Denek Sayısı
ANAP	25,1	58,7	12,7	3,5	100,0	259
RP-FP	7,6	82,9	6,8	2,8	100,0	251
DYP	13,1	74,7	9,6	2,5	100,0	198
MHP	8,3	84,5	6,6	0,6	100,0	181
DSP	13,0	72,5	10,7	3,8	100,0	131
CHP	8,5	83,1	7,7	0,8	100,0	130
Diğer*	6,5	87,0	6,5	-	100,0	77
Hiçbiri	7,9	76,5	10,8	4,8	100,0	378
Yanıtız	16,4	55,4	14,9	13,3	100,0	195
GENEL	12,2	73,8	10,0	4,0	100,0	1.800

(*) HADEP, DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

- Deneklerin %73,8'i Türkiye'nin durumunun *kötüye* gittiğini ifade etmektedir. *İyiye gidiyor* diyenlerin oranı ise %12,2'dir. 1993'te *kötüye gidiyor diyenler*, %65, *iyiye gidiyor* diyenler, %20 oranında idi. 1996'da ise, bu oranlar %77,8 ve %9,3 olarak saptanmıştı.

Bundan, 1993'ten 1996'ya Türkiye'de hızla artan kötümserliğin 1998'de biraz kırıldığı gibi bir sonuç çıkarılabilir. Anketin yapıldığı Mayıs 1998'de Türkiye'de yaygın olan görece iyimserlik havasının ankete yansımış olduğu anlaşılıyor. 1993 anketinde *durum aynı* diyenler %12, 1996'da *kısmen iyiye kısmen kötüye* gidiyor diyenler %4,5 oranında iken, böyle diyenlerin 1998'de %10,0'a yükselmiş olması aynı gözlemi doğrulamaktadır.

- Durumun *iyiye* gittiğini düşünen en geniş kesimin ANAP yandaşları içerisinde bulunması (%25,1) siyasal konjonktürle ilişkilidir. 1996'da *iyiye gidiyor* diyenlerin en çok DYP yandaşları içerisinde olması (%20) aynı nedenle açıklanabilir.
- Durumun *iyiye* gittiğini düşünenlerin oranının en düşük olduğu kesim ise RP-FP yandaşları arasındadır. (%7,6). Bunu, MHP (%8,3) ve CHP (%8,5) izlemektedir.
- Durumun *kötüye* gittiğini düşünenlerin başını MHP yandaşları çekmektedir (%84,5). Bunu, CHP'liler %83,1 ile RP-FP'liler 82,9'la izlemektedir. Bu oran DYP'lilerde

SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

%74,7, DSP'lilerde %72,5'tir. DSP'li yandaşlarının görece iyimserlik havasını paylaştıkları anlaşılmaktadır.

- ANAP yandaşları, %58,7 oranla en az kötümser grup olarak görünmektedir.

8.2. Türkiye'nin Sorunlarını Hangi Partinin Çözebileceğine İlişkin Görüşler

Türkiye'nin en önemli sorunu konusundaki görüşler daha önceki bölümde değerlendirilmiştir. Burada, parti yandaşlarının en önemli sorunun çözümü konusunda siyasi partilere ve kendi partileri'ne ne oranda güvendikleri irdelenmektedir. Bu yapılırken, en önemli sorun olarak denegin neyi söylediği üzerinde durulmamakta, ne demiş olursa olsun, en önemli gördüğü sorunun çözücü olarak hangi partiyi gördüğü sorulmaktadır. Türkiye'nin en önemli sorunu konusunda görüş belirtmiş olan deneklerin, soruna çözüm getirebilecek partilerle ilgili görüşleri Tablo 8.2'de verilmiştir.

Tablo 8.2: Türkiye'nin en önemli sorununu hangi parti çözebilir?

	Sayı	Herhangi bir sorun belirtenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
ANAP	160	10,0	8,9
RP-FP	159	9,9	8,8
DYP	122	7,6	6,8
MHP	118	7,3	6,6
CHP	66	4,1	3,7
DSP	66	4,1	3,7
HADEP	12	0,7	0,7
Diğer (*)	20	1,2	1,1
Hiçbiri	645	40,1	35,8
Fikri yok	240	14,9	13,3
Toplam	1608	100,0	89,3

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 8.2'teki bulgular hakkında şu yorumlar yapılabilir:

- En önemli bulgu, Türkiye'nin sorunlarını Hiçbir partinin çözemeyeceğini ifade edenlerin %40,1 oranında olmasıdır. (1996'da, bu oran, %32,1 olarak bulunmuş-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

tu). Bu, siyasi partilerden her biri için belirtilen güvenme oranının en az dört katıdır. Türkiye'de, siyasi partilere olan güvenin ne kadar hızla azaldığını ortaya çıkaran yeni bir gösterge ile karşı karşıya bulunuyoruz.

- Göze çarpan diğer bir nokta, siyasi partilerin sorunu çözebileceğini ifade edenlerin dağılışı ile, yandaşların dağılışının (Tablo 7.1) karşılaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Partilerin sorun çözebileceğini düşünenlerin oranı, siyasi partilerden her biri için yandaşların oranının altındadır. Sorunu çözebileceklerine güvenilme bakımından partiler, ANAP (%10,0), RP-FP (%9,9), DYP (%7,6), MHP (%7,3), CHP (% 4,1) ve DSP (% 4,1) olarak sıralanmaktadır. 1996 Araştırması'nda bu sıra RP (%17,0), ANAP (%11,4), DSP (%8,1), DYP (%7,3), MHP (%3,7) ve CHP (%3,0) olarak bulunmuştur.

1998 Araştırmasında deneklere, *en önemli sorun'a ek olarak, "Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlike nedir?"* sorusu da yöneltilmiştir (Tablo 3.3). Bu bağlamda, deneklere, *"Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikeyi hangi parti önleyebilir?"* sorusu da sorulmuştur. Yanıtların dökümü Tablo 8.3'de verilmektedir.

Tablo 8.3 : Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikeyi hangi parti önleyebilir?

	Sayı	Herhangi bir sorun belirtenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
MHP	154	10,3	8,6
ANAP	146	9,7	8,1
RP-FP	136	9,1	7,6
DYP	131	8,7	7,3
CHP	80	5,3	4,4
DSP	79	5,3	4,4
HADEP	9	0,6	0,5
Diğer*	31	2,1	1,7
Hiçbiri	509	33,9	28,3
Fikri yok	225	15,0	12,5
Toplam	1500	100,0	83,3

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

**SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ
NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ**

Deneklerin soru *tehlike* olarak sorulduğunda durumu farklı bir şekilde algıladıklarını daha önce görmüştük (Tablo 3.3). Bu, *tehlikeyi önleyebilecek* partilerle ilgili değerlendirmelere de, bir ölçüde, yansımaktadır.

- Partilere güven konusundaki olumsuz görüş, burada da kendini göstermektedir. “Türkiye’nin karşı karşıya olduğu tehlikeyi” *Hiçbir* partinin önleyemeyeceğini söyleyenler, yine, en büyük grubu oluşturmaktadır (%33,9).
- Parti sıralamasında *MHP*, %10,3’lük oranla, birinci sırada, *ANAP*, %9,7 ile, ikinci sırada yer almaktadır. Bunları *RP-FP* (%9,1), *DYP* (%8,7) izlemektedir. *CHP* ve *DSP* (%5,3) alt sıralarda yer almaktadır.

Bu bulguları değerlendirirken *terör*’ün en önemli *tehlike* olarak düşünüldüğünü gözden kaçırmamak gerekir (Tablo 3.3).

Türkiye’nin en önemli sorununu çözmede deneklerin, yandaşı oldukları, yani “kendi” partilerine ne kadar güvendikleri Tablo 8.4’te görülmektedir.

Tablo 8.4: Herhangi bir sorun belirten parti yandaşlarının, Türkiye’nin en önemli sorununu hangi partinin çözebileceği konusundaki görüşleri.

	Sorunu çözebilecek parti			Toplam	Denek sayısı
	Kendi partisi	Diğer partilerden biri	Hiçbiri		
RP-FP	66,3	5,6	28,1	100,0	196
DYP	64,1	10,9	25,0	100,0	156
ANAP	62,0	5,9	32,2	100,0	205
MHP	59,9	8,0	32,1	100,0	162
CHP	45,4	7,6	47,1	100,0	119
DSP	39,3	12,5	48,2	100,0	112
GENEL	59,4	10,6	30,0	100,0	1368

- Kendi partilerinin sorunları çözebileceğine inanan parti yandaşları arasında, *RP-FP* yandaşları başta gelmektedir. Ancak, *RP* yandaşlarının kendi partilerine güveni 1996’da %75,7 oranından, 1998’de %66,3’e gerile-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

miştir. *RP-FP* yandaşlarından sorunun *HİÇBİR* partinin çözemeyeceğini düşünenler 1996'da %19,4'ten, 1998'de %28,1'e yükselmiştir.

- *ANAP*, *DYP* ve *MHP*'de, Türkiye'nin önemli sorununu "kendi" partilerinin çözebileceğine güvenen yandaşlar, %60 dolayındadır. 1996'ya göre belirgin bir değişiklik yoktur.
- *CHP*, yandaşlarının güveni bakımından, yandaşlarının yarısından azının güvendiği parti olarak konumunu sürdürmektedir. 1996'da *CHP* yandaşlarının %45,9'u kendi partilerine güvendiklerini söylemekteydi. Bu oran, 1998'de %45,4'tür.
- Ancak, *DSP*, bu bakımdan, 1996'da dördüncü parti iken (%55,3) büyük bir gerileme göstererek %39,3'le sonuncu parti durumuna gelmiştir. Ayrıca, *DSP*'de *Hiçbir* partinin sorun çözemeyeceğini ifade edenlerin oranı 1996'da %34,8'den 1998'de %48,2'e çıkmıştır. Merkez Sol partilerde büyük bir güven bunalımı yaşandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük *tehlkeyi önleme* bakımından yandaşlarının kendi partilerine ne kadar güvendikleri Tablo 8.5'te görülmektedir.

Tablo 8.5: Herhangi bir tehlike belirten parti yandaşlarının, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikeyi hangi partinin önleyebileceği konusundaki görüşleri

	Tehlikeyi önleyebilecek parti			Toplam	Denek Sayısı
	Kendi partisi	Diğer partilerden biri	Hiçbiri		
MHP	76,2	10,2	13,6	100,0	147
DYP	66,9	15,6	17,5	100,0	154
RP-FP	64,4	11,9	23,7	100,0	177
ANAP	60,0	11,9	28,1	100,0	185
DSP	53,7	15,8	30,5	100,0	95
CHP	53,2	15,3	31,5	100,0	111
GENEL	62,8	14,8	22,4	100,0	1275

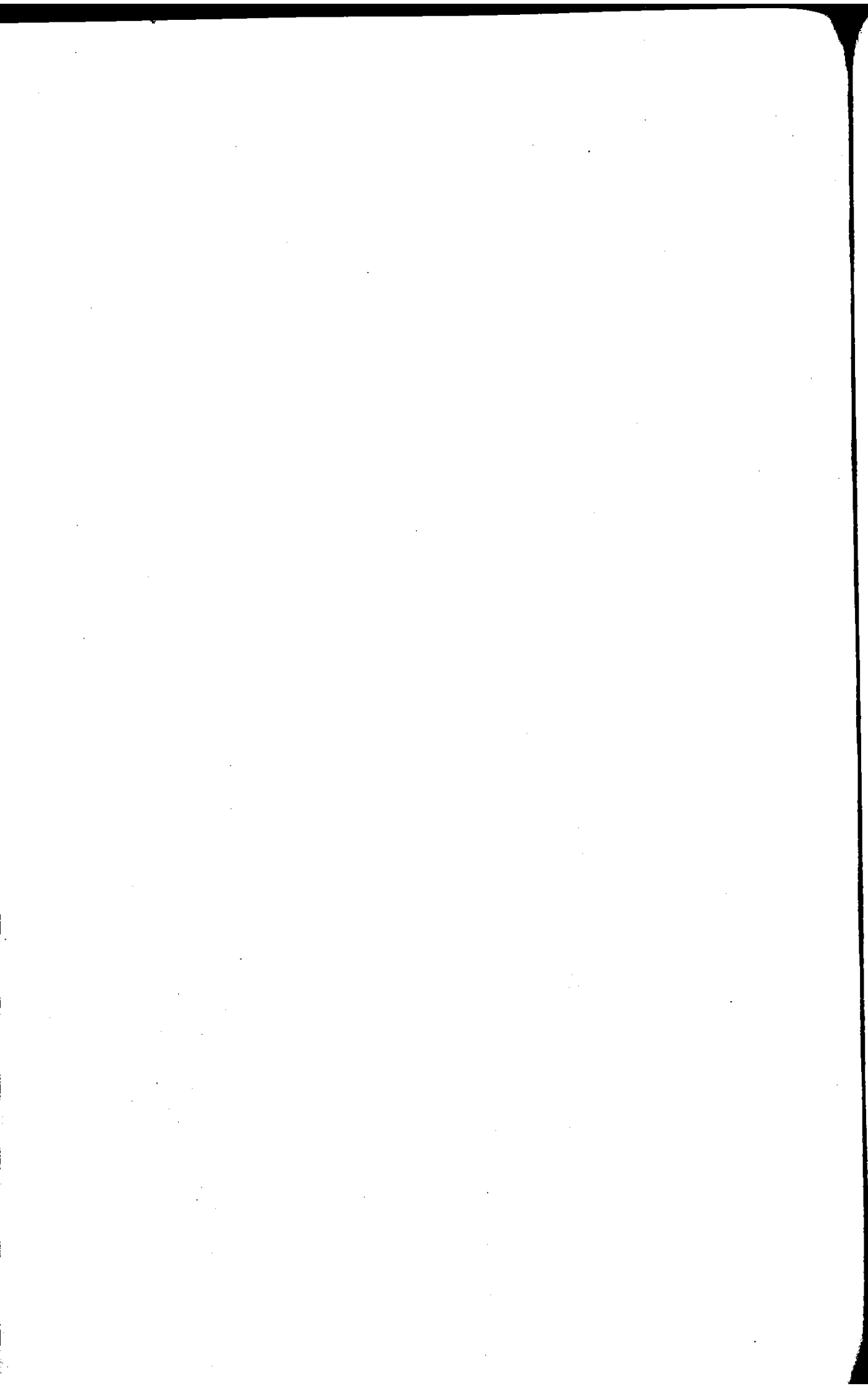
SİYASİ PARTİLERİN YANDAŞLARININ NİTELİKLERİ SİYASİ PARTİLERE GÜVENLERİ

- Yandaşlarının en çok güven duydukları parti MHP'dir. Bunda, Türkiye'nin karşı karşı olduğu en büyük *tehlike*'nin genellikle *terör* olarak algılanmasının yeri vardır.
- *DYP*, *RP-FP*, *ANAP* arasında çok belirgin bir fark yoktur. Ancak, *ANAP*'ın iktidar partisi olduğu bir dönemde, yandaşları tarafından, az da olsa, *DYP* ve *RP-FP*'den daha az güvenilir bulunması ilginçtir.
- *Sorun çözme* bakımından yandaşları tarafından az güvenilir bulunan *CHP* ve *DSP*'ye, "*ülkeyi tehlikeye karşı koruma*" bağlamında, biraz daha fazla güvenilmesi ilginç bir bulgudur (*DSP* %53,7, *CHP* %53,2).

8.3. Sonuç

1998 Araştırmasının yukarıda açıklanan bulguları, TÜSES'in VERİ ARAŞTIRMA ile 1993'ten bu yana yaptığı araştırmalar-daki sonuçları doğrulamakta ve pekiştirmektedir. Türkiye'de:

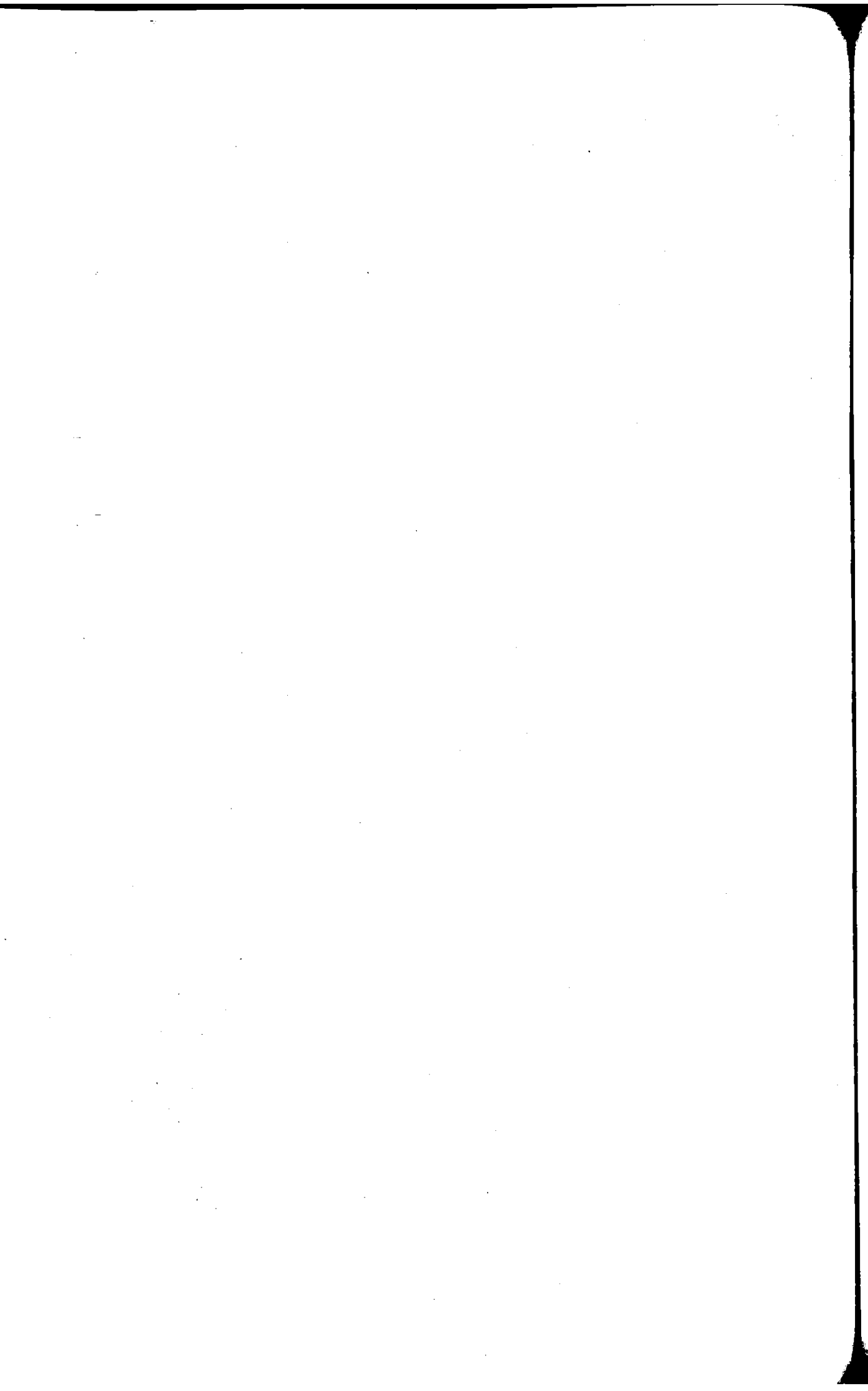
- (i) Partilere güvenmeyen ve zaman içinde giderek büyüyen bir kitle vardır;
- (ii) Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirebileceğine, hatta bir tehlike karşısında ülkeyi koruyabileceğine tam olarak güvenilen siyasi parti yoktur;
- (iii) Daha da önemlisi, parti yandaşlarının kendi partilerine olan güvenleri de çok azdır. Türkiye'de "durumun kötüye gittiğini" düşünenlerin sayısı ile birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'de siyasal bunalıma elverişli bir ortam bulunduğu söylenebilir. Son iki yılda, bu bunalım ortamının daha da yoğunlaştığı görülmektedir.

3.

Bölüm

SEÇMENLERİN
SİYASİ PARTİ TERCİHLERİ

Seçmenlerin Siyasi Parti Tercihleri

9. “Bugün” Bir Seçim Yapılacak Olsa Seçmenler Hangi Partilere Oy verecekler?

9.1. Seçmen Oylarının Partilere Dağılımı

Mayıs 1998’de yapılmış olan ankette, deneklere şu soru yöneltilmiştir: “Bugün bir milletvekili seçimi yapılacak olsa, oyunuzun hangi partiye verirsiniz?”

Deneklerin bu soruya yanıtları, TÜSES için yapılan, Nisan 1996 anketi ve 24 Aralık 1995 seçimi sonuçlarıyla birlikte, Tablo 9.1’de gösterilmektedir.¹⁹

¹⁹ Tablo 9.1’i incelerken, bu araştırmanın bir kamuoyu yoklaması niteliği taşımayıp, geniş bir çerçevede, seçmen davranışları ve bunlardaki değişimleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bir çalışma olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nitelik, hem, soru kağıdında ve anket uygulaması ile ilgili görüşme ortamında, hem de, bulguların değerlendirilmesinde izlenen yöntemde kendini göstermektedir. Örneğin, tablodaki oranlar saptanırken “Kararsız” oylar partilere dağıtılmamıştır. Çünkü, araştırma açısından bunların büyüklüğünün de bilinmesi önem taşımaktadır. Aynı şekilde, partilerin aldıkları “oy büyüklükleri”ne sayısal değerler olarak değil, partilerin sıralanışı açısından ve Aralık 1995 seçimlerinden sonraki gelişmenin ne yönde olduğunu görmek için bakmak doğru olur. Örneğin, RP-FP ile ilgili %14,4’ü, kayıtlı seçmenler bazında oylar gibi görmek yerine, seçmen eğilimlerinde önemli sayılabilecek bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir. Aralık 1995 için verilen sayılar “kayıtlı” seçmenlere göre oy oranlarını göstermektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 9.1: Bugün seçim olsa oy verilecek partiler

	"Bugün" (Mayıs 98)	Nisan 96	Aralık 95	Artış(+)/Azalış(-)	
				Nisan 96'ya göre	Aralık 95'e göre
RP-FP	14,4	22,6	17,6	-8,2	-3,2
ANAP	13,8	15,4	16,3	-1,6	-2,5
DYP	10,3	12,7	15,8	-2,4	-5,5
MHP	9,9	5,2	6,7	4,7	3,2
DSP	7,6	12,7	12,1	-5,1	-4,5
CHP	6,8	5,3	8,8	1,5	-2,0
HADEP	0,9	2,3	3,4	-1,4	-2,5
DİĞER (*)	1,7	1,3	1,6	0,4	0,1
Kararsız	17,4	12,5	-	-	-
Protesto	12,8	6,9	17,7	-12,2	16,9
Yanıtsız	4,4	3,0	-	-	-
Toplam	100,0	100,0	100,0		
Denek sayısı	1800	2396			

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 9.1'den hareketle şu yorumlar yapılabilir:

- 24 Aralık 1995 seçimlerine göre, Nisan 1996'da seçmen desteğini belirgin bir şekilde arttırmış olan RP'nin, FP'ne dönüştükten sonra, önemli ölçüde gerilediği anlaşılmaktadır. FP'nin bugün aldığı, %14,4'lük destek, Nisan 1996'dakinden 8,2 puan, Aralık 1995'tekinden 3,2 puan daha düşüktür.
- Seçmenlerden %13,8'inin oy vereceklerini belirttikleri, ANAP da, 24 Aralık 1995'e göre 3,2 puan, Nisan 1996'ya göre 1,6 puan gerilemiştir.
- %10,3'lük bir seçmen desteği alabileceği görünen DYP ise daha büyük bir kayıpla karşı karşıyadır. DYP, Aralık 1995'e göre 5,5, Nisan 1996'ya göre 2,5 puan kaybedecek görünmektedir.
- DSP şaşırtıcı bir biçimde, RP-FP'den sonra en büyük oy kaybına uğrayabilecek parti konumunda görünmektedir. DSP, Aralık 1995'e göre, 3,2, Nisan 1996'ya göre, 5,1 puanlık düşüş gösterebilecektir.
- Mayıs 1998'de, seçmenlerin yalnızca %6,8'inin oyunu ala-

S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

SEÇMENLERİN

bileceği anlaşılan CHP, Nisan 1996'ya göre 1,5 puanlık küçük bir artış, Aralık 1995'e göre ise 2 puanlık bir gerileme göstermektedir.

- TÜSES'in, VERİ ARAŞTIRMA ile birlikte geliştirdiği bir kavram olan, (geçersiz oylarla, oy kullanmayanları ifade etmek için kullanılan) *protesto* oyları ile *kararsız* ve *yanıt-sız* seçmenlerin oranlarında, Nisan 1996'ya göre 12,2, Aralık 1995'e göre ise 16.9 puanlık bir sıçrama görülmektedir.

Özetle, 1998 Mayısında Türkiye'nin siyasi görünümü şöyledir:

- Son iki yıldaki siyasi olaylardan en çok etkilenen parti, *RP*'nin devamı olduğu varsayımı ile, *FP*'dir. Bu partinin, *RP*'ne verilen oylara göre, büyük bir kayba uğrayacağı anlaşılmaktadır. *FP*'nin, yine de, birinci parti olması, seçmen oylarının dağılımından ve özellikle, "protesto" oylarının çok yüksek olmasından kaynaklanan bir görünümdür.
- *Merkez-sol* partiler de önemli ölçüde destek kaybetmektedir. İktidar ortağı olmasına karşın, *DSP* ciddi bir biçimde gerilemektedir. *CHP* ise, çok geride olan konumunu, %6,8 oy oranıyla sürdürmektedir. Bugün, *CHP* ve *DSP* oylarının toplamı %14'dür. Bunun, 1987'de %30,3, 1989'da %29,7, 1998'de %25,7, 1994'de %23,8 ve 1995'te %20,9 olduğu hatırlanırsa, bu düşüşün boyutları daha iyi anlaşılabilir.
- *Merkez-sağ* partiler de benzer bir gerileme içindedir. Bugün %24,1 olan *ANAP* ve *DYP*'nin oy toplamının, 1987'de %50,4, 1989'da %37,0, 1991'de %41,7, 1994'te %38,6 ve 1995'te %32,1 olduğu düşünüldüğünde bu gerilemenin boyutları ve ivmesi ortaya çıkar.
- *Radikal-sağ*'da yer alan *MHP*'nin, kendi içindeki sorunlara karşın, güçlenen tek parti olmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bugün *MHP*, 1987'den beri, en yüksek seçmen desteğine ulaşmış görünmektedir. 1987'de

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

%2,6, 1989'da %3,3, 1991'de %4,0, 1994'de %7,0 ve 1995'te %6,7 iken bugün %10'a ulaşmıştır.

- Türkiye'de siyasi parti sistemi bakımından belki de en anlamlı sonuç, *kararsız-protesto* oyu niteliğindeki seçmen tercihlerinin artan bir hızla yükselmesidir. Aralık 1995'te %17,7, Nisan 1996'da %19,4 olan bu tercihler, Mayıs 1998'te %30,2'ye yükselmiştir. Bu olgu, Araştırma'nın diğer bulgularıyla birlikte, seçmenlerin siyasi partilere karşı güvensizliğinin ne ölçüde arttığını göstermektedir.
- Son olarak, bu bulgulardan hareketle, yapılacak bir seçimde partilerin alabileceği oylar konusunda bir açıklama yapmak gerekir. TÜSES Araştırmalarında partilerin seçimlerde aldıkları oylar, *geçerli* oylara değil, *kayıtlı* seçmenlere göre değerlendirilmektedir. Bunun, seçmen eğilimini izlemekte daha yararlı bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Daha önceki çalışmalar, Türkiye'de seçmenin, yalnız oy verme yoluyla değil, *seçime katılmamak* ya da *geçersiz oy kullanmak* biçiminde siyasal bir tavır sergilediklerini göstermiştir.²⁰ Bu nedenle, gelecek seçimlerde siyasi partilerin *geçerli oylar*'ın ne kadarını elde edeceklerini, verilecek oylar kadar, *protesto* oylarının büyüklüğü tarafından belirlenecektir. Bu bakımdan bugün kararsız oyların dağıtılmasına dayanan tahminlerin anlamı yoktur.

Tablo 9.1, Tablo 7.1'le karşılaştırılırsa, seçmenlerin oy verme nitelikleriyle, yandaşı olduklarını söyledikleri partiler konusundaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

- Yandaşlarının oranı %14,4 olan ANAP'ın oy verme bakımından, %13,8'lik bir seçmen desteği vardır. FP, %13,9 yandaşı olduğu halde, %14,4 oranında bir seçmen kitlesinin oylarını alacak parti görünümü vermektedir. Sonuçta,

²⁰ TÜSES 1996 ss. 138-143

Kardam, A., Tüzün, S. Türkiye'de Siyasi Kutuplaşmalar ve Seçmen Davranışları, İstanbul 1998

SEÇMENLERİN S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

yandaşlarının oranı açısından *ANAP*, seçmen desteği bakımından da *FP*, birinci parti konumunu kazanmaktadır.

- Yandaşlarının çokluğu ve seçmen desteğinin büyüklüğü bakımından diğer partilerde de bazı farklılıklar görülmektedir. Bu fark *DYP*'de %11,0-%10,3, *MHP*'de %10,1-%9,9, *DSP*'de %7,3-%7,6, *CHP*'de %7,2-%6,8 olarak çıkmaktadır.
- İlginç bir nokta, yandaşlarının oranı %3,1 olan *Diğer* partilerin, seçmenlerden ancak %1,7 oranında oy alacaklarıdır.

Bugün için sayısal bakımdan çok önemli görülmeyecek olan bu bulgular, yine de *yandaşlık* kavramının anlamlı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, seçim sistemindeki değişmeler ve başka nedenlerle, yandaşı oldukları partilerden başka partilere oy verebilecek ya da hiç oy vermeyecek seçmenlerin analizinde, yandaşlık kavramı önemli bir işlev kazanabilecektir.

9.2. Kır-Kent Ayrımına Göre Seçmenlerin Dağılımı

Kırsal alanda ya da kentlerde yaşadıklarına göre, seçmenlerin nasıl bir dağılım gösterdikleri Tablo 9.2'de gösterilmiştir.

Tablo 9.2 : "Bugün" bir seçim yapılacak olsa oy verebilecekleri partilere göre kır-kent ayrımı.

Bugün seçim olsa;	Kentsel	Kırsal	Toplam	Denek Sayısı
RP-FP	57,9	42,1	100,0	259
ANAP	55,7	44,4	100,0	248
DYP	32,3	67,7	100,0	186
MHP	47,2	52,8	100,0	178
DSP	69,9	30,2	100,0	136
CHP	72,1	27,9	100,0	122

Tablodaki bulgular, 1996 Araştırması sonuçları ile karşılaştırılmalı olarak, şöyle yorumlanabilir:

- FP'ne oy verecek seçmenlerin yapısında oldukça önemli bir değişme görülmektedir. 1996'da RP seçmenlerinin %58,6'sı *kırsal*, %41,4'ü *kentsel* kökenli idi. 1998'de FP'ne oy vereceğini söyleyen seçmenlerin, %42,0'si *kırsal*, %57,9'u *kentsel* alanlarda yaşayanlardan oluşmaktadır. Son

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

iki yılda RP-FP'nin kentlerde durumunu bir ölçüde koruyabildiği, kırlarda oy kaybetmiş olduğu anlaşılıyor.

- DYP'de ters yönde bir gelişme vardır. DYP seçmenleri içinde, kentlilerin oranı %44,3'ten 1998'de %32,3'e gerilemiş, kırsal seçmenlerin oranı ise, %55,7'den %67,7'ye yükselmiştir. DYP'nin kentli seçmenlerden oy kaybının daha büyük olacağı anlaşılmaktadır.
- MHP, seçmenlerinin 1996'daki dağılımı, kırsal ve kentsel alanlarda eşittir. 1998'de kırsal oyların oranı %52,8'e çıkmış, kentsel oyların oranı %47,1'e düşmüştür. MHP'nin kırsal alanlarda daha hızlı büyüdüğü görülmektedir.
- CHP ve DSP'de "kentsel" oyların oranının da küçük ölçüde artışlar olmuştur. Bu partileri seçmenlerin, %60'a yakın kent, %40 dolaylarında da kır kökenlidir.
- ANAP ise kır'larda %44,4 ve kent'lerde %55,4 destek görmektedir.

9.3. Seçmenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş gruplarına göre seçmenlerin dağılımı Tablo 9.3'te gösterilmektedir.

Tablo 9.3: Yaş gruplarına göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	18-20 yaş	21-24 yaş	25-39 yaş	40-54 yaş	55+ yaş	Toplam
RP-FP	15,6	16,0	15,4	11,6	13,8	14,4
ANAP	13,0	15,0	13,7	13,3	14,1	13,8
DYP	9,4	10,3	8,5	8,8	17,1	10,3
MHP	14,1	13,1	10,5	9,3	4,3	9,9
DSP	6,8	8,5	8,5	7,8	4,9	7,6
CHP	10,9	5,6	7,1	6,8	4,3	6,8
HADEP	-	2,8	1,4	0,3	-	0,9
Diğer*	1,6	1,4	1,9	2,5	0,3	1,7
Kararsız	16,1	11,7	13,7	23,1	23,0	17,4
Protesto	7,3	12,7	14,7	13,3	11,5	12,8
Yanıtız	5,2	2,8	4,5	3,3	6,6	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	192	213	693	398	304	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo ile ilgili şu gözlemler yapılabilir:

- 18-20 yaş grubunun durumu ilginçtir. Bu grupta en büyük destek FP'ne verilmektedir. Ancak, 1996'da RP'ne %24,1 gibi çok yüksek oranda görülen bu destek, 1998'de %15,6 oranına gerilemiştir. Gençler arasında MHP'yi seçeceklerini söyleyenler 1996'da %8,1'den 1998'de %14,1 oranına yükselmiştir.

DYP'nin 18-20 yaş grubu içindeki payı, 1996'da %15,6'dan 1998'de %9,4'e gerilemiştir. ANAP'ta da %18,9'dan, %13,0'e bir gerileme vardır.

CHP'ye genç seçmenlerden gelecek oyun %10,9'a ulaşması ilginçtir. Çünkü bu partinin 1996'daki oranı %4,4 idi. DSP'ye gençlerin desteği 1996'da %8,9'dan, 1998'de %6,8'e gerilemiştir.

Ancak gençlerin büyük bölümü (%23,4) *kararsız ve protesto* oyu verecek gruptadır.

- Diğer yaş gruplarında çok belirgin farklılıklar ve 1996'ya göre önemli bir değişme görülmemektedir. Sadece, 40 yaşından büyük seçmenlerde *kararsız*'ların ve *protesto* oyu kullanacaklarını söyleyenlerin oranındaki yükseklik (%35 dolaylarında) dikkati çekmektedir.

Partilerin her yaş grubundan alacakları oyların toplam oy oranları ile karşılaştırıldığında, şu sonuca varılmaktadır.

- 18-20 yaş grubundan toplam oyları içindeki orandan yüksek oy alacak partiler, RP, MHP ve CHP'dir. CHP'de bu fark, diğerlerinden daha fazladır (%10,9-%6,8).
- 55 ve daha yüksek yaş grubunda destek gören partiler DYP, ANAP ve FP iken, bu gruptan en az oy alacak partiler, MHP, CHP ve DSP'dir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve
TOPLUM DÜZENİ

9.4. Seçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet gruplarındaki seçmenlerin partilere göre dağılımı Tablo 9.4'de görülmektedir.

Tablo 9.4: Cinsiyete göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	Kentli E.	Çalışan K.	Ev K.	Köylü E.	Köylü K.	Toplam
RP-FP	16,5	4,3	13,5	16,7	12,1	14,4
ANAP	9,5	14,5	17,9	9,1	19,2	13,8
DYP	5,4	4,3	7,6	15,4	19,2	10,3
MHP	12,8	5,8	4,8	18,6	5,0	9,9
DSP	9,0	7,2	9,5	6,0	3,8	7,6
CHP	7,8	11,6	8,0	5,7	3,2	6,8
HADEP	1,9	-	0,8	0,6	-	0,9
Diğer*	4,2	-	0,4	0,9	0,3	1,7
Kararsız	13,9	15,9	18,1	17,9	22,1	17,4
Protesto	15,9	26,1	14,1	7,2	8,3	12,8
Yanıtsız	3,1	10,1	5,2	1,9	6,8	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	577	69	497	318	339	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 9.4'le ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Çalışan kadınlar'ın en düşük oranda oy vereceği partiler, FP, DYP ve MHP, en yüksek oranda destekleyeceği partiler ise, ANAP ve CHP'dir. DYP, Ev kadınları'ndan da düşük oy alacak görünmektedir. Buna karşılık, DYP'nin, ANAP'la birlikte, Köylü kadınlar'da yüksek oranda destek göreceği anlaşılmaktadır (%19,2). Ev kadınları ANAP'ı daha çok desteklemektedir (%17,9).
- Kentli erkekler, daha çok, FP'ne (%16,5) ve MHP'ye (%12,8) yönelmektedir.
- Köylü erkekler arasında, MHP (%18,6), FP (%16,7) ve DYP (%15,4) tercih konusu olmaktadır.
- DSP, Kentli erkekler'den (%9,0) Ev kadınları'ndan (%9,5) oy ortalamasının üstünde destek görmektedir. Köylü kadınlar'ın en az oy vereceği partiler CHP (%3,2) ve DSP (%3,8)dir.

SEÇMENLERİN
S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

9.5. Seçmenlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 9.5'teki veriler toplam olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar çıkarılabilir.

Tablo 9.5: Eğitim durumuna göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam
RP-FP	15,0	15,0	17,5	10,9	7,6	14,4
ANAP	14,3	14,1	10,3	14,9	8,9	13,8
DYP	15,4	9,7	10,3	5,0	1,3	10,3
MHP	5,1	12,8	8,7	10,0	6,3	9,9
DSP	6,3	8,6	5,6	7,0	7,6	7,6
CHP	4,9	5,9	10,3	10,9	12,7	6,8
HADEP	0,8	1,0	-	1,5	1,3	0,9
Diğer*	0,4	1,2	5,6	2,5	6,3	1,7
Kararsız	23,2	16,1	12,7	13,9	13,9	17,4
Protesto	8,6	12,3	16,7	17,4	26,6	12,8
Yanıtsız	5,9	3,4	2,4	6,0	7,6	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

- *FP* ne oy verecekler arasında, parti seçmenlerinin oy oranındakine göre, en yüksek destek *Ortaokul*, *İlkokul bitirmiş* ve okul *Bitirmemiş* olanlardan, en düşük destek ise, *Yüksek* okul bitirmişlerden gelmektedir.
- *DYP*, en az desteği *Yüksek* okul bitirmiş olanlardan almaktadır.
- *MHP*'de büyük destek *İlkokul* ve *Lise* mezunları arasından gelmektedir.
- *CHP*, *Yüksek* okul bitirmiş olanların en çok desteklediği partidir.
- *DSP* ve *ANAP*'ı destekleyenlerin eğitim profili değişmemiştir.
- 1996'da olduğu gibi, 1998'de *Yüksek* öğrenim görmüş olanlar, *kararsız* ve *protesto* oylarının en yüksek olduğu kesimdir. 1996'da %27,9 olan bu oran, 1998'de %40'ın üstüne çıkmıştır. *Protesto* oyları, eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

9.6. Etnik- Dinsel Kimliklerine Göre Seçmenler

Alevi, Kürt ve Diğer seçmen oylarının partilere dağılışı Tablo 9.6'da görülmektedir.

Tablo 9.6: Etnik-dinsel kimliklere göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
RP-FP	1,6	25,7	14,1	14,4
ANAP	7,8	6,2	14,5	13,8
DYP	3,1	4,4	11,0	10,3
MHP	4,7	6,2	10,4	9,9
DSP	10,9	3,5	7,7	7,6
CHP	35,9	11,5	5,3	6,8
HADEP	-	12,4	0,2	0,9
Diğer*	4,7	0,9	1,6	1,7
Kararsız	10,9	14,2	17,9	17,4
Protesto	17,2	11,5	12,8	12,8
Yanıtsız	3,1	3,5	4,6	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 9.6'daki bulgulardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

- 1996'da olduğu gibi, 1998'de de, Alevi seçmenlerin %35'ten fazlası CHP'yi destekleyeceklerini söylemişlerdir. *Alevi*'lerin oy verecekleri ikinci parti *DSP*'dir (%10,9).
- *Kürt*'lerden CHP'ye oy vereceklerini söyleyen seçmenlerde önemli bir artış vardır. 1996'da *Kürt*'lerin %3,8'i *CHP*'ye yönelirken, bu oran 1998'de %11,5'e yükselmiştir.
- 1996'da *Kürt*'lerin en çok oy vereceklerini söyledikleri parti *RP* idi (%29,7), ikinci sırada ise *HADEP* gelmekteydi (%17,4). 1998'de iki partiden *FP*, %25,7 oranla, durumunu pekiştirirken, *HADEP* %12,4 ile, tek oy kaynağını *Kürt* seçmenler arasında bulmaktadır.

SEÇMENLERİN
S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

9.7 Çalışma Konumuna Göre Göre Seçmenler

Çalışma konumları'na göre seçmen oylarının partilere dağılımı Tablo 9.7'de görülmektedir.

Tablo 9.7: Çalışma konumlarına göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	Küçük çiftçi	Ev kadını	Esnaf/ Zanaatkar	Mavi yakalı	Beyaz yakalı	Diğer	GENEL
RP-FP	15,9	13,3	15,9	14,7	9,3	11,6	14,4
ANAP	16,5	17,8	8,9	11,5	7,2	9,5	13,8
DYP	18,3	7,9	7,6	8,3	4,1	3,2	10,3
MHP	7,8	4,8	16,6	15,0	6,2	11,6	9,9
DSP	3,6	9,1	8,0	10,9	6,2	9,5	7,6
CHP	3,4	7,9	7,0	7,3	13,4	9,5	6,8
HADEP	0,2	0,8	1,0	1,9	1,0	2,1	0,9
DİĞER	0,4	0,4	4,1	1,6	4,1	4,2	1,7
Protesto	8,0	14,5	16,6	8,3	28,9	15,8	12,8
Kararsız	20,9	18,2	12,4	16,6	14,4	16,8	17,4
Yanıtsız	5,0	5,4	1,9	3,8	5,2	6,3	4,4
GENEL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	498	483	314	313	97	95	1.800

- 1998'de de mavi yakalılar'ın en çok desteklediği parti, MHP'dir (%15,0). Bu parti 1996'da %8,1 oranı ile, beşinci durumdaydı. 1998'de birinci durumda olan RP (%21,9), bugün %14,7 ile ikinci durumdadır. ANAP, %11,5'le 1996'daki (12,6) üçüncü sırasını korumaktadır. 1996'da *mavi yakalılar* arasında %16,5'lik bir kesimin desteklediği DSP'nin, 1998'de %10,9'a gerilediği, CHP'nin ise, 1996'daki %6,3'lük destek oranını, 1998'de %7,3'e çıkarttığı halde, *mavi yakalılar*'dan en az oranda oy alacak partiler sıralamasında altıncı sıradaki yerini koruduğu görülüyor. DYP, bu kesim oylarının %8,3'ünü alacak görünüyor (1996'da %10,0).
- *Beyaz yakalılar*'dan %43,3'ü *kararsız*'dır, ya da *protesto* oyu vereceklerdir. Bu kesim, 1996'da da, benzer bir

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

eğilim göstermekteydi. 1998'de *beyaz yakalı*'ların en çok desteklediği parti, CHP'dir.

- 1998'de *esnaf ve zanaatkarlar*'dan en büyük oranda desteği görecek parti, MHP görünmektedir (%16,6). 1996'da %24,5 oranında destek gören RP, 1998'de %15,9'la ikinci duruma düşmüştür.
- *Küçük çiftçiler*'de, %18,3'le en çok DYP'ye oy vereceklerdir (1996'da %15,5). ANAP, bu kesimden en çok oy alacak ikinci partidir. RP-FP, %24,5'ten %15,9'a düşerek birinci parti konumundan üçüncü sıraya gerilemiştir.
- *Ev kadınları* arasında DYP ve DSP'yi tercih edenlerin oranında, 1996'ya göre bir düşüş görülmüştür. (DYP %14,5'den % 7,9'a; DSP % 15,2'den % 9,1'e) *Ev kadınları* daha çok ANAP'a yönelmiş görünüyorlar (%17,8), CHP'nin 1998'de bu kesimden görebileceği destekte yükseliş vardır (%5,1'den %7,9'a).

9.8. Siyasi Eğilimlerine Göre Seçmenler

Sağcı, solcu ve kendilerini sağ-sol bağlamında görmeyen *Diğer* seçmen kesimlerinin, oy verecekleri partilere dağılımı Tablo 9.8'de gösterilmektedir.

Tablo 9.8: Siyasi eğilimlere göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
RP-FP	2,5	20,8	12,4	11,1	14,4
ANAP	4,6	17,5	13,0	13,8	13,8
DYP	3,3	17,2	5,7	7,9	10,3
MHP	0,8	18,3	4,4	6,9	9,9
DSP	26,1	1,5	7,4	7,9	7,6
CHP	30,7	0,5	5,7	4,2	6,8
HADEP	5,0	-	0,8	-	0,9
DİĞER (*)	4,1	1,1	1,7	0,5	1,7
Kararsız	8,3	13,4	23,9	22,8	17,4
Protesto	13,3	6,9	19,8	12,2	12,8
Yanıtsız	1,2	2,8	5,1	12,7	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

SEÇMENLERİN S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

Tablo 9.8'deki bulgular, 1996'daki sonuçlarla karşılaştırmalı olarak şöyle özetlenebilir:

- Kendilerini *Solcu* olarak tanımlayan seçmenlerin tercihleri, 1996'da %75'e yakın bir oranda CHP, DSP ve HADEP'e yönelmişti. 1998'de, bu oran, %61,8'e gerilemiştir. Bunun bir bölümü *kararsız* ve *protesto* oylarının artmasıyla açıklanabilir. %10,5'ten %21,6'ya yükselen *kararsız* ve *protesto* oylarındaki bu artışın *solcu* seçmenlerin tercihlerindeki kaymadan kaynaklandığı düşünülebilir.

Sonuçta, 1996'dan 1998'e kadar geçen iki yıl içinde, "solcu" seçmenlerin, CHP, DSP ve HADEP'e yönelen desteklerinde bir azalma olduğu kesindir. "Solun" desteğindeki bu azalmanın, büyük ölçüde, DSP'ye olan tercihlerdeki gerilemeden, (%40,7-%26,1) kaynaklandığı anlaşılıyor. Çünkü "solcu"lardan CHP'ye oy verecek olanların oranı 1996'da %22,6'dan 1998'de %30,7'ye çıkmıştır.

- *Sağcı* seçmenlerin tercihlerindeki önemli değişme, MHP'yi tercih edenlerin oranlarındaki büyük artış olmuştur (%8,3-%18,3). *Sağcı*ların tercih ettiği diğer partilerin (RP-FP, ANAP ve DYP) sıralamasında bir değişme olmamıştır.
- Kendisini *sağ-sol* bağlamında tanımlamayan *Diğer* seçmenlerden RP-FP'yi, tercih edenlerin oranında (%22,8'den %12,4'e) önemli bir gerileme görülmektedir. ANAP'a yönelenlerde artış (%11,8'den %13,0'a) DYP ve DSP'ye yönelenlerde ise azalma vardır (DYP %10,9-%5,7, DSP %13,2-%7,4). CHP ise küçük bir artış görülmektedir (%4,4-%5,7).

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve
TOPLUM DÜZENİ

9.9 Şeriat Konusundaki Tavrılarına Göre Seçmenler

Tablo 9.9: Şeriat konusundaki tutuma göre "bugün" seçim olsa oy verilecek partiler

	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/ Yanıtsız	Toplam
RP-FP	35,3	7,5	14,3	14,4
ANAP	10,4	14,6	14,6	13,8
DYP	10,4	9,4	13,2	10,3
MHP	12,0	10,5	6,0	9,9
DSP	2,5	10,2	4,7	7,6
CHP	0,8	9,9	3,3	6,8
HADEP	0,6	1,4	-	0,9
DİĞER (*)	2,0	1,9	0,8	1,7
Kararsız	14,3	15,8	25,0	17,4
Protesto	8,4	15,0	10,7	12,8
Yanıtsız	3,4	3,8	7,4	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

(*) DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 9.9'da, Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini *isteyen* ya da buna *karşı çıkan* seçmenlerin siyasi parti tercihleri görülmektedir. 1996'yla karşılaştırıldığında, Tablo 9.9'la ilgili şu gözlemler yapılabilir.

- 1996'da Şeriat *yanlısı* olan seçmenlerden %52,3'ü RP-FP'ni tercih edebileceklerini ifade etmişlerdi. Bu oran, 1998'te %35,3'e gerilemiştir. Şeriat düzeni *istemeyen*'ler içinde, RP-FP'ni tercih edenlerin oranı da, 1996'da %9,1'den 1998'de %7,5'e inmiştir.
- Şeriat *isteyen*'ler içinde MHP'ye oy vereceklerin oranı %5,9'dan %12,0'ye, DYP ve ANAP'ta ise %9,5 ve %7,8'den %10,4'e yükselmiştir. Şeriat düzeni *istemeyen*'lerin ANAP, DYP ve DSP seçmenleri içindeki oranında bir gerileme görülmektedir (ANAP'ta %17,8'den %14,6'ya, DYP'de %15,4'ten %9,4'e, DSP'de %17,6'dan %10,2'ye), CHP'de %8,4'ten %9,9'a küçük bir artış vardır.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir:

- 1996-1998 yılları arasında Türkiye'nin şeriat yasalarıyla

yönetilmesini *isteyen* seçmenlerin oranı %30 dolaylarından %20'lere gerilemiş, buna *karşı* olanların oranı ise, her iki dönemde, %60 dolaylarında kalmıştır. Bu dönemde, *şeriat yanlısı* seçmenler içinde RP-FP'nin payı önemli bir düşüş gösterirken, MHP, DYP ve ANAP'ın paylarında yükselme görülmüştür.

- 1996 ve 1998'de, %60 dolaylarında olan, *şeriatla karşı* seçmenler içinde, hem RP-FP'nin, hem ANAP, DYP ve DSP'nin payında da bir azalma olmuştur. CHP, *şeriatla karşı* olan seçmenler içinde artış gösteren tek partidir.
- Soruyu *Yanıtsız* bırakanların oranı, 1996-1998 arasında, %15'ten %20'ye yükselmiştir. *Yanıtsız*'larda, payı en çok artanlar, *Kararsız*'lar ve *Protesto* oy vereceklerini söyleyenlerdir (%26,6-%35,7).

Bu bulgular, *şeriatla* ilgili olarak seçmenlerin ve partilerin ne kadar karmaşık ilişkiler içinde bulunduğunu bir kez daha göstermektedir.

10. Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri

10.1. Seçim Sistemi ve İkinci Parti Tercihi

Seçim sistemleri, seçimlerde alınan oyların seçilen sayısına dönüştürülmesinde izlenecek yöntemi belirleyen kurallardan oluşmaktadır. Bu nitelikleri ile, seçim sistemlerinin, seçmen davranışları üzerinde büyük bir etkisi olduğu, hatta uzun dönemde, siyasi partilerin sayısını ve parti sistemlerini bile belirleyebilecek bir rol oynadığı bilinmektedir. Seçim sistemlerindeki değişimler, seçmen kitlesindeki eğilimlerin, partilerin yasama kurullarında temsili (ve sonunda iktidarın oluşması) bakımından çok değişik sonuçlar doğurabilmektedir. Seçim sistemleri, Türkiye'nin her zaman gündeminde olmuş ve seçim yasalarında sık sık değişiklik yapılmıştır.

Türkiye'de hiç uygulanmamış olan, "iki dereceli" seçim sistemi, son yıllarda tartışılan önemli bir konu haline gelmiş, seçmen davranışlarındaki olası etkileri bakımından, farklı varsayımlardan hareket eden, çeşitli öneriler ortaya atılmıştır.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

10.2. Seçmenlerin İkinci Parti Tercihleri

Bu konudaki tartışmalara bir ölçüde ışık tutabilmek amacıyla, anket formuna özel bir soru konulmuştur. "Oy vereceğinizi söylediğiniz bu parti, herhangi bir nedenle seçime katılmayacak ya da katılamayacak olsa, onun yerine hangi partiye oy verirsiniz?" (Soru 6).

Birinci parti tercihini yapmış olan seçmenlerin, hangi oranda, hangi partiyi *ikinci parti* olarak tercih edebileceği, 1996'da verilen yanıtlarda karşılaştırmalı olarak, Tablo 10.1'de gösterilmektedir.²¹

Tablo 10.1: Seçmenlerin "bugün" seçim olsa oy verecekleri partilere göre ikinci parti tercihleri

	Bugün seçim olsa oy verecekleri parti							Toplam
	RP-FP	ANAP	DYP	MHP	DSP	CHP	DİĞER	
DYP	14,7	21,0	-	18,5	7,4	10,7	6,4	12,7
ANAP	10,0	-	25,3	14,0	22,1	11,5	8,5	12,4
DSP	1,9	13,7	2,7	5,6	-	27,9	4,3	7,7
MHP	8,5	8,5	14,0	-	3,7	2,5	6,4	6,8
CHP	0,4	7,7	3,8	2,2	19,1	-	10,6	5,3
RP-FP	-	6,9	8,1	10,1	2,2	-	10,6	4,9
HADEP	0,8	-	-	-	0,7	-	2,1	0,3
DİĞER	13,5	4,4	1,6	15,2	1,5	9,0	8,5	7,9
HİÇBİRİ	33,6	15,7	18,8	24,7	27,2	27,0	29,8	24,6
Kararsız	10,4	15,3	18,8	7,9	7,4	8,2	6,4	11,6
Yanıtsız	6,2	6,9	7,0	1,7	8,8	3,3	6,4	5,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek Sayısı	259	248	186	178	136	122	47	1176

Tablo 10.1'den hareketle şu gözlemler yapılabilir: (HADEP yandaşları denek sayısı az olduğu için değerlendirmelerde kullanılmayacaktır.)

- Birinci parti tercihlerini yapmış olan seçmenler arasında, oy verecekleri parti dışında *Hiçbir* partiyi seçmeyeceklerini söyleyenlerin oranı %24,6'dır. (Bu oran 1996'da %21,3 idi). Bu konuda *kararsız* olanlar (%11,6) ve soruyu *yanıtsız* bırakanlar (%5,8) göz önünde tutulursa, *birinci*

²¹ Soru, her hangi bir parti adı belirtmiş olanlara (yani Tablo 9.1'deki "Protesto", "Kararsız" ve "Yanıtsız" gruplarının dışındakilere) sorulmuştur. Bu nedenle toplam denek sayısı 1.800 değil, 1.176'dır.

S İ Y A S İ P A R T İ T E R C İ H L E R İ

SEÇMENLERİN

parti tercihlerini yapmış seçmenlerin %58,0'i (tüm kitlenin %37,9'u) ikinci bir parti için oy verebilecekleri ortaya çıkmaktadır (Bu oran 1996'da %62,0 idi).

- *Hiçbir* partiye oy vermeyeceklerin en az oranda bulunduğu, yani, *en esnek* parti seçmenleri, ANAP'lılardır. 1996'da ANAP'lıların %9,5'i, 1998'de %15,7'si hiçbir partiye oy vermeyeceklerini belirtmişlerdir. ANAP'lıların 1998'de, 1996'ya göre daha az esnek olma eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Bu açıdan DYP'liler %18,8'le ikinci durumdadırlar (1996'da %15,1).
- *En katı* seçmenler, RP-FP'lilerdir. RP-FP'lilerin %33,6'sı başka hiçbir partiye oy vermeyeceklerini ifade etmişlerdir (1996'da %27,5). RP-FP seçmenlerindeki katılma eğilimlerinde bir artış vardır.
- 1996'da RP'li seçmenlerin %21,6'sı ikinci parti olarak ANAP'ı tercih edeceklerini söylemişlerdir. 1998'de, bu oran, %10,0'a gerilemiştir. DYP'liler de, 1996'da %37,0'la ANAP'ı gösterirken, 1998'de %25,3'e gerilemişlerdir. DSP'lilerde, ANAP'ı gösterenler bu dönemde, %18,8'ten %22,1'e yükselmiştir. Seçmenlerin dönemin siyasal konjonktüründen etkilenmiş oldukları anlaşılıyor.
- 1996-1998 döneminde en önemli değişme, RP-FP'ni ikinci parti tercihi olarak görenlerin oranındaki genel gerilemedir (ANAP, %13,0-%6,9, DSP, %7,9-%2,2, MHP %12,1-%10,1, genelde de %6,8'den %4,9'a).
- 1996'da DYP'yi ikinci parti gösteren ANAP'lılar, %33,0 iken, 1998'de %21,0'e gerilemiştir. ANAP'lılarda, DSP'yi gösterenlerin oranı, 1996'da %14,9'dan 1998'de %13,7'ye gerileme olmuştur. MHP'yi gösterenlerde ise, %7,6'dan %8,5'e küçük bir artış vardır.
- DSP'lilerin ikinci parti tercihlerinde, birinci sırada gelen parti, ANAP'tır. 1996'da da böyle idi. 1996'da DSP'lilerin %18,8'i ANAP göstermişlerdir. Bu oran, 1998'de, %22,1'e yükselmiştir. DSP'lilerden ikinci parti tercihleri olarak CHP'yi gösterenler 1996'da %13,5'ten 1998'de %19,1'e yükselmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- CHP'li seçmenlerin en yüksek oranda ikinci tercih olarak gösterdikleri parti ise, yine, DSP'dir. Ancak, bu oran 1996'da %40,9'dan, 1998'de %27,9'a gerilemiştir.
- 1996-1998 dönemindeki diğer ilginç bir nokta, MHP'yi ikinci parti olarak gösterenlerdeki genel artışla birlikte, bu artışın DYP, ANAP ve RP-FP'nde yoğunlaşmasıdır. DYP'lilerden MHP'yi tercih eden, 1996'da %4,9'dan, 1998'de %14,0'e sıçramıştır. ANAP'lılar, %7,6'dan %8,5'e, RP-FP'liler, %6,1'den %8,5'e yükselmiştir. MHP'lilerin ikinci parti tercihlerinde de benzer bir değişme olmuş, DYP, %14,5'ten %18,5'e çıkmış, ANAP %21,0'ten %14,0'e gerilemiştir.

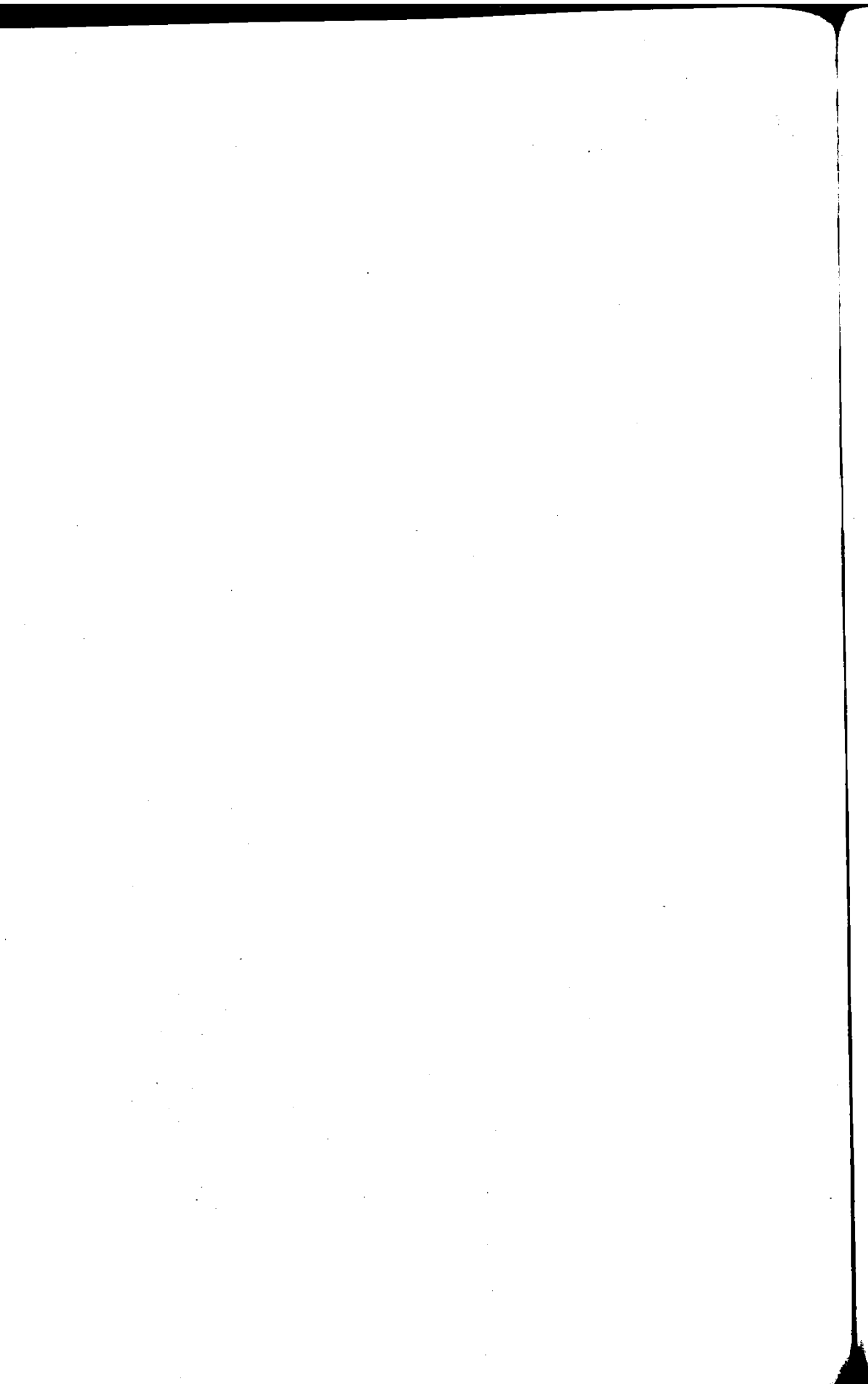
10.3. Sonuç

Yukarıdaki bulgulardan hareketle şu genel gözlemler yapılabilir:

- Türkiye'deki seçmenlerin çoğunluğu, gerektiğinde, ikinci bir partiye oy verebileceklerini söylemektedir.
- Seçmenler, ikinci parti tercihleri bakımından oldukça değişken bir görünüm vermektedir. Bu değişkenlik, siyasi partiler arasında önemli kaymalar biçiminde olabilmektedir. Örneğin, koalisyon ortaklarındaki bir değişme, tercihlere yansiyabilmektedir.
- *Merkez sol* partiler, bu açıdan ilginç örnekler vermektedirler. *Merkez sol*'da CHP'li seçmenlerle DSP'li seçmenlerin ikinci parti tercihleri arasında önemli bir fark vardır. CHP'liler ikinci parti olarak (azalan bir ölçüde de olsa) DSP'yi gösterirken, DSP'lilerin ikinci parti tercihleri ANAP olmaktadır.
- 1996-1998 döneminin olayları, seçmenlerin RP-FP'ne karşı tavırlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu partiyi ikinci parti olarak tercih edebileceklerin oranındaki düşme bunu göstermektedir. Buna karşılık RP-FP seçmenleri de içe kapanma eğilimi göstermektedir.
- Son olarak, MHP'nin, durumu ilginç bir görünüm vermektedir. Bu parti, sistem partileri içinde konumunu güçlendirirken, dinci kanatlarla ilişkilerini sürdürdürebildiğini göstermektedir.

4. Bölüm

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Seçmenlerin Refah Partisinin Kapatılması Konusunda Görüşleri

11. Seçmenlerin Refah Partisinin Kapatılması Konusunda Görüşleri

1996-1998 döneminde, Türkiye'nin siyasal yaşamındaki en önemli olay, kuşkusuz, Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla, RP'nin kapatılması olmuştur. Bu dönemde, REFAHYOL koalisyonu icraatı ve buna karşı tepkilerden kaynaklanan gerilimler, Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 toplantısı ve burada alınan kararlar, siyasi partiler dışındaki odakların, özellikle *ordu*'nun, rol oynadıkları büyük bir kamplaşmaya yol açmıştı. REFAHYOL hükümetinin istifası üzerine, Cumhurbaşkanı'nın yeni hükümeti kurma görevini, koalisyonun diğer ortağına değil, ANAP Genel Başkanına vermesi ve ANASOL-D koalisyonun kurulması olaylarının birer dönüm noktası olduğu bu süreç, RP'nin kapatılmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Bu olayların toplumda yarattığı travmanın, siyasi parti yandaşları ve seçmenler üzerinde ne kadar etkili olduğu önceki bölümlerde ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Bu sürecin daha iyi anlaşılması için, seçmenlerin RP'nin kapatılması konusundaki görüşlerini öğrenme gereği duyulmuştur. Deneklere, bununla ilgili bir dizi soru yöneltilmiştir (Anket Formu Soru 22, 23).

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

11.1. Refah Partisinin Kapatılması Ne Kadar Biliniyor

Tablo 11.1'de, RP'nin kapatılması olayının seçmenler tarafından ne kadar bilindiğine ilişkin soruya verilen yanıtların dökümü yer almaktadır.

Tablo 11.1: RP'nin kapatıldığı ne kadar biliniyor?

	Sayı	Yüzde
Biliyor	1677	93,2
Bilmiyor	123	6,8
Toplam	1800	100,0

Sonuç açıktır. RP'nin kapatılması, seçmen kitlesinin tümüne yakın bir kesiminin (%93,2) bildiği, izlediği bir olaydır.

11.2. RP'nin Kapatılması 'İyi mi' Oldu 'Kötü mü'?

Tablo 11.2'de seçmenlerin bu olayı nasıl değerlendirdikleri gösterilmektedir.

Tablo 11.2: RP'nin kapatılması konusundaki düşünceler

	Sayı	Yüzde
İyi oldu	689	38,3
Kötü oldu	685	38,1
Hem iyi, hem kötü	18	1,0
Fikri yok	408	22,7
Toplam	1800	100

Tablo 11.2'deki bulgular hakkında şu yorumlar yapılabilir:

- RP'nin kapatılması ile ilgili olarak görüş bildiren %77,4'lük kitle, bunun *iyi* ya da *kötü* olduğu konusunda, ikiye bölünmüştür. Bu seçmenlerin yarısı, RP'nin kapatılmasının *iyi*, diğer yarısı ise, *kötü* olduğunu düşünmektedir.
- Bu konuda yapılacak diğer bir gözlem, RP'nin kapatılmasına *kötü* oldu diyenlerin, RP'nin yandaşlarından ve seçmenlerinden çok daha yüksek oranlarda olmasıdır. RP'nin kapatılmasını *olumsuz* karşılayanlar %38,1 iken, RP *yandaşları* ve *seçmenleri* %14,4 oranındadır. Bu,

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Türkiye’de RP’nin kapatılmasına *kötü oldu* diyenler arasında RP’ne destek vermeyen önemli bir toplum kesimi bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

- Aynı şekilde, RP’nin kapatılmasını *olumlu* karşılayanların oranı da (%38,3) RP’ne oy vermeyen ve büyük bölümü bu partiye karşı olduğu varsayılabileceklerin oranından çok düşüktür.

Bu bulgular, RP’nin kapatılmasının, toplumda, parti yandaşlığı bağlamını aşan bir çerçevede ve boyutta etki yapmış olduğunu göstermektedir.

11.3. RP’nin Kapatılması Neden ‘İyi’ Oldu?

Tablo 11.3’de RP’nin kapatılması *iyi oldu* diyen (689+18=) 707 denneğin, ‘Neden iyi oldu?’ sorusuna verdiği yanıtların dökümü veriliyor.

Tablo 11.3: RP’nin kapatılması neden iyi oldu?

	Sayı	“İyi oldu” diyenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
Türkiye’de tehlike önlendi	259	36,6	14,4
RP Dini siyasete alet ediyordu	176	24,9	9,8
RP Demokrasiye karşı idi	36	5,1	2,0
RP Atatürkçülüğe karşı idi	36	5,1	2,0
RP Bölücü ve Türkiye’ye zararlı idi	61	8,6	3,4
RP’nin icraatı kötü idi, Yolsuzluklara bulaşmıştı	102	14,4	5,7
Diğer ve Belirtmemiş	37	5,2	2,1
Toplam	707	100,0	39,3

Tablo 11.3’de şunlar görülüyor:

- RP’nin kapatılmasını *olumlu* karşılayan seçmenlerin en büyük kesimi (%36,6) yaşanmış olan siyasal gerilimin RP’den kaynaklandığını ve bu partinin kapatılmasıyla, Türkiye’de bir tehlikenin önlenmiş olduğunu düşünmektedir. Bunlar, *şeriat tehlikesinin atlatıldığı, düzeni zorlayan girişimlerin önlendiği, rejimin büyük bir tehlikeden kurtarıldığı* gibi ifadelerle, dönemin siyasal konjonktü-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

ründe, kamu oyunda etkin bir kesim tarafından ileri sürülen görüşleri yansıtmaktadırlar.

- RP'nin kapatılmasını *olumlu* bulanlardan önemli bir grup (%24,9), RP'nin *dini siyasete alet ettiği, din sömürüsü yaptığı* gibi görüşler ileri sürmüşlerdir.
- RP'nin *demokrasiye karşı* olduğunu ileri sürenler %5'lik bir gruptur.
- %8,6'lık bir grup, RP'nin Türkiye'yi *böldüğünü* ve *ülkeye zarar* verdiğini ileri sürmüşlerdir.
- RP'nin Atatürkçülüğe karşı olduğunu ileri sürenler, %5 oranındadır.
- %14,4'lük bir kesim ise, RP'nin *icraatının kötü* olmasını ve bu partinin *yolsuzluklara karışmasını* kapatılma için yeterli bir gerekçe olarak gördüklerini ileri sürmüşlerdir.

11.4. RP'nin Kapatılması Neden Kötü Oldu?

RP'nin kapatılmasını olumsuz karşılayan (685+18=) 703 deneğin, "Neden Kötü Oldu?" sorusunda yanıtları Tablo 11.4'te gösterilmektedir.

Tablo 11.4: RP'nin kapatılması neden kötü oldu?

	Sayı	"Kötü oldu" diyenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
Demokrasi-İnsan Hakları, Düşünce Özgürlüğü Zedelendi	268	38,1	14,9
Müslümanlık-Din zarar gördü	150	21,3	8,3
RP'nin icraatı olumluydu	136	19,4	7,6
RP'nin sakıncası yoktu, RP'ye haksızlık edildi	89	12,7	4,9
Kapatmakla Tehlike			
Daha da Büyüyecek	58	8,3	3,2
Diğer ve Belirtmeyenler	56	8,0	3,1
Toplam	703	100,0	39,1

Tablo 11.4'le ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- RP'nin kapatılması için *kötü oldu* diyenler içinde önemli bir kesim (%38,1) *kapatılmanın, demokrasi'yi zedelediğini, insan hakları'na, özellikle, düşünce özgürlüğü'ne karşı bir hareket olduğunu* söylemişlerdir.

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Bu tavır, Türkiye’de seçmenlerin *demokrasi* ve *insan hakları* konusunda duyarlılık gösterdiği ender bir durum olarak değerlendirilebilir. TÜSES’in tüm araştırmalarında, *demokrasi ve insan hakları* konularının seçmenler için öncelik taşımadığı görülmüştür. Seçmenlere, Türkiye’deki sorunlarla ilgili sorular yöneltildiğinde, “*demokrasi ve insan haklarının*”, ancak, %1,5-%2,5 gibi düşük oranlarda sorun yaşanan bir alan olarak gündeme getirilmiştir. Ancak, soru, başka bir biçimde yönlendirildiğinde, değişik sonuç alındığı da görülmüştür. 1994 Araştırmasında, deneklere, aralarında *demokrasi ve insan hakları*’nın bulunduğu sorular gösterilmiş ve bunların arasında seçme yapması istenmişti. Bu durumda, deneklerin %15,1’lik bir bölümü *demokrasi ve insan hakları*’nu belirlemişlerdir. Başka bir deyişle, deneğe herhangi bir hatırlatma yapılmadığında *demokrasi ve insan hakları*’nu sorun alanı olarak belirtenlerin oranı %1-%2’lerde kalırken, hatırlatma yapıldığında, bu oran önemli ölçüde yükselmektedir.²²

RP’nin kapatılması gibi somut bir olay konusunda görüşleri sorulduğunda, seçmenlerde bu duyarlılığın harekete geçmiş olabileceği düşünülebilir. Oldukça geniş bir yelpaze içinde bulunan bir seçmen grubunun RP’nin kapatılması için *kötü oldu* demesinin böyle bir çözümlenmesini yapmak, tartışmaya değer bir konudur.

- RP’nin kapatılmasını, bu partinin *Müslümanlığı savunan, dini görüşleri* dile getiren, *başörtüsü* ve *İmam Hatip Okulları* konusunda tavır alan bir örgüt olduğu görüşünü ileri sürerek, *Müslümanlık zarar gördü* gerekçesiyle *olumsuz* karşılayanlar (kapatılması için *kötü oldu* diyenlerin) %21,3’tür. Toplam seçmen kitlesi içinde %8,4’lük bir ağırlığı olan bu grubun, RP-FP’ni ilkesel nedenlerle destekleyen dinci kesimi temsil ettiği söylenebilir.
- RP’nin *İcraatını beğenenler* ve, bu nedenle, kapatılmayı *olumsuz* bulanlar, (kapatılma *kötü oldu* diyenlerin) %20’ye yakını (toplam seçmenin %7,6), RP’nin *sakıncasız* bir parti olduğunu, bu nedenle, kendisine *haksızlık* yapıldığını düşünenler, %12,7’sini (toplam seçmenin %5’i) oluş-

²² TÜSES 1995, ss. 161, TÜSES 1996 ss. 54-55

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

turmaktadır. Bunların, kapatılma olayını pragmatik gerekçelerle değerlendirdikleri varsayılabilir.

- RP'nin kapatılmasını, bu partinin temsil ettiği "tehlike"yi arttıracığını düşünen %8,3'lük (toplam seçmenin %3,2'si) bir kesim de vardır.

11.5. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve Parti Yandaşları

Tablo 11.5'de, parti yandaşlarının, RP'nin kapatılması konusundaki görüşleri bakımından dağılımı görülmektedir.

Tablo 11.5: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:
Parti yandaşları ayrımında

RP'nin kapatılması konusunda düşünce						
	İyi oldu	Kötü oldu	Hem iyi, hem kötü	Fikri yok	Toplam	Denek sayısı
ANAP	51,0	23,9	0,4	24,7	100,0	259
RP-FP	9,6	76,5	1,6	12,4	100,0	251
DYP	34,3	41,4	0,5	23,7	100,0	198
MHP	40,3	46,4	0,6	12,7	100,0	181
DSP	64,1	22,1	2,3	11,5	100,0	131
CHP	68,5	18,5	0,8	12,3	100,0	130
DiĞER	39,0	48,1	2,6	10,4	100,0	77
Hiçbiri	36,8	31,2	1,3	30,7	100,0	378
Yanıtsız	25,6	29,2	-	45,1	100,0	195
GENEL	38,3	38,1	1,0	22,7	100,0	1.800

- CHP ve DSP yandaşları, RP'nin kapatılmasını olumlu karşılayanlar arasında başta gelmektedirler (%68,5, %64,1). Ancak, CHP'de %18,5, DSP'de %22,1'lik bir grup, RP'nin kapatılması için *Kötü oldu* diyebilmektedir.
- ANAP yandaşları bu konuda %51,0 ve 23,9 olarak bölünmektedir.
- RP'nin kapatılması için *Kötü oldu* diyenlerin en büyük oranlarda bulunduğu parti yandaşları, RP-FP (%76,5)'den sonra, MHP (%46,4) ve DYP (%41,4)'liler gelmektedir. Yine de MHP yandaşlarının bu konuda %40,3-%46,4, DYP'lilerin de %34,3-%41,4 olarak ikiye ayrılmış olduğu gözden kaçmamalıdır.

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

- Bu konuda *Fikrim yok* diyenlerin, en yüksek oranda, ANAP (%24,7) ve DYP (%23,7) yandaşları olması ilginçtir. Bu parti yandaşlarının diğer parti yandaşlarına göre konuyu değerlendirmede daha *kararsız* oldukları anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, parti yandaşlarının RP'nin kapatılması konusundaki görüşleri, bu partilerin RP ile ilişkilerini yansıtmakta, fakat bu konuda, partilerin içinde genel eğilim dışında, görüş bildiren önemli bir kitlenin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

11.6. RP'nin Kapatılması Konusundaki Görüşler: Kır-Kent Ayrımında

RP'nin kapatılması konusundaki görüşlerin kır-kent ayrımında dağılımı, Tablo 11.6'te gösterilmektedir.

Tablo 11.6: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

Kır-kent ayrımında

	Kentsel	Kırsal	Toplam
İyi oldu	42,6	32,7	38,3
Kötü oldu	38,1	38,1	38,1
Hem iyi, hem kötü	1,1	0,9	1,0
Fikri yok	18,3	28,4	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	1017	783	1800

Tablo 11.6 ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

- RP'nin kapatılmasını *olumlu* karşılayanların *kentliler* arasında daha çok buldukları anlaşılıyor (%42,6). Kırsal kesimde, RP'nin kapatılmasının *İyi* olduğunu düşünenler, %32,7'dir.
- *Fikrim yok* diyenler, daha çok *kırsal* alanda yaşayanlardır (%28,4).

1997 yılında yaşanan gerilimden *kentli* seçmenlerin daha fazla etkilendikleri görülüyor.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

11.7. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve Eğitim Düzeyi

RP'nin kapatılması konusundaki görüşlerin, seçmenlerin eğitim düzeyine göre nasıl değiştiği Tablo 11.7'da gösterilmektedir:

Tablo 11.7: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

	Eğitim düzeyi ayrımında					Toplam
	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	
İyi oldu	28,3	38,6	46,0	52,7	45,6	38,3
Kötü oldu	34,6	39,7	39,7	35,8	43,0	38,1
Hem iyi, hem kötü	0,4	1,0	0,8	1,5	3,8	1,0
Fikri yok	36,7	20,8	13,5	10,0	7,6	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

Tablo 11.7'ye göre:

- RP'nin kapatılmasının *iyi* olduğunu söyleyenler, eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır.
- Bu konuda *Fikrim yok* diyenler ise, eğitim düzeyi yükseldikçe azalmaktadır.
- *Kötü oldu* diyenlerin en yüksek oranında bulunduğu grup *Yüksek* okul bitirenlerdir (%43,0). *Yüksek* öğrenim görmüş olanların *kötü* ya da *iyi oldu* diyenler bakımından eşit oranlarla ikiye bölünmüş olması ilginçtir. Bu bulgu, yukarıda yapılan açıklamalarla tutarlıdır. RP'nin kapatılmasını demokrasi açısından olumsuz bulan önemli bir kitle vardır. Bunlar arasında *Yüksek* öğrenim görmüş olanların bulunduğu anlaşılıyor.

11.8. RP'nin Kapatılması Konusunda Görüşler ve Etnik-Dinsel Kimlik

RP'nin kapatılması konusundaki görüşlerin *Etnik-dinsel* kimlik bağlamında dağılımı Tablo 11.8'de görülüyor.

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Tablo 11.8: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

Etnik-dinsel kimlik ayrımında				
	Alevi	Kürt	Diğer	Toplam
İyi oldu	70,3	29,2	37,7	38,3
Kötü oldu	21,9	54,0	37,6	38,1
Hem iyi, hem kötü	-	-	1,1	1,0
Fikri yok	7,8	16,8	23,7	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	64	113	1623	1800

Tablo 11.8'deki bulgular şunu gösteriyor:

- *Alevi*lerin, toplumdaki gerilimden en çok etkilenen grup oldukları ve bunun, RP'nin kapatılmasıyla sonuçlanmasını %70'lik bir oranla "olumlu" karşıladıkları anlaşılıyor. *Alevi*'lerde *Fikrim yok* diyenlerin (%7,8) çok düşük olması da, bu kesimin konuya duyarlı olduğunun diğer göstergesidir.
- *Kürt*'lerde, RP'nin kapatılmasına *kötü oldu* diyenlerin oranı yüksektir (%54,0). *Kürt*'ler arasında, bir yandan RP yandaşları, öte yandan, *demokrasi* konusunda duyarlı olanların yüksek oranlarda bulunması, bunun açıklaması olabilir.
- Burada ilginç olan hem *Alevi* hem de *Kürt* seçmenlerin, genellikle, *Sünni-Türk*'lerin içinde bulunduğu *Diğer* kategorisinden belirgin bir biçimde ayrılmış olmalarıdır.

11.9. RP'nin Kapatılması ve Siyasal Eğilimler

RP'nin kapatılması konusundaki görüşlerin, seçmenlerin siyasi eğilimleri (*Sağcı*, *Solcu* ve *Diğer*) ayrımında nasıl değiştiği Tablo 11.9'da görülmektedir.

Tablo 11.9: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

Siyasal eğilim ayrımında					
	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
İyi oldu	63,9	31,1	38,8	31,7	38,3
Kötü oldu	24,1	48,7	35,7	22,2	38,1
Hem iyi, hem kötü	2,9	0,5	1,0	0,5	1,0
Fikri yok	9,1	19,6	24,6	45,5	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	241	739	631	189	1800

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 11.9'dan şu sonuçlar çıkarılabilir:

- *Solcu* seçmenlerin büyük çoğunluğu, RP'nin kapatılmasının *İyi* olduğunu düşünmektedirler (%63,9). *Solcu* seçmenlerin, RP'yi siyasi gerilimin nedeni olarak görmekte oldukları ve bu partinin kapatılmasını olumlu bir karar olarak gördükleri anlaşılıyor. Ancak, *solcu*ların %24,1 gibi önemli kesimi de kapatılmasının *olumsuz* sonuçlar verdiğini düşünmektedirler.
- *Sağcı*'larda, %48,7'lik bir bölüm, kapatılmasının *kötü* olduğunu belirtmektedirler. *Sağcı*'lardan, RP'ni sistemin bir parçası olarak görenlerin, çoğunlukta olması doğal görülebilir. Ancak, *sağcı*'ların 1/3'e yakınının (%31,1) RP'nin kapatılmasını *olumlu* karşıladığı da gözden kaçırılmamalıdır.
- Kendilerini *Sağ-Sol* bağlamında tanımlamayan *Diğer* kesiminde, kapatılmanın *İyi* ya da *Kötü* olduğunu düşünenler aşağı yukarı eşit oranlardadırlar (%38,8 *iyi*, %35,7 *Kötü*).

11.10. RP'nin Kapatılması ve Şeriat Konusunda Görüşler

Tablo 11.10 RP'nin kapatılmasını *İyi* ya da *Kötü* olarak değerlendiren seçmenlerin, *Şeriat* konusundaki görüşlerine göre nasıl ayrıştığı gösteriliyor.

Tablo 11.10: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

	Şeriat istemi ayrımında			Toplam
	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/ Yanıtız	
İyi oldu	17,1	51,8	19,0	38,3
Kötü oldu	67,2	33,5	22,8	38,1
Hem iyi, hem kötü	0,6	1,4	0,3	1,0
Fikri yok	15,1	13,3	58,0	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Tablo 11.10 ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini *isteyen* %20-%25 arasında değişen bir kitle vardır (Tablo 5.1, Tablo 5.2). Bunların çoğunluğu RP yandaşları arasında olmakla beraber, diğer partilerde, şeriat *isteyen*ler azımsanmayacak oranlarda bulunmaktadır. Bu nedenle, şeriat *isteyen*lerin içinde, RP'nin kapatılmasını *olumsuz* karşılayanların %67,2 oranında bulunması doğaldır.
- Şeriat düzeni *isteyen*'lerden %17,1'inin RP'nin kapatılmasını *olumlu* karşılamış oldukları düşünülürse, bu grubun karmaşık yapısı daha iyi anlaşılır.
- Aynı şekilde, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini *istemeyen*'lerden %33,5'inin RP'nin kapatılmasını *olumsuz* bir gelişme olarak görmeleri de, açıklanması gereken bir bulgudur. Bunlar arasında, kapatılma kararının *demokrasiye aykırı* olduğunu ya da RP'ye *haksızlık* yapıldığını düşünenlerin bulunması olasıdır.

Tüm bu bulguların, Türkiye'de şeriat *isteyen*'lerle *istemeyen*'lerin, parti tercihleri yanında, diğer konulardaki görüşlerinin, bu konudaki şematik değerlendirmelerden ne kadar farklı olduğunu bir kez daha göstermektedir.

11.11. RP'nin Kapatılması ve Düşünce Özgürlüğü Konusunda Görüşler

Tablo 11.11: RP'nin kapatılması konusunda düşünceler:

Düşünce özgürlüğünden yana oluş ayrımında

	Düşüncelerden ötürü cezayı doğru buluyor mu?				Toplam
	Hayır	Evet	Duruma göre	Fikri yok	
İyi oldu	41,7	50,5	36,4	12,6	38,3
Kötü oldu	41,6	35,1	37,5	24,0	38,1
Hem iyi, hem kötü	1,3	1,1	0,6	0,5	1,0
Fikri yok	15,5	13,3	25,4	62,8	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	957	188	472	183	1800

Seçmenlere, *düşünce özgürlüğü* konusundaki görüşlerini irdelemek için, "*İnsanların düşüncelerinden dolayı cezalandırıl-*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

masını uygun bulup bulmadıkları” sorusu yöneltmiştir. Bu soruya, deneklerin %53,2’si *Hayır*, %10,4’ü *Evet*, %26,2’si *duruma göre* yanıtını vermiştir.

- Düşüncelerinden dolayı insanların ceza görmesini “olumsuz” bulanlara, RP’nin kapatılması konusundaki görüşleri sorulduğunda, görüş bildirenlerin, yarısı, “*İyi oldu*”, diğer yarısı, *Kötü oldu* yanıtını vermişlerdir. Bu bulgu, “düşünce özgürlüğü”nü savunan seçmenlerden önemli bir grubun, RP’nin kapatılmasını *cezalandırma* olarak görmediklerini ortaya çıkarmak bakımından ilginçtir.
- İnsanların düşüncelerinden dolayı cezalandırılmasını *olumlu* karşılayanların %50,5’inin RP’nin kapatılmasına *iyi oldu* demeleri doğal görülebilir. Ancak, bu kesimin %35,1’inin kapatılma için *kötü oldu* demesi ise, kapatılmanın düşüncelerin cezalandırılması bağlamı dışında değerlendirildiğini ortaya çıkarmaktadır.

11.12. RP’ni Kapatılması ve Siyasi Faaliyet Özgürlüğü Konusunda Görüşler

Seçmenlerin *Siyasi faaliyet özgürlüğü* konusundaki görüşlerini anlamak için deneklere, “*Partilerin kapatılmasını doğru buluyor musunuz?*” sorusu yöneltmiştir. Deneklerin, %49,0’u *yanlış*, %12,2’si *doğru*, %25,8’i *duruma göre* yanıtını vermişlerdir. Bu soruya yanıt verenlerin RP’nin kapatılması konusundaki görüşleri, Tablo 11.12’de verilmektedir.

Tablo 11.12: RP’nin kapatılması konusunda düşünceler:
Siyasi faaliyet özgürlüğünden yana oluş ayrımında

Partilerin kapatılmasını doğru buluyor mu?					
	Hayır	Evet	Duruma göre	Fikri yok	Toplam
İyi oldu	29,0	71,4	52,7	13,3	38,3
Kötü oldu	54,1	20,9	24,9	19,7	38,1
Hem iyi, hem kötü	1,4	-	1,1	0,4	1,0
Fikri yok	15,5	7,7	21,3	66,5	22,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	882	220	465	233	1800

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

Tablo 11.12'de şunlar görülmektedir:

- Partilerin kapatılmasını *yanlış* bulan, %49'luk seçmen grubunun, %54,1'i, RP'nin kapatılmasını *olumsuz* karşılamaktadır. Bu doğal bir sonuçtur. Ancak, partilerin kapatılmasını doğru bulmayanlardan %29'unun RP'nin kapatılmasına *İyi oldu* demelerini anlamak güçtür. Anlaşılan, *RP'nin kapatılması olayı* ile *partilerin kapatılması* konusundaki görüşler, değişik bağlamlarda düşünülmektedir.
- Partilerin kapatılmasını *doğru* bulan %12,2'lik kesim içinde, %71,4'lük bir grubun, RP'nin kapatılmasına *iyi oldu* demesi normaldir. Bu kesimin 1/5 oranında RP'nin kapatılmasına *kötü oldu* demesi de RP'nin kapatılmasını değişik bir bağlamda değerlendirdiklerini göstermektedir.

11.13. Sonuç

Tüm seçmen kitlesi tarafından büyük bir ilgi ile izlenmiş olan, Refah Partisi'nin kapatılması olayı, toplumda büyük bir sarsıntı yaratmış ve değişik kesimlerde, siyaset sahnesindeki genel tavırları dışında ve çelişkili tepkilerin doğmasına yol açmıştır.

- RP'nin kapatılması konusunda görüş bildirenlerin yarısı, bunu *olumlu*, diğer yarısı ise, *olumsuz* karşılamıştır. Türkiye'de toplumun bu kadar duyarlı olduğu bir konuda, bu denli bölünmüş olması, az rastlanan bir olgudur.
- RP'nin kapatılmasına *iyi oldu* diyenler, bu olaya yol açan siyasi gerilimi *tehlike* olarak algılayan, bunun önlenmesini olumlu karşılayanlardan (%36,6) ve RP'nin, *dini siyasete alet etmesi*'ni kapatılmanın gerekçesi olarak benimseyenlerden (%24,9) oluşmaktadır.
- RP'nin kapatılması için *kötü oldu* diyenler içinde, bu olayın Türkiye'de *demokrasiye*, ve *düşünce özgürlüğüne zarar verdiğini* (%38,1) ve RP'ne *haksızlık* edildiğini (%12,7) düşünenler başta gelmektedir. Kapatılmaya, *Müslümanlı-*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

ğa ve dine karşı olduğu için kötü oldu diyenler (%21,3) diğ-
ger bir kesimi teşkil etmektedir.

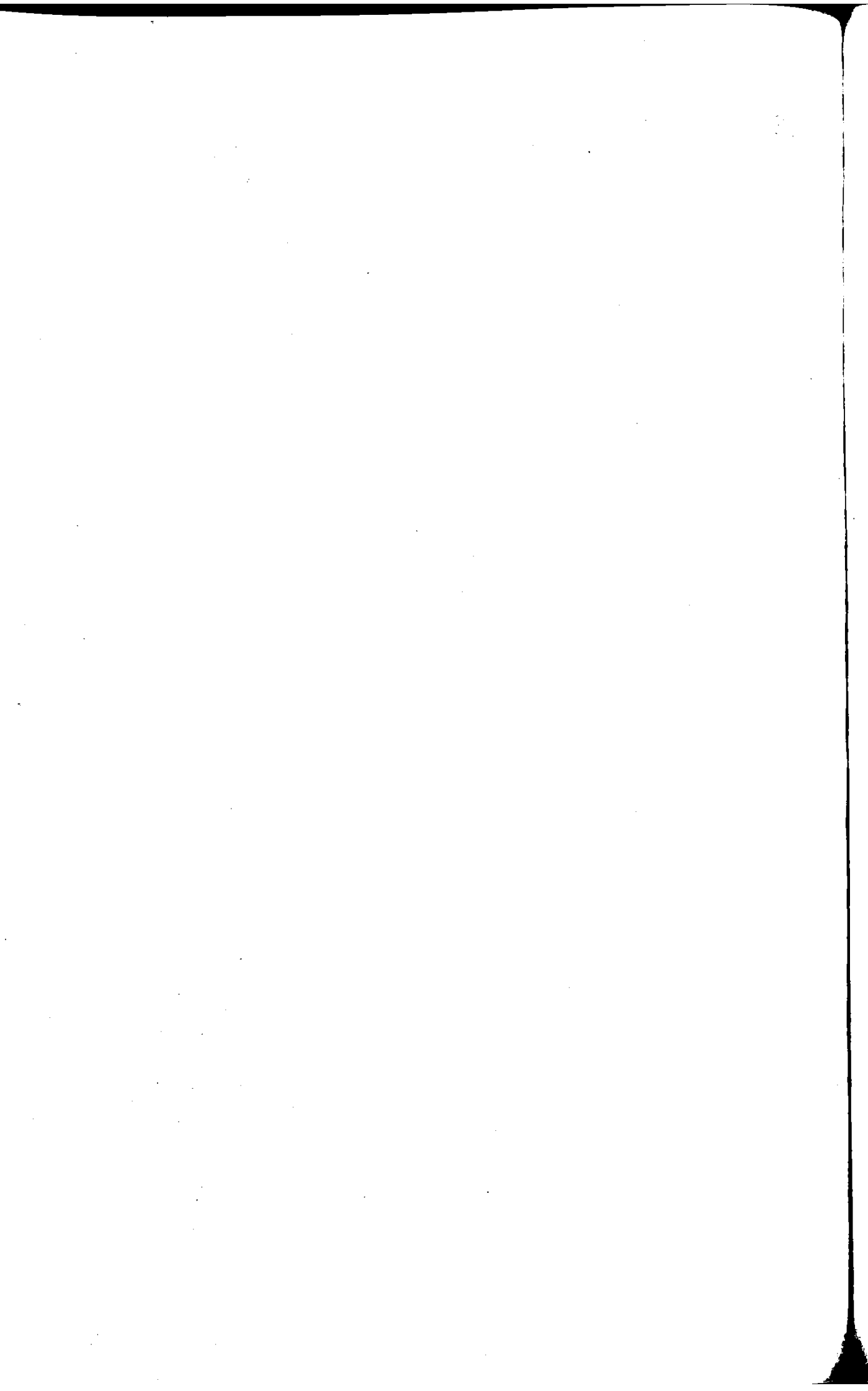
Böyle bir ayrışma, Türkiye'de alışılmış bir durum değildir.

- Parti yandaşlarının RP'ne gösterdikleri tepki, partiler ara-
sındaki ilişkileri yansıtmaktadır. CHP, DSP ve ANAP'ta
önemli bir oranda *kötü oldu* diyenlerin bulunması, DYP
ve MHP'de *iyi oldu, kötü oldu* diyenlerin eşit oranlarda
bulunması bunun bir göstergesidir.
- Eğitim bakımından, RP'nin kapatılmasına *iyi oldu* diyen-
lerin, düzey yükseldikçe artması, *Lise'*ye kadar sürmekte,
Yüksek okulu bitirmiş olanlarda ise, gerilemekte ve bu ke-
simde *iyi oldu* diyenlerle *kötü oldu* diyenler eşit oranlarda
bulunmaktadır. Burada da, alışılmışın dışında bir davranış
çizgisi gözlenmektedir.
- *Alevi*'lerin %70'i RP'nin kapatılmasını "olumlu" karşıla-
maktadır. Bu, genellikle *Sünni*'liğin odak olduğu bir ola-
ya karşı doğal bir tepkidir. *Kürt*'lerde *kötü oldu* diyenlerin
çoğunlukta olması (%53,98), ancak büyük bir grubun
(%29,20) *iyi oldu* biçiminde görüş bildirmesi, bu grup
içindeki çelişkili durumu yansıtmaktadır.
- *Solcu* seçmenlerin %64-%24 biçiminde, *sağcı*larda %31,1-
%48,7 biçiminde bölünmüş olması, bu gruplar içinde ola-
ğan dışı bir görünümdür.
- Türkiye'nin *Şeriat* kurallarına göre yönetilmesini *isteyen*
ve *istemeyen* gruplardaki durum daha ilginçtir. *Şeriat* dü-
zeni *isteyen*lerden %67,2'sinin RP'nin kapatılmasına *Kötü*
oldu demesi, *istemeyen*lerden %51,8'inin *İyi oldu* demiş
olması doğaldır. Ancak *isteyen*lerden %17,1'inin, RP'nin
kapatılması için *iyi oldu, isteyenlerin* %33,5'in "kötü oldu"
demesi alışılmamış bir durumdur.
- Çarpıcı diğer bir gözlem, seçmenlerin, *düşünce özgürlüğü*
ve *siyasi faaliyet özgürlüğü* konusundaki düşünceleri ile,

SEÇMENLERİN REFAH PARTİSİNİN KAPATILMASI KONUSUNDA GÖRÜŞLERİ

RP'nin kapatılması olayına bakışları konusundan yapılabılır. Burada, *özgürlükler* ile ilgili görüşlerle, RP'nin kapatılmasına bakış arasında "*şizofrenik*" denilebilecek *çelişkiler* görülmektedir. Düşüncelerinden dolayı insanların cezalandırılmasına *hayır* diyenler, RP'nin kapatılmasına, *iyi oldu* ve *kötü oldu* deme bakımından ikiye bölünmüş durumdadır. Genel olarak siyasi partilerin kapatılmasını *olumsuz* karşılayanların 1/3'e yakını, kapatılan RP olunca, *İyi oldu* diyebilmektedir.

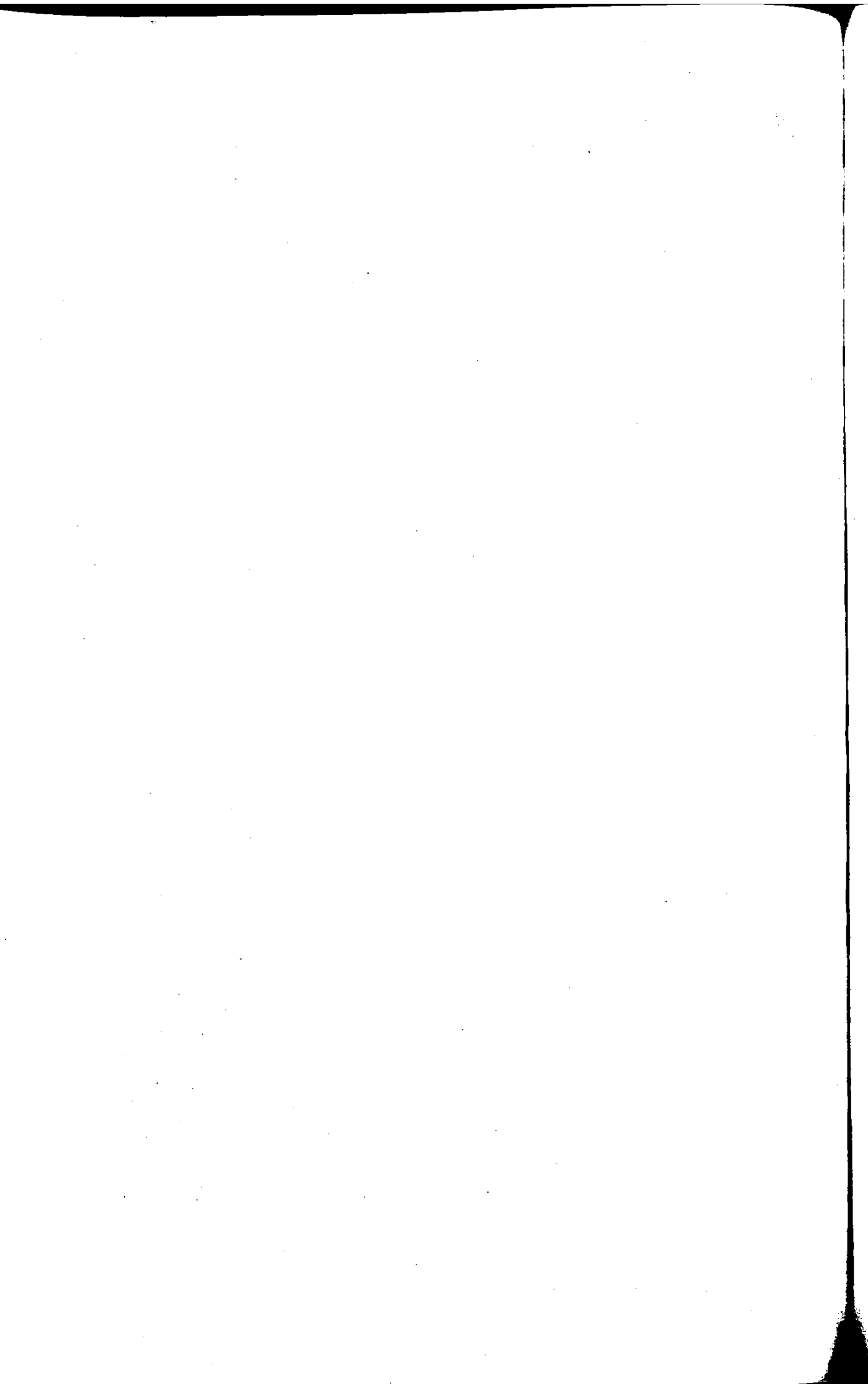
Toplum bu ölçüde sarsmış olan *RP'nin kapatılması* olayının etkilerini doğru bir biçimde çözümlemek, siyasal yaşamımızın geleceği bakımından yapılacak öngörüler için büyük bir önem taşımaktadır.

5.

Bölüm

TÜRKİYE'DE
SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ
ETKİN AKIMLAR ve
BUNLARIN SİMGELERİ OLARAK
FETHULLAH GÜLEN ve
YEKTA GÜNGÖR ÖZDEN

Türkiye’de Siyasi Partiler Dışındaki Etkin Akımlar ve Bunların Simgeleri Olarak Fethullah Gülen ve Yekta Güngör Özden

12.1. Türkiye’de Siyaset Sahnesinde Partiler Dışındaki Etkin Akımlar

TÜSES’in bugüne kadar yaptığı araştırmalar, siyasi parti seçmenleri üzerinde yoğunlaştığı için, siyaset sahnesinde partilerin rolünü ön planda tutmuştur. Siyasi partiler dışındaki aktörlere zaman zaman dolaylı olarak değinilmiş, ancak bunlar üzerinde yeterince durulmamıştır. Örneğin, Türkiye’nin “Sorunlarını çözmeye siyasi partiler dışında hangi kuruluşlar başarılı olabilir?” ya da “Ezilenlerin haklarını savunan hangi kuruluşlar vardır?” gibi sorular bağlamında, “Ordu” ya da, “İnsan Hakları Derneği” gibi odakları belirten yanıtlar alınmış, ancak, bu tür bulgularla ilgili ayrıntılı çözümlenmelere gidilmemiştir.

Araştırmalar süresince, artan bir seçmen kitlesinin, seçimlerde, “protesto” oyu kullanma eğilimi göstermesi ve partilere “güvenmeyen”lerin büyük oranlara ulaşması, siyaseti belirlemede etkili olan diğer güç odakları konusunu gündeme getirmeyi gerekli kılmıştır. 1998 Araştırması’nda, buna bir başlangıç olarak, iki örnek ele alınmıştır.

Bu örneklerin seçilmesinin gerekçesi şudur: 1996 Araştırmasında yer alan bir bölümde, seçmenlerin “*kesinlikle oy vermeyecekleri partiler*” sorusuna alınan yanıtlar bağlamında, Türkiye’de, siyasi partilerle ilgili olarak, “*kutuplaşmanın RP ekse-*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

ninde olduğu" geleneksel "sol-sağ eksenindeki kutuplaşmanın önemini yitirdiği" sonucuna varılmıştır.²³

1996-1998 dönemindeki olaylar, Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997'de aldığı kararlar ve RP'nin kapatılması olayı ile ilgili tartışmalar, Türkiye'de, demokrasi içinde dinin yeri ve laiklik konularını gündemin merkezine yerleştirmiştir. Siyasi partilerin ve seçmenlerin bu tartışmadaki ikircikli tutumu, "RP'nin Kapatılması" ile ilgili olarak açıklanmıştır (Bölüm 11). Ancak, bu konudaki tartışmaların siyasi partilerin düşünce profilini aşan ve zorlayan bir biçimde, partiler dışında sürmekte olduğu da bilinmektedir. Bu tartışmalarda başlıca iki odak vardır.

Bunlardan birincisi, *laiklik* temasını, hiçbir siyasi partide görülmeyen bir keskinlik içinde ele alan *Kemalist* akımdır. Bu çizgiyi benimseyen oldukça geniş kitlenin, partiler içinde sözcüleri ve partiler dışında güçlü örgütleri vardır. Bu kesim, Türkiye'de, siyaset üzerinde, yalnız parlamento ve hükümet düzleminde değil, orduyu da içine alan, bürokrasi, eğitim kadroları, sivil toplum ve gençlik hareketleri yoluyla belirleyici bir etki yapmaktadır.

İkinci odak ise, din ve siyaset ilişkileri konusunda, RP'nin simgelediği çizginin dışında bir yaklaşımı simgeleyen, Fethullah Gülen hareketidir. Bu hareket, RP'nin, kendisini Arap ve diğer ülkelerdeki İslamcı akımlarla özdeşleştiren *ulus ötesi* yaklaşımına karşı, Türkiye ya da Anadolu Müslümanlığından hareket ederek, *ulus-devleti* yücelten ve, hatta, onun yayılmacı girişimlerine destek olma amacını güden, değişik bir İslamcı projenin savunucusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikleriyle, *Fethullahçılık*, Türkiye'de, siyasi partiler ve yönetici sınıflar tarafından, alışılmış kalıplar dışında algılanmaktadır. Şeriat ve siyasal İslam konusunda duyarlı olan çevreler, Fethullah Gülen hareketini bu çerçevenin dışında değerlendirme eğilimi göstermekte-

²³ TÜSES 1996 ss. 167-170.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

dirler. *Kemalist*lerin, *tarikât*'çılık ve *şeriat*'çılık bağlamında laikliğin karşısında bir akım olarak gördüğü, *Fethullahçılık*, genellikle, laiklik yanlısı olan başka odaklarda yandaşlar bulabilmektedir. Bu nedenle, *Fethullahçılık*, Türkiye'de siyaseti etkileyen, partiler dışı bir akım ve bir güç odağı olarak incelenmeye değer görülmektedir.

Araştırma'nın sınırları içinde, bu iki odakla ilgili olarak, başlangıç niteliği taşıyan bir girişim yapılmıştır. Bu konunun, siyasi partiler dışındaki diğer odaklarla birlikte, derinlemesine ele alınması ise, TÜSES Araştırmalarının gelecek aşamalarında yapılması gerekli bir işidir.

Bugün için, bu iki akımın ve güç odağının seçmenler tarafından ne ölçüde bilindiğini ve nasıl algılandığını öğrenmek üzere, ankette, bunların simgesi olarak görülen iki şahsiyetle ilgili bazı sorulara yer verilmiştir. Bu iki kişi, *Fethullah Gülen* ile, önce bir hukuk adamı, daha sonra Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı olarak Kemalist akım içinde önemli bir yeri olan *Yekta Güngör Özden*'dir.

12.2. Seçmenlerin Fethullah Gülen Hakkında Görüşleri

12.2.1. Fethullah Gülen'in Tanınma Durumu

Bununla ilgili olarak, önce, Fethullah Gülen'in ne kadar tanındığını saptama yoluna gidilmiştir. Bunun için seçmenlere şu soru yöneltilmiştir:

"Fethullah Gülen adını hiç duydunuz mu?" (Anket Formu Soru 15)

Sorunun yanıtları Tablo 12.1'de görülmektedir.

Tablo 12.1: Gülen adının duyulma düzeyi

	Sayı	Yüzde
Evet	1.417	78,7
Hayır	383	21,3
Toplam	1.800	100

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Seçmenlerin %80'ine yakın bir bölümü Fethullah Gülen adını duyduğunu belirtmiştir. Bu çok yüksek bir orandır.

Tablo 12.2'de, Fethullah Gülen adının ne ölçüde duyulduğunun kır-kent bağlamında dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 12.2: Gülen'in adının kır-kent ayrımında duyulma düzeyi

	Kentsel	Kırsal	Toplam
Evet	88,3	66,3	78,7
Hayır	11,7	33,7	21,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	1017	783	1800

Tablo 12.2'de, Fethullah Gülen adının, *kent*lerde %90'a yakın bir seçmen kitesince duyulduğu, *kırsal* alanlarda ise duyanların 2/3, duymayanların 1/3 oranında bulunduğunu gösteriyor. Bu, Gülen'in, kırsal alanda bile, önemli sayılacak bir ölçüde duyulduğunu göstermektedir.

Tablo 12.3, Fethullah Gülen adının, eğitim düzeyi bakımından farklı gruplarda ne ölçüde duyulduğu görülmektedir.

Tablo 12.3: Gülen adının eğitim düzeyi ayrımında duyulma düzeyi

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam
Evet	56,1	82,2	96,8	97,5	97,5	78,7
Hayır	43,9	17,8	3,2	2,5	2,5	21,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

Tablo 12.3'teki bulgular ilginçtir:

- Hiç okul *Bitirmemiş* seçmenlerde bile, %56'lık bir kitle, F.Gülen adını duymuştur. Bu oran, *İlkokulu* bitirmiş olanlarda %82,2'ye ulaşmaktadır.
- *Orta, Lise, Yüksek* öğrenim görmüş olanların tamamına yakını, F.Gülen'i tanımaktadır.

Özellikle din adamı kimliğinin önemli olduğu göz önünde tutularak, Fethullah Gülen'in, Türkiye'nin şariat kurallarına gö-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

re yönetilmesini *isteyen* ve *istemeyen* seçmenler arasında tanınma durumunun ne kadar değiştiğini görmek için Tablo 12.4'e bakmak gerekir.

Tablo 12.4: Gülen adının şeriat istemi ayrımında duyulma düzeyi

	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/Yanıtsız	Toplam
Evet	76,5	85,4	61,3	78,7
Hayır	23,5	14,6	38,7	21,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

Tablo 12.4'teki bulgular şaşırtıcıdır:

- Şeriat *İstemeyenler*, Gülen'i *İsteyenler*'den, belirgin bir biçimde daha çok tanımaktadır (%85,4-%76,5).

Bu durum, Fethullah Gülen'in, yalnızca din adamı kimliği ile değil, diğer yönleri ile de tanınmış olabileceğini akla getirmektedir.

Fethullah Gülen adının değişik parti yandaşları tarafından ne ölçüde duyulduğu Tablo 12.5'te gösteriliyor.

Tablo 12.5: Gülen adını parti yandaşları ne ölçüde duymuş?

	F.Gülen'in Adını			Denek Sayısı
	Duymuş	Duymamış	Toplam	
ANAP	81,5	18,5	100,0	259
RP-FP	86,5	13,5	100,0	251
DYP	65,7	34,3	100,0	198
MHP	87,3	12,7	100,0	181
DSP	78,6	21,4	100,0	131
CHP	86,9	13,1	100,0	130
DİĞER (*)	94,8	5,2	100,0	77
HİÇBİRİ	77,0	23,0	100,0	378
Yanıtsız	62,1	37,9	100,0	195
GENEL	78,7	21,3	100,0	1.800

(*) HADEP, DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

Tablo 12.5 birçok açıdan ilginçtir:

- Gülen adını, %90'a yakın oranda duyan yandaşı bulunan partiler arasında, MHP gibi *radikal Sağ*, CHP gibi *sol* ve

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

RP-FP gibi *dinci* eğilimi ağır basan partilerin bulunması şaşırtıcı görülebilir. Bu durum, Gülen'in, değişik nitelikleriyle, siyaset yelpazesindeki farklı gruplar için ilgi odağı olduğunu gösterebilir.

- Gülen adını duymayanların en yüksek oranda bulunduğu parti yandaşları, DYP (%34,3) ve DSP (%21,4)lilerdir. Belki de, bu, yöneticilerdeki ilginin yandaşlara aynı ölçüde yansımadığını göstermektedir.
- Aralarında HADEP, BTP, ÖDP ve İP'nin bulunduğu *Diğer* kategorisinde, Gülen'in, yandaşların tamamına yakın bir çoğunluğu tarafından *tanınması* ilginçtir.

12.2.2. Fethullah Gülen'in Kimliği Görüşleri ve Bunların Benimsenme Derecesi

Fethullah Gülen'i tanıdığını belirten 1.417 deneğe, "*Fethullah Gülen kimdir?*" sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtların dökümü Tablo 12.6'da görülmektedir.

Tablo 12.6: Fethullah Gülen kimdir?

	Sayı	Fethullah Gülen adını duyanlar içindeki oran	Tüm kitle içindeki oranı
ADINI DUYMAYANLAR	383	-	21,3
DUYANLAR	1417	100,0	78,7
Din adamı	861	60,8	47,8
Eğitimci	198	14,0	11,0
Girişimci	136	9,6	7,6
Politikacı	63	4,4	3,5
Diğer	28	2,0	1,6
Bilmiyor	301	21,2	16,7
Toplam	1417	100,0	100,0
Denek sayısı	1417	1800	

Tablo 12.6 ile ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Fethullah Gülen adını duyan deneklerin %60,8'i, Gülen'i, **din adamı kimliği ile tanımaktadır**. Bunların içinde, *din adamı, tarikat lideri, şeyh, Müslümanlığı yayan*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

gibi tasvip edilen nitelendirmelerin yanında, *irticain başı*, *din sömürücüsü* gibi olumsuz tanımlamalar da vardır.

- %14,0'lük bir kesim, Fethullah Gülen'i *eğitimci* olarak tanımaktadır. Bunlar, Gülen'i, *okul yaptırır*, *dershane sahibi* gibi tanımlamalar yanında, *aydın bir insan*, *fikir adamı*, *bilim adamı* gibi deyimleri kullanmaktadır.
- %9,6'lık bir grup, Gülen'in, *girişimci* kimliğini vurgulamaktadır. Bunlar, *vakıf kurucusu*, *işadamı*, *gazete-TV sahibi*, *hastane yaptırır*, *ticaret adamı* gibi olumlu, ya da, *vergi kaçakçısı*, *dolandırıcı*, *karışık işler yapar* gibi olumsuz nitelendirmeler yapmaktadır.
- Fethullah Gülen'i, *politikacı* olarak tanıyanlar, %4,4'lük küçük bir gruptur. Bunların içinde *Parti başkanı*, *Bakan*, *Milletvekili*, *Devlet görevlisi*, *Milliyetçi*, *Cumhuriyetçi*, *Birlik ve beraberliği savunan kimse*, *İnsan hakları başkanı* gibi, olumlu sayılabilecek nitelendirmeler yanında, *Refah Partisinin yüzkarası*, *Anarşistlerin başı*, *Abdullah Öcalan'ın adamı*, *Hükümete karşı biri* gibi olumsuz tanımlamalar da vardır.

Yukarıda özetlenen ifadeler, Fethullah Gülen'in kimliğinin ne kadar karışık ve çelişkili biçimlerde algılandığını göstermektedir. Bunlar arasında, Fethullah Gülen'i yüceltici olanlar bulunduğu gibi, son derece yerici olanlar da vardır.

Fethullah Gülen'in, kimliği yanında ne tür görüşlerin savunucusu olarak görüldüğünü anlamak için, *kimdir?* sorusuna yanıt veren 1.116 deneğe, "*Fethullah Gülen hangi görüşleri savunuyor?*" sorusu yöneltilmiştir (Anket Formu Soru 16). Alınan yanıtlar Tablo 12.7'de görülmektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 12.7: Fethullah Gülen'in savunduğu görüşler

	Sayı	F.Gülen'in kim olduğuyla ilişkili fikir beyan edenler	F.Gülen adını duyanlar içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
ADINI DUYMAYAN/KİM OLDUĞUNU BİLMEYEN KİM OLDUĞUNA İLİŞKİN FİKİR BEYAN EDENLER	684	-	-	38,0
Politikacı	1.116	100,0	78,8	62,0
Laikliğe aykırı, gerici	581	52,1	41,0	32,3
Atatürkçülüğe ve laikliğe yakın	135	12,1	9,5	7,5
Tarafsız	37	3,3	2,6	2,1
Eğitimci ve düşünür	9	0,8	0,6	0,5
Girişimci, örgütçü	17	1,5	1,2	0,9
Diğer	1	0,1	0,1	0,1
Bilmiyor	19	1,7	1,3	1,1
	336	30,1	23,7	18,7
Toplam	1.800	100,0	78,8	100,0
Denek Sayısı		1.116	1417	1800

Yanıtlar, Fethullah Gülen'in kimliği ile savunduğu görüşlerin farklı düzlemlerde algılandığını göstermektedir:

- Gülen adını duyan deneklerin %60,8'i, Fethullah Gülen'i, *din adamı* olarak tanıdıklarını söyledikleri, *politikacı* kimliğini belirtenler %4,4'lük küçük bir grup olduğu halde, *savunduğu görüşler*'in politika ile ilgili olduğunu söyleyenler, %52,1 gibi yüksek bir orandadır.

Gülen'in savunduğu görüşlerin *politika* ile ilgili olduğunu söyleyenler, bu görüşleri, çok olumludan son derece olumsuzu kadar değişen bir yelpaze içinde ifade etmektedirler. Bu ifadeler arasında şunlar vardır. Olumlu tanımlamalar: *İlerici, Cumhuriyetçi, Türkiye'nin menfaatlerini savunuyor, Eşitlik savunucusu, Bölünmez bütünlükçü, İslamcı Sosyalist, Demokrasi, adalet savunucusu*. Olumsuz tanımlamalar: *Dini siyasete alet ediyor, Demokrasi karşıtı, Erbakancı, bölücü*.

- %12,1'lik bir kesim, Gülen'in görüşlerini, *laiklik* bağlamında değerlendirmekte ve bunları, *laikliğe aykırı, gerici*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

olarak nitelendirmekte, buna karşılık %3,3, Gülen'in görüşlerini *Atatürkçülüğe ve laikliğe yakın* bulduklarını söylemektedirler.

- Fethullah Gülen'in görüşlerini *eğitim ve düşünce* yaşamı ile ilgili bulanlar, ya da *girişimci, örgütçü* kimliği ile bağlayan çok küçük bir grup vardır (%1,6). Burada da *kimlik* algılaması ile *savunduğu görüşler* algılaması arasında büyük bir fark olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki bulgular, Fethullah Gülen'in, *kimliği ve savunduğu görüşler* konusunda seçmenlerin ne kadar çelişkili değerlendirmeler yaptığını göstermektedir. **Bunlardan, Gülen'in, toplumda büyük ilgi uyandıran, ancak, çok değişik ve çelişkili tepkiler yaratan bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.**

Bu çelişkili nitelendirmelerin hangi eğilimler etrafında odaklandığını öğrenmek için, *savunduğu görüşler* ile ilgili olarak görüş bildiren 780 deneğe, "*Fethullah Gülen'in savunduğu görüşleri kendinize yakın buluyor musunuz?*" sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar, Tablo 12.8'de görülmektedir.

Tablo 12.8: Gülen'in görüşlerini yakın buluyor mu?

	Sayı	Fethullah Gülen adını duyanlar içindeki oranı	Görüşlerine ilişkin fikir beyan edenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
DİĞERLERİ (*)	1020	-	-	56,7
GÖRÜŞLERİYLE İLİŞKİLİ FİKİR BEYAN EDENLER	780	55,0	100,0	43,3
F. Gülen'in görüşlerini kendisine yakın buluyor	401	28,3	51,4	22,3
F.Gülen'in görüşlerini kendine yakın bulmuyor	302	21,3	38,7	16,8
Yanıtsız	77	5,4	9,9	4,3
Toplam	1800	55,0	100,0	100,0
Denek sayısı		1417	780	1800

(*) Fethullah Gülen adını duymayanlar ve adını belirtip kim olduğuyula ilişkili görüş belirtmeyenler ve görüşleri konusunda fikir beyan edemeyenler

Tablo 12.8, Fethullah Gülen'in görüşlerinin uyandırdığını söylediğimiz çelişkili duyguları açıklamaya yararlı olacak bir görünüm vermektedir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- Fethullah Gülen'in *savunduğu görüşler*le ilgili soruya yanıt verenlerin %90'ı aşan bölümü, bu görüşler konusunda, *olumlu* ya da *olumsuz* bir tavır almıştır.
- Bunların %51,4'ü için, bu tavır, *olumlu*'dur. Bunlar, Fethullah Gülen'in görüşlerini kendilerine "yakın" bulmaktadırlar. Öte yanda, Fethullah Gülen'in görüşlerini kendilerine *yakın bulmayan* %38,7'lik bir kesim vardır.
- Bu soruya yanıt vermiş olan 703 denneğin oranı olarak, Gülen'in görüşlerini kendilerine *yakın* bulanlar %57, *yakın bulmayanlar* ise %43'tür.

Bu çelişkili tepkilerin toplumun değişik kesimlerinde nasıl bir biçimde ortaya çıktığını görmek için seçmenlerin niteliklerine göre dökümü yapılmıştır.

- *Alevi*'lerin büyük çoğunluğu, Gülen'in görüşlerinin kendilerine *yakın* olmadığını belirtmektedir. Gülen'in mensubu bulunduğu tarikatın, *Sünni*, olduğu göz önünde bulundurulursa bunu doğal karşılamak gerekir.
- *Kürt*'ler ise, bu konuda ikiye bölünmüş durumdadır.
- Genellikle *Sünni-Türkler*'in oluşturduğu bilinen *Diğer*'lerde ise, Fethullah Gülen'in görüşlerine *yakın* olanlar, Türkiye ortalamasının üstünde, *yakın olmayanlar* ise altındadır.

Tablo 12.9'da Gülen'in görüşleri ile ilgili tavırları bakımından, *solcu* ve kendilerini *sağ-sol* bağlamında tanımlamayan seçmenlerin nasıl ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 12.9: Gülen'in görüşlerinin siyasal eğilim ayrımında benimsenme durumu

Görüşlerini yakın buluyor mu?	Solcu	Sağcı	Diğer	Yanıtsız	Toplam
Evet	14,5	68,0	48,8	47,6	51,4
Hayır	81,9	20,8	41,0	35,7	38,7
Yanıtsız	3,6	11,2	10,3	16,7	9,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	138	356	244	42	780

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

Tablo 12.9 ilginçtir ve *solcu* ve *sağcı* seçmenleri, Gülen konusundaki tavırları bakımından büyük bir farklılık gösterdiklerine dikkat çekmektedir.

- Gülen'i tanıyan *solcu*ların %81,9 gibi büyük bir bölümü, Gülen'in görüşlerine yakınlık duymadıklarını ifade etmişlerdir.
- Gülen'i tanıyan *sağcı*'larda ise durum bunun aksidir. Bunların %68'i, F.Gülen'in görüşlerini kendilerine *yakın* bulduklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, Gülen'in görüşlerinin *solcu* seçmeler tarafından benimsenmediği, buna karşılık, *sağcılar* arasında Gülen'e yakınlık duyan önemli yandaş kitlesi bulunduğu söylenebilir.

Fethullah Gülen'in görüşlerinin, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini *isteyen* ve *istemeyen* seçmenler tarafından ne ölçüde benimsendiği Tablo 12.10'de gösterilmektedir.

Tablo 12.10: Gülen'in görüşlerinin siyasal eğilim ayrımında benimsenme durumu

	Türkiye'nin Şeriat Kurallarına Göre Yönetilmesini			GENEL
	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/ Yanıtsız	
Diğerleri (*)	54,6	48,8	81,9	56,7
GÖRÜŞLERİYLE İLİŞKİLİ				
FİKİR BEYAN EDENLER	45,4	51,2	18,1	43,3
Evet	34,2	21,8	12,1	22,3
Hayır	7,3	24,6	3,0	16,8
Yanıtsız	3,9	4,8	3,0	4,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

(*) Fethullah Gülen adını hiç duymayanlar, adını duyduğunu belirtip kim olduğuyla ilişkili görüş belirtmeyenler ve görüşleri konusunda fikir beyan edemeyenler

Tablo 12.10'deki bulgular, Gülen'in görüşlerinin algılanması bakımından ilginç bir görünüm vermektedir.

- Gülen'i tanıyıp da şeriat *isteyen*lerin 3/4'ü, kendilerini, Fethullah Gülen'in görüşleriyle yakınlık içinde hissetmek-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

tedirler. Yani, **Gülen'in, şeriat isteyenler** arasında büyük bir saygınlığı vardır.

- **Şeriat istemeyen**'lerin, %40'ı aşan bir oranda kendilerini **Gülen'e yakın** bulmaları, **Gülen'in** etki alanının nere-
lere kadar yayıldığını göstermek bakımından anlamlıdır.

Son olarak, **Gülen'in** görüşlerinin, **Gülen'i** tanıyan siyasi parti yandaşları tarafından ne kadar benimsendiğini göstermek üzere, Tablo 12.11'deki bulgular sunulmaktadır.

Tablo 12.11: **Gülen'in** görüşlerinin parti yandaşları tarafından benimsenme durumu

F.Gülen'i tanıyan*;	Evet	Hayır	Yanıtsız	Toplam	Denek sayısı
RP-FP yandaşları	74,4	18,4	7,2	100,0	125
MHP yandaşları	70,5	21,4	8,0	100,0	112
DYP yandaşları	66,7	26,4	6,9	100,0	72
ANAP yandaşları	48,0	38,2	13,7	100,0	102
DSP yandaşları	26,3	63,2	10,5	100,0	57
CHP yandaşları	15,2	78,8	6,1	100,0	66
DİĞER	32,7	58,2	9,1	100,0	41
HİÇBİRİ	42,5	43,2	14,4	100,0	146
Yanıtsız	60,0	31,1	8,9	100,0	45
F. GÜLEN'İ TANIYANLAR*	51,4	38,7	9,9	100,0	780

Tablo 12.11, **Fethullah Gülen'in** parti yandaşları arasında ne kadar karmaşık ve çelişkili tepkiler uyandırdığını göstermektedir.

- **Gülen'i** tanıyan **RP-FP** yandaşlarının %74,4 oranında **Gülen'in** görüşlerini yakın bulmaları, bu partinin liderleri ile **Fethullah Gülen'in**, Türkiye'deki çeşitli konulardaki değişik düşünceleri düşünülürse, çok şaşırtıcı bir bulgudur.
- **Gülen'i** tanıyan **MHP** yandaşlarının %70,5 oranında **Gülen'le** yakın bir çizgide olmaları anlaşılabilir. **Gülen'i** tanıyan **DYP'lilerin** %66,7 oranında **Gülen'e** yakınlık duymalarını da, liderlerin bugünkü tavırlarına rağmen, doğal karşılanabilir. Ancak, **ANAP** yandaşlarının **DYP** ve **MHP'lilerden** bir ölçüde farklılaşmasını anlamak güçtür.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

- Gülen'i tanıyan DSP yandaşları içinde, Gülen'e yakınlık duyan kitlenin sadece %26,3 oranında kalması, bu parti liderinin kamu oyunda bilinen tavrının, parti tabanında ancak sınırlı bir yankı bulduğunu göstermektedir.
- CHP yandaşlarının bu konudaki tepkileri partinin genel çizgisi ile tutarlı görünmektedir.

12.2.3. Sonuç

Yukarıdaki bulgular, Fethullah Gülen hareketinin, siyasi partilerde temsil edilen görüşlerden ayrılan ve değişik toplum kesimlerinde olağan dışı tepkiler uyandıran, önemli bir akım olduğunu göstermektedir./

- **Fethullah Gülen büyük bir ilgi odağıdır.** Toplumda tanınma oranı yüksek (%78,7), kentlerde daha yüksektir (%88,3). Ortaokul ve daha yüksek öğrenim görmüş olanların hemen tümü (%96,8) Gülen adını duymuştur.
- Fethullah Gülen, bir din adamı olduğu kadar, eğitimci, düşünür, örgütçü ve girişimci olarak toplumda iz bırakan bir kişiliktir. Ancak, seçmenlerin çoğunluğu, Fethullah Gülen'in savunduğu görüşlerin siyasetle ilgili olduğunu düşünmektedir.
- Fethullah Gülen'in düşünceleri, toplumda, hem olumlu, hem olumsuz yankılar uyandırmaktadır. **Görüşlerini benimseyenler, benimsemeyenlerden daha fazladır.**
- Fethullah Gülen'in görüşlerini *benimsemeyenler* arasında, siyasal eğilimlerini *solcu* olarak ifade edenler ve *Alevi*ler başta gelmektedir.
- Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini *isteyenler* ve *sağcı*lar Fethullah Gülen'in görüşlerini en çok benimseyenlerdir.
- Siyasi parti yandaşları içinde, Gülen'in görüşlerini en fazla benimseyenler RP-FP'lilerdir. Parti yöneticileri ile Gülen arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda,

bu bulgu son derece şaşırtıcıdır.

- Gülen, *sağ* partilerin yandaşlarından genellikle olumlu, *sol* parti yandaşlarında ise olumsuz tepki almaktadır.
- Ancak, ilginç olan, F. Gülen'in görüşleriyle ilişkili fikir beyan eden *Şeriat karşıtı* kesimde %42,6 ve DSP %26,3 ve CHP %15,2'lik bir bölümün Gülen'in görüşlerini benimzediklerini açıklamalarıdır.

12.3. Seçmenlerin Yekta Güngör Özden Hakkında Görüşleri

Siyasi partiler dışında bir akım ve güç odağı olan *Kemalist*'lerin simgesi olarak seçilen kişilik, Eski Anayasa Mahkemesi Başkanı ve halen Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı olan Yekta Güngör Özden'dir.

Bunu yaparken, amacın, bu iki akım ve onların simgesi olan kişilerle ilgili bir karşılaştırma yapmak olmadığını yinelemekte yarar vardır. Zaten başvurulan yöntem, böyle bir karşılaştırma yapmaya elverişli değildir. Ayrıca, Fethullah Gülen'in ve Yekta Güngör Özden'in sözü edilen iki akım içindeki konumları tamamen farklıdır.

Yekta Güngör Özden, Anayasa Mahkemesi Başkanı olduğu dönemlerde, hukukçu kimliği yanında, laiklik ilkesinin savunucusu olarak tanınmış, RP'nin kapatılması sürecindeki görünümü, kamu oyundaki bu izlenimi pekiştirmiştir. Anayasa Mahkemesi Başkanlığından emekli olarak ayrılmasının hemen ertesinde, *Kemalist* akımın güçlü örgütlerinden biri olan Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı seçilen Özden, Türkiye'nin siyasal yelpazesinde yerini almıştır.

12.3.1 Yekta Güngör Özden'in Tanınma Durumu

Tablo 12.12'de, deneklere yöneltilen şu sorunun yanıtlarının dokümü verilmektedir. "*Yekta Güngör Özden adını duydunuz mu?*"

**TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ
ETKİN AKIMLAR**

Tablo 12.12: Yekta Güngör Özden'in adını duymuşlar mı?

Yekta Güngör Özden'in Adını Duydunuz mu?		
	Sayı	Yüzde
Evet	1.165	64,7
Hayır	635	35,3
Toplam	1.800	100,0

Tablo 12.12, Türkiye'deki her üç kişiden ikisinin Y.G.Özden'i tanıdığını göstermektedir. Bunların, "kır-kent" ayrımına göre dağılımı Tablo 12.13'dedir.

Tablo 12.13: Yekta Güngör Özden'in kent-kır ayrımında tanınma durumu Yekta Güngör Özden'in adını duymuş mu?

	Kentsel	Kırsal	Toplam
Evet	74,9	51,5	64,7
Hayır	25,1	48,5	35,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	1017	783	1800

Tablo 12.13'den, kentlerde yaşayanların 3/4'ünün, kırlarda yaşayanların ise yarısından fazlasının Y.G.Özden'i tanıdıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 12.14: Yekta Güngör Özden'in eğitim düzeyi ayrımında adının duyulma düzeyi

	Bitirmemiş	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek	Toplam
Evet	38,0	67,7	80,2	91,5	97,5	64,7
Hayır	62,0	32,3	19,8	8,5	2,5	35,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	474	920	126	201	79	1800

Tablo 12.14'te, Y.G.Özden'in tanınmasının eğitim düzeyine göre ne ölçüde değiştiği gösterilmektedir.

Tabloya göre:

- Okul bitirmemişler, Y.G.Özden'i az tanımaktadırlar (%38,3).

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- İlk ve Ortaokul düzeyinde tanıyanlar artmaktadır (%67,7;%80,2)
- Lise ve Yüksek okul bitirmişlerin tümüne yakını (%91,5,%97,5) Y.G.Özden'i tanımaktadır.

Y.G.Özden adının, Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini *isteyen ve istemeyen* seçmenler tarafından ne ölçüde duyulduğunu Tablo 12.15'da gösterilmiştir.

Tablo 12.15: Yekta Güngör Özden'in şeriat istemi ayrımında tanınma durumu

	İstiyor	İstemiyor	Fikri yok/Yanıtsız	Toplam
Evet	58,3	74,5	42,0	64,7
Hayır	41,7	25,5	58,0	35,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

Tablo 12.15'e göre:

- Y.G.Özden Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesini *İstemeyen*lerin %74,5'i tarafından tanınmaktadır.
- Şeriat *İsteyen*lerin %58,3'ü, Y.G.Özden'i tanımaktadır.

Bu bulgular, Y.G.Özden'in, şeriat konusundaki tavırları birbirinden farklı olan insanlar için ilgi odağı olduğunu göstermektedir.

Tablo 12.16 Y.G.Özden'i tanıyanların ve tanımayanların parti yandaşları arasındaki dağılımını göstermektedir.

Tablo 12.16: Yekta Güngör Özden adının parti yandaşları arasında duyulma düzeyi

	Y.G.Özden'in adını Parti yandaşları			Denek Sayısı
	Duymuş	Duymamış	Toplam	
ANAP	63,3	36,7	100,0	259
RP-FP	69,7	30,3	100,0	251
DYP	52,5	47,5	100,0	198
MHP	74,0	26,0	100,0	181
DSP	63,4	36,6	100,0	131
CHP	75,4	24,6	100,0	130
DiĞER(*)	84,4	15,6	100,0	77
HiÇBİRİ	66,1	33,9	100,0	378
Yanıtsız	47,2	52,8	100,0	195
GENEL	64,7	35,3	100,0	1.800

(*) HADEP, DTP, ÖDP, İP ve diğer parti yandaşları

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

Tablo 12.16'dan çıkacak sonuçlar şunlardır:

- Yandaşları arasında Y.G.Özden'i tanıyanların en yüksek oranlarda bulunduğu partiler, CHP (%75,4) ve MHP (%74,0)dir. Bunları, %69,7 ile RP-FP izlemektedir.
- Yandaşları arasında Y.G.Özden'i tanıyanların en az bulunduğu parti, DYP'dir. DYP'lilerin yarıya yakını Y.G.Özden adını duymadıklarını söylemektedirler.
- ANAP ve DSP yandaşları ise 2/3 tanıyanlar, 1/3 tanımayanlar olarak orta bir noktadadırlar.

12.3.2. Yekta Güngör Özden'in Kimliği, Görüşleri ve Benimsenme Derecesi

Yekta Güngör Özden'in seçmenler tarafından hangi kimliği ile tanındığını saptayabilmek için, Özden'i tanıdıklarını söyleyen 1.165 deneğe, "Yekta Güngör kimdir?" sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 12.17'de bunların dökümü verilmektedir:

Tablo 12.17: Yekta Güngör Kimdir?

	Sayı	Y.G. Özden adını duyanlar içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
ADINI DUYMAYANLAR	635	-	35,3
DUYANLAR	1165	100,0	64,7
Hukukçu	600	51,5	33,3
Politikacı	83	7,1	4,6
STK önderi	7	0,6	0,4
Diğer	11	0,9	0,6
Bilmiyor	164	39,8	25,8
Toplam	1165	100,0	100,0
Denek sayısı		1165	1800

Tablo 12.17 ile şu gözlemler yapılabilir:

- Özden adını duymuş deneklerin %51,5'i, Yekta Güngör Özden'i, Anayasa Mahkemesi Başkanı, yargıç, hukuk adamı olarak yani *hukukçu* kimliği ile tanımaktadır. Soruya yanıt verenlerin oranı olarak bu yanıt verenler %60 oranındadır.
- Özden adını duymuş deneklerin yalnız %7,1'lik bir

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

bölümü Yekta Güngör Özden'i *politik* kimliği ile tanımaktadır.

Yekta Güngör Özden'in, Türkiye kamuoyunda, Anayasa Mahkemesi Başkanı olduğu dönemlerdeki açıklamaları ve eylemleri ile tanınmış olması nedeniyle bu bulgular doğal karşılanmalıdır.

Yekta Güngör Özden'in *kim olduğunu* sorusuna yanıt veren 701 deneğe, savunduğu görüşlerin ne olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtlar Tablo 12.18'de verilmiştir.

Tablo 12.18: Yekta Güngör'ün savunduğu görüşler

	Sayı	Kim olduğuna ilişkin fikir beyan edenler	Y.G. Özden adını duyanlar içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
ADINI DUYMAYAN/ KİM OLDUĞUNU BİLMİYEN (*)	1.099	-	-	61,1
KİM OLDUĞUNA İLİŞKİN FİKİR BEYAN EDENLER	701	100,0	60,2	38,9
. Atatürkçü, laik	280	39,9	24,0	15,6
. Solcu, Sosyal Demokrat	115	16,4	9,9	6,4
. Hukuk düzeni savunucusu	4	0,6	0,3	0,2
. Diğer	45	6,4	3,9	2,5
. Bilmiyor	278	39,7	23,9	15,4
Toplam	1.800	100,0	60,2	100,0
Denek Sayısı		701	1165	1800

(*) Y.G.Özden adını hiç duymayanlar ve adını duyduğunu belirtip kim olduğuyla ilişkili görüş belirtemeyenler

Tablo 12.18 ile ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Yekta Güngör Özden yanıt verenlerin %60'ı tarafından *hukukçu* kimliği ile tanındığı halde, *savunduğu görüşler* sorulduğunda, *hukuk düzeni savunucusu* diyenlerin, çok küçük bir oranda olduğu görülmektedir. Yekta Güngör Özden'in görüşlerini, siyasetle ilişkili bulanlar %56,3 (soruyu yanıtlayanların %93,4'ü) oranındadır.
- Bunlardan (Y.G.Özden'in kim olduğuna ilişkin fikir beyan edenlerin) **39,9'luk bir bölüm Özden'in savun-**

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

duğu görüşlerin “Atatürkçü” ve “Laiklik” çizgisinde olduğunu belirtmektedir.

- %16,4'lük bir kesim ise, Yekta Güngör Özden'in savunduğu görüşleri, *Sol*, *Demokratik Sol* ya da *Sosyal Demokrat* olarak nitelendirmektedir.

Yekta Güngör Özden'in görüşlerinin ne ölçüde benimsendiğini görmek için önceki soruya yanıt veren deneklere, “*Yekta Güngör Özden'in savunduğu görüşleri kendinize yakın buluyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Yanıtlar Tablo 12.19'da gösterilmiştir.

Tablo 12.19: Özden'in görüşlerinin benimsenmesi

	Sayı	Y.G. Özden adını duyanlar içindeki oranı	Görüşlerine ilişkin fikir beyan edenler içindeki oranı	Tüm kitle içindeki oranı
DİĞERLERİ(*)	1377	-	-	76,5
GÖRÜŞLERİYLE İLİŞKİLİ FİKİR BEYAN EDENLER	423	36,3	100,0	23,5
Y.G.Özden'in görüşlerini kendine yakın buluyor	232	19,9	54,8	12,9
Y.G.Özden'in görüşlerini kendine yakın bulmuyor	162	13,9	38,3	9,0
Yanıtsız	29	2,5	6,9	1,6
Toplam	1800	36,3	100,0	100,0
Denek sayısı		1165	423	1800

(*) Y.G.Özden adını hiç duymayanlar, adını duyduğunu belirtip kim olduğuyla ilişkili görüş belirtemeyenler ve görüşleri konusunda fikir beyan edemeyenler

Tablo ile ilgili olarak şu gözlemler yapılabilir:

- Yekta Güngör Özden'in görüşleri hakkında fikri olduğunu söyleyenlerin %54,8'i bu görüşleri kendilerine yakın bulduklarını ifade etmişlerdir. Özden'in savunduğu görüşler, *Atatürkçü-laik* (%39,9) ve *solcu-sosyal demokrat* (%16,4) olarak nitelendirildiğinden, bunları kendilerine yakın bulanların, Özden'i hangi yönüyle

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

benimsedikleri açık değildir. *Laiklik ve Atatürkçülük, solcu*ların çoğunluğu tarafından benimsenen bir görüş olduğu için bunun bir önemi olmayabilir.

- **Yekta Güngör'ün görüşlerini kendilerine yakın bulmayan %38,3'lük bir kesim vardır.** Bunların da, hem *laik ve Atatürkçü*, hem de *solcu-sosyal demokrat* olarak Özden'in görüşlerini benimsememiş olmaları olasıdır.

Bu konuya açıklık getirmek için, Yekta Güngör Özden'in görüşlerinin *şeriat yanlısı ve karşıtı* kesimlerde nasıl karşılandığı irdelenmiştir.

Bunlar, Tablo 12.20'de gösteriliyor.

Tablo 12.20: Özden'in görüşlerinin şeriat istemi ayrımında benimsenme durumu

Türkiye'nin Şeriat Kurallarına Göre Yönetilmesini				
	İstiyor	istemiyor	Fikri yok/ Yanıtsız	GENEL
DİĞERLERİ	79,3	70,4	91,8	76,5
GÖRÜŞLERİYLE İLİŞKİLİ FİKİR BEYAN EDENLER				
Evet	20,7	29,6	8,2	23,5
Hayır	3,1	18,9	4,7	12,9
Yanıtsız	16,2	8,7	2,7	9,0
Yanıtsız	1,4	1,9	0,8	1,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	357	1079	364	1800

Tablo 12.20'deki bulgular şöyle yorumlanabilir:

- Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini *isteyenler*'in %80'e yakını, Özden'in fikirlerine yakınlık duymadıklarını ifade etmişlerdir. Burada, Özden'in, *Atatürkçü laik* tarafına duyulan tepkinin ağır bastığı anlaşılmaktadır.
- Şeriat düzeni *istemeyen*'lerin, 2/3'si Özden'in görüşlerini kendilerine yakın hissettiklerini ifade etmekle, 1/3'ü ise, böyle bir yakınlık duymadıklarını söylemektedirler. Bu 1/3'lük kesimin, Özden'in görüşlerinin hangi yönüne

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER DIŞINDAKİ ETKİN AKIMLAR

tepki gösterdiklerini irdelemek gerekir. Burada bir varsayım, şeriat düzeni istemeyenler arasında, *Atatürkçü*'lüğün ve *laik*'liğin, yorumu bakımından farklı düşünenler bulunması olabilir.

Bu bulgular, Türkiye'de şeriat isteyenlerle istemeyenlerin, (bu terimlerin çağrıştırdığı) din konusunda kamplaşma görünümünden çok daha karmaşık bir eğilimler örüntüsü içinde bulduklarını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 12.21'de, Türkiye'de kendilerini *sağcı* ve *solcu* olarak tanımlayanlarla, *sağ-sol* bağlamında görmeyenlerin Yekta Güngör Özden'in görüşlerini ne ölçüde benimsedikleri gösterilmektedir.

Tablo 12.21: Özden'in görüşlerinin siyasal eğilimler
ayrımında benimsenme durumu

Özden'in Görüşlerine İlişkin Fikir Beyan Eden					
Görüşlerini yakın buluyor mu?	Solcular	Sağcılar	Diğer	Yanıtsız	Toplam
Evet	82,4	34,8	58,3	45,5	54,8
Hayır	14,8	55,9	36,4	36,4	38,3
Yanıtsız	2,8	9,3	5,3	18,2	6,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Denek sayısı	108	161	132	22	423

Tablo 12.21 şöyle yorumlanabilir.

- *Solcu*'lardan %82,4 gibi büyük bir kesim Yekta Güngör Özden'in görüşlerini kendilerine yakın bulmaktadır. Bu tablo 12.19'daki gözlemi doğrulamaktadır.
- *Sağcı*'ların durumu ise değişiktir. Bunların %55,9'luk bölümü, Özden'in fikirlerine yakınlık duymamakta, %34,8'i ise, bunun tam aksini söylemektedirler. "Sağcı"ların, Özden'in, "solcu-sosyal demokrat" görüşlerine yakınlık duymadıklarını açıklamışlardır. Yekta Güngör Özden'in "Atatürkçü ve laik" yanına sempati duyan %40'a yakın bir "Sağcı" kesim bulunduğu sonucu çıkarılabilir.
- *Alevi*'lerin 3/4'ten fazlası Yekta Güngör Özden'in görüş-

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

lerini kendilerine yakın bulmaktadır. Bu, *Alevi* kesiminin genel eğilimleri ile tutarlı bir bulgudur.

- *Kürt*lerde ise, Özden'in görüşlerine yakınlık duymayanlar çoğunluktadır. *Kürt*lerin, Özden'in simgelediği *Atatürkçü ve laik* görüşlere olumsuz tepki verenlerin yüksek oranlarda bulunduğu anlaşılıyor. Ancak, "Kürt"ler arasında, aksi görüşte olan, 1/3'ü aşkın bir grubun bulunduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Yekta Güngör Özden'in görüşlerinin siyasi parti yandaşları tarafından ne ölçüde benimsendiğinde şu eğilimler görülmektedir.

- Merkez sol partilerin yandaşları, Yekta Güngör Özden'in görüşlerini çok yüksek oranlarda benimsemektedirler. Bu destekte, Özden'in *Atatürkçü-laik ve solcu* görünümünün, pekiştirici bir rol oynadığı söylenebilir.
- Merkez Sağ, bu bakımdan, bir ayrışma göstermektedir. ANAP yandaşları, 8/10 oranında Özden'in görüşlerini benimserken, DYP'lilerde, bu oran, 1/2'nin altına düşmektedir. Bunda RP'nin kapatılması olayında bu iki partinin ayrı cephelerde bulunmasının etkisi olduğu düşünülebilir.
- MHP yandaşları ise, bu konuda 1/3 - 2/3 oranında bölünmüş bulunmaktadır. 2/3'lük bir grup, Yekta Güngör Özden'in görüşlerini kendilerine yakın bulmadıklarını söylerken, 1/3'ü tam aksi bir eğilim sergilemektedir. Burada, MHP tabanının, *Atatürkçü-laik* görüşlerle *dinci* eğilimler arasında bir gerilim içinde bulunduğu söylenebilir. MHP'lilerin, Özden'in *solcu-sosyal demokrat* görüntüsüne tepki göstermiş olmaları da olasıdır.
- RP-FP yandaşlarının, 3/4 oranında, kendilerini, Yekta Güngör Özden'in görüşlerinden uzak hissetmeleri doğaldır. Her şeyden önce, bu, Özden'in Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak RP'nin kapatılmasından sorumlu görülmesinin bir sonucudur.

12.3.3.Sonuç

Yekta Güngör Özden'le ilgili olarak yapılan değerlendirmeleri büyük bir ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü, Özden, Türkiye siyaset sahnesinin karışık ve gerilimli bir döneminde ortaya çıkmış olan bir kişiliktir. Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak, RP'nin kapatılması olayındaki rolü nedeniyle, günün siyasal konjonktüründe, kendisiyle ilgili değerlendirmelerin değişik kesimlerde farklı çağrışımlar yapmış olması doğaldır. Bu tür tepkilerin, RP'nin kapatılması konusunda Türkiye siyasetinin geçirdiği büyük sarsıntı ile birlikte düşünülmesi gerektiği açıktır. Bunun dışında, Yekta Güngör Özden'in *Kemalist* akımın güçlü örgütü içindeki konumunu yeni kazandığı da unutulmamalıdır. Öyle ki, Özden'in siyasal kimliği ile ankete konu olmasına karar verildiği sırada, kendisi henüz bu konumda değildi. Ancak, Özden'in kamu oyunda verdiği izlenim, siyasal çizgisinin bu doğrultuda olacağına sezilmesine neden olmuştur.

Bu sınırlar içinde ele alınması gereken bulgulardan yine de bazı sonuçlar çıkartmak mümkündür:

- Yekta Güngör Özden'i, çoğunlukla *hukukçu* kimliğini vurgulayan seçmenler, onun görüşlerinin *politika* ile ilgili boyutları üzerinde durmuş ve bu girişimlerin, *Atatürkçülük-laiklik* doğrultusunda olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle, yapılan değerlendirmelerin, bir ölçüde, "Atatürkçülük-laiklik" konusundaki eğilimler için ipucu niteliği taşıdığı varsayılabilir.
- Türkiye'nin şeriat kurallarına göre yönetilmesini isteyenlerin tepkilerine böyle bir açıdan bakmak gerekir. Ancak, şeriat *istemeyen* kesimde, konu böyle değerlendirildiğinde, *Atatürkçülük-laiklik* çizgisi ile ilgili tereddütler bulunduğu söylenebilir.
- Siyasetle ilgili eğilimlerini *solcu* olarak tanımlayanlar arasında, Özden'in görüşleri ile büyük bir mutabakat vardır. Buna ek olarak, Özden çizgisinin, *sağcı*ların 1/3'ünden fazlası tarafından benimsenmesi ilginçtir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

- Siyasi parti yandaşları arasında, *Merkez-sol*'daki parti yandaşlarının Özden'in görüşlerini büyük ölçüde benimsediği anlaşılmaktadır. Ancak, "Merkez-sağ"ın bu konudaki ayrışmasını, yani, ANAP yandaşlarının Özden'den yana, DYP yandaşlarının Özden'in görüşlerine karşı oluşunun, günün siyasi konjonktürü dışında nedenlerle açıklamak güçtür.
- *Radikal sağ*'ın yükselen partisi MHP yandaşlarının *Atatürkçü-Laiklik* çizgisine karşın, Özden'in görüşlerini benimsemeye gösterdiği tereddüt, bu akımın ideolojik kimliğindeki çelişkili durumu yansıtmaktadır.
- RP-FP yandaşları için, Özden'in, RP'ni kapatan Anayasa Mahkemesi Başkanı kimliği ile algılanması doğaldır.

Fethullah Gülen ve Yekta Güngör Özden'le ilgili Türkiye'de siyasi partilerin dışında gelişen düşünce ve güç odaklarının, siyasi partilerin alışılmış kalıplarını etkilediği ve zorladığı konusundaki öngörüyü destekler niteliktedir. Bunların, Türkiye'de, seçmenlerin, kendilerine, siyasi partiler dışında bir kimlik, hatta önder arayışlarının bir göstergesi olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışılmaya değer bir konudur. TÜSES Araştırmalarının gelecek aşamalarında, bunlara daha geniş yer verilmesi gerekecektir.

Sonsöz

Bu çalışma, TÜSES Vakfı'nın, VERİ ARAŞTIRMA ile birlikte yürüttüğü dört büyük alan araştırmasının birikimini yansıtan bir üründür. 1993 yılından beri sürdürülen araştırmaların amacı, Türkiye'de siyasi parti seçmenlerinin, niteliklerine, kimliklerine ve dünya görüşlerine göre nasıl ayrıştığını belirlemek, bunların, siyasi parti tercihlerine nasıl yansıdığını ortaya çıkarmak, seçmen eğilimlerinin zaman içinde nasıl bir değişim geçirdiğini saptamak ve bu değişimin toplum düzeni ve siyasi sistem bakımından taşıdığı anlam konusundaki değerlendirmelere ışık tutmaktır. 1987'den bu yana yapılmış yerel ve genel seçim sonuçlarının analizini de içeren ve yapılmış toplantılardaki tartışmalarla zenginleştirilmiş olan bu birikim, TÜSES'in, Türkiye'deki siyasi değerlendirmelerin, güvenilir, somut veriler çerçevesinde yapılması ilkesini yaşama geçirmesine yönelik çabaların bir sonucudur.

Çalışma ile ilgili olarak şu noktalara tekrar değinmekte yarar vardır:

1. Sunulan verilerde ana kaynak, 1998'de yapılmış alan araştırmasıdır. Ancak, bu veriler, birçok yerde, 1996 araştırmasının bulgularıyla birlikte değerlendirilmiş; gerekli görülen yerlerde, 1993 ve 1995 araştırmalarının sonuçları da göz önünde tutulmuştur.
2. Yapılan çözümlenmeler, genellikle, bulgulardan çıkarılan bir durum saptaması niteliği taşımaktadır. Yorumlarda, bu açıdan aydınlatıcı olmaya özen gösterilmiştir. Bu verilerden hareketle, Türkiye'de seçmen eğilimleri ve siyasi partiler konusunda, toplum düzeni ve siyasi sistemle ilgili genel, ya da siyasi akımların niteliği ile ilgili, özel, pek çok

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

yorum yapılabilir. Bunlara ilişkin ipuçlarını bu çalışmada bulmak mümkündür. Ancak, bu tür yorumların asgari düzeyde tutulması için bilinçli bir çaba gösterilmiştir. Bunun amacı, sunulan bulguların tartışmalarda rahatlıkla kullanılmasına olanak vermektedir.

3. Bu çalışmada, TÜSES'te ve VERİ ARAŞTIRMA'da bulunan zengin veri tabanının ancak küçük bir bölümü kullanılmıştır. Eldeki veri tabanı değerlendirilerek, bilimsel, akademik, ya da, siyaset pratiğine yönelik, uygulamalı, birçok inceleme yapılabilir. Eldeki bilgiler, bu tür araştırmalar yapmak isteyen tüm kuruluşların ve bireylerin hizmetine sunulacak durumdadır.
4. Niceliksel araştırmalara dayanan bu tür çalışmalarda gözetilmesi gereken saydamlık konusunda büyük özen gösterilmiştir. Özellikle, bulguların yorumunda, niceliksel araştırmaların güvenilirlik sınırları içinde kalmak, araştırmacı sorumluluğunun temel gereği olarak kabul edilmiştir.
5. 1993'ten bu yana, aynı ekip tarafından sürdürülen çalışmaların, hem araştırma deneyimi ve güvenilirliği, hem de verilerin zaman boyutu içinde değerlendirilmesine olanak sağlamak gibi büyük kazançları olduğunda inanılmakta ve bunların sürekliliği için çaba gösterilmesi gereği kurumsal ilke olarak benimsenmektedir.
6. Bu çalışma etrafındaki tartışmalardan ve eleştirilerden yararlanılarak, gelecekte hangi konular üzerinde durulacağı ve ne tür araştırmalar yapılması gerektiği belirlenecektir. Niceliksel araştırmaların, belli konularda derinliğine yapılacak niteliksel araştırmalarla tamamlanması gereği açıktır. Bunların hangi noktalarda yoğunlaşması gereğini saptamada gelecek uyarıların büyük önemi vardır.

Ekler

Ek 1.

Yöntem Üzerine Açıklayıcı Notlar

1. "Cinsiyet" Değişkeni

Toplam 1.800 denneğin 905'inin (%50,3'ünün) cinsiyeti kadındır. Bu kadın deneklerin il/ilçe merkezleri ile köyler ayırımında çalışma konumlarına göre dağılımı şöyledir:

Çalışma konumu	İl/ilçe merkezi	Köy	Toplam
Ev kadını	483	321	804
İşsiz (daha önce çalışmamış)	1	1	2
Öğrenci	13	3	16
Çalışan	69	14	83
Toplam	566	339	905

İl ve ilçe merkezlerindeki ev kadınları (483 kişi), daha önce hiç çalışmamış işsizler (1 kişi), ve henüz iş yaşamına atılmamış öğrenciler (13 kişi) "Ev kadını" olarak (497 kişi) gruplandırıldı.

İl ve ilçe merkezlerindeki kadınlardan, bu şekilde "ev kadını" olarak gruplandırılmış 497 kişi dışında kalanların tümü "çalışan kadın" olarak (69 kişi) gruplandırıldı.

Köylerde toplam 339 kadın vardır. Bunlardan 321'i (%94,7'si) ev kadınıdır. Geriye kalan 18 kişi, köylerdeki toplam kadınların ancak %5,3'ü gibi görece epey küçük bir sayı olduğundan, bunlar da "ev kadını" grubuna dahil edilmişlerdir.

İl ve ilçe merkezlerindeki erkeklerin tümü "Kentli erkek"; köylerdeki erkeklerin tümü de "Köylü erkek" olarak gruplandırılmıştır.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Böylece, tablolardaki “Cinsiyet” değişkeni şu kategorilerden ve büyüklüklerden oluşmuştur:

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Çalışan kadın	69	3,8
Ev kadını	497	27,6
Köylü kadın	339	18,8
Kentli erkek	577	32,1
Köylü erkek	318	17,7
Toplam	1.800	100,0

“Çalışma konumu” değişkenindeki “Ev kadını” kategorisinin büyüklüğü (483), “Cinsiyet” değişkenindeki “Ev kadını” kategorisinin büyüklüğünden (497) farklıdır. Bunun nedeni, soruna yalnızca “Çalışma konumu” açısından bakıldığında, “Ev kadını” kategorisine, işsizlerin (1 kişi) ve öğrencilerin (13 kişi) girmiyor oluşundandır (bkz. yukarıdaki ilk tablo)

2. Çalışma Konumları

Mavi Yakalı: Özel sektörde ve kamu sektöründe, esas olarak kol gücüyle çalışan ve kendilerini işçi olarak niteleyen ücretli maaşlılar.

Beyaz Yakalı: Özel sektörde ve kamu sektöründe masa başı çalışma yapan, ancak herhangi bir yöneticilik görevi olmayan ücretli ve maaşlılardır.

Esnaf/Zanaatkar: Ücretsiz aile işçileri dışında işçi istihdam etmeden kendi hesabına çalışanlar.

Küçük Çiftçi: Ücretsiz çalışan aile fertleri dışında yanında en fazla 1 işçi çalıştıran çiftçiler. İdari bölünme bakımından köy statüsünde olan yerleşim yerlerindeki “Ev kadınları” da (463 kişi) bu gruba dahil edilmişlerdir.

İşveren + Serbest:

- Tarım dışı sektörlerde, yanında işçi çalıştıranlar.
- Özel ve kamu sektöründe yönetici statüsünde çalışanlar.
- Tarım sektöründe, 1'den fazla ücretli işçi çalıştıran çiftçiler.
- Serbest meslek sahipleri: Avukatlık, serbest doktorluk, mali müşavirlik, vb. gibi öğrenimle kazanılmış bir mesleği kendi hesaplarına icra edenler.

Ev Kadını: İl ve ilçe merkezlerinde yaşayan ev kadınları.

Diğer :

- Daha önce çalıştığı bir işi olmayan işsizler.
- En son çalıştığı işi belli olmayan emekliler.
- Bir öğrenim kurumuna devam etmekte olan öğrenciler.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

EK 2:

Araştırma Modeli, Örneklem Planlaması ve Anket Formu

“Türkiye’de Siyasi Parti Seçmenleri ve Toplum Düzeni” konulu araştırma, Türkiye’de yaşayan 18 yaş ve üzeri nüfusu kapsamına almaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.), demografik özellikleri açısından Türkiye’yi 5 coğrafi bölgeye ayırmaktadır. Bu coğrafi bölgeler seçmenlerin mekana dağılım ağırlıklarını belirleme açısından ilk belirleyici olarak seçilmiştir. Seçmen eğilimlerinin, yaşanan yerleşim yeri büyüklüklerinden etkilendiği varsayımından hareketle, araştırmada yerleşim yerleri 5 yerleşim tabakasına ayrılmaktadır. Seçmen eğilimlerinin yerleşim yeri büyüklüğünden etkilenmesi varsayımı, yaşanan yerleşim yeri büyüklüğünün yaşam biçimi farklılaşmalarına neden olması ve bu yaşam biçimi farklılaşmalarının da siyasi eğilimler üzerinde etkili olduğu noktasına dayanmaktadır. Bilindiği gibi, en küçük yerleşim yerlerinden büyük yerleşim yerlerine doğru gidildikçe, yüz yüze ilişkiler yerini giderek anonim ilişkilere bırakmakta ve bu olgunun doğal sonucu olarak, sorun çözme mekanizmaları yeni çerçeve ve yapılar kazanmaktadır.

Araştırmada kullanılan 5’li yerleşim yeri tabakalaşması, yerleşim yerinin nüfus büyüklüğüyle bağlantılı olarak oluşturulmuştur. İlk tabakalaşma ögesi, kır/kent ayrımı olarak belirlenmiştir. 20 bin ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri kırsal yerleşim mekanları olarak tanımlanmaktadır. Bu mekanlar, kendi içinde idari örgütlemeye göre ikiye ayrılmaktadır. 20 binden az nüfuslu ilçe merkezleri, kırsal yerleşim tabakalarından birisini tanımlarken, bucak ve köyler, diğer yerleşim tabakasını oluşturmaktadır. Bu ayırım, ilçe merkezlerinin devlet ile bağlantılı en küçük örgütlemelerine ve taşıdıkları bürokratik kadroların ağırlığına dayalı olarak yapılmıştır. Bucak ve köyler, devletin bürokratik kadrolarının hemen hemen hiç girmediği (öğretmenler ve jandarmalar dışında) yerleşim birimleridir.

EKLER

Kentsel yerleşim birimleri, nüfus büyüklüklerine göre, 3 yerleşim tabakasına ayrılmıştır. Bu tabakalar;

1. 1 milyon ve daha fazla nüfuslu kentler.
2. 100 bin – 1 milyon arası nüfuslu kentler,
3. 20-100 bin arası nüfuslu kentler,

biçiminde oluşturulmuştur. Birinci kent tabakasında yalnızca İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa anakentleri yer almaktadır.

1990 Nüfus sayımı verilerinden ve 1995 Aralık seçimleri kayıtlı seçmen istatistiklerinden hareketle, 1998 yıl ortasına projeksiyon edilen 18 yaş ve üzeri nüfusun coğrafi bölgelere ve yerleşim tabakalarına göre büyüklükleri, Tablo 1'de sergilenen oransal dağılımı ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 1.: 18 yaş ve üzeri nüfusun coğrafi bölgelere ve kent tabakalarına göre oransal dağılımı.

	Batı	Doğu	Güney	Kuzey	Orta	Toplam
1. Kent tabakası	18,78	-	1,72	-	5,5	26,00
2. Kent tabakası	2,78	3,67	3,89	1,44	4,17	15,94
3. Kent tabakası	4,39	2,56	1,89	2,33	3,39	14,56
I. Kırsal tabakası	1,72	1,39	0,83	1,22	1,83	7,00
II. Kırsal tabakası	9,83	7,28	5,44	5,28	8,67	36,50
Toplam	37,50	14,89	13,78	10,28	23,56	100,00

Coğrafi bölgeler/yerleşim tabakaları matrisinin hücre ağırlıkları, araştırma örneklem dağılımının çerçevesini belirlemektedir. Yüzde 95 güven düzeyinde, artı/eksi yüzde 2,3 hata payıyla, Türkiye genelinde uygulanması gereken anket sayısı 1800 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada örnek büyüklüğünün 1800 olarak belirlenmesinin (geneldeki hata payının düşük olarak gerçekleşmesinin istenmesinin ötesinde) bir başka nedeni de, sınırlı da olsa kimi alt bölgeler ve alt gruplar ölçeğinde çözümleme yapabilme olanağına kavuşabilmektir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Araştırma örnekleme planı

Araştırmada coğrafi bölgeler/yerleşim tabakası matriksinin her hücresi, kendi ağırlığıyla temsil edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda, her hücreye giren yerleşim yerleri, tek tek kendi içinde sıralanarak, oluşan listelerden sistematik rastlantısal örnekleme tekniğiyle anketle veri derlenecek yerleşim birimleri seçilmiştir.

Anket uygulanacak her kentte, uygulanacak anket sayısına göre, her 11 anketlik grup için 1 mahalle seçilerek, 11 anketlik gruplar halinde anket uygulama noktaları, kentlerin mahalle listelerinden, yine sistematik rastlantısal örnekleme tekniğiyle, belirlenmiştir.

Araştırmada, anketle veri derlenecek bucak ve köyler, her coğrafi bölgede örneğe çıkan il ve ilçe merkezlerine bağlı köyler içinden rastlantısal olarak seçilmiştir.

Araştırmada coğrafi bölgeler ve yerleşim tabakaları ayrımında planlanan ve gerçekleşen anket uygulama sayıları dağılımı, Tablo 2'de sergilenmiştir.

Araştırmada coğrafi bölgeler/yerleşim tabakaları ayrımında sistematik rastlantısal örnekleme tekniğiyle belirlenen anket uygulama noktalarında, denek seçiminin rastlantısal örnekleme tekniğiyle belirlenebilmesine, araştırmanın ne zaman planı, ne de maliyeti elvermediği için, KOTA örneklemesine yönelinmiştir. Matriksin her hücresinde uygulanacak KOTA dağılımı, 1990 Nüfus sayımı il verilerden hareketle "Yaş, yaş grubu, okuryazarlık, bitirilen son öğrenim kurumu ve cinsiyete göre nüfus" tablolarından yararlanılarak hesaplanan;

- cinsiyet
- yaş grupları
- bitirilen son öğrenim kurumu

dağılımlarından oluşturulan yapıyla belirlenmiştir.

EKLER

Son aşama, denek seçiminin KOTA örnekleme tekniğine göre belirlenmesi, derlenen verilerden hareketle, istatistiki yordamların yapılmasını, ne yazık ki, olanaksız kılmaktadır. Ancak, araştırmada, KOTA örnekleme tekniğinin, yalnızca en son denek belirleme aşamasında kullanılmış olması ve o noktaya kadarki tüm seçimlerin sistematik rastlantısal örneklem tekniğine dayalı olarak gerçekleştirilmesi, KOTA örneklemesinin gündeme getireceği sakıncaları en aza indirecek bir yaklaşımdır.

Yapılandırılmış anketle (örneği ekte sunulan) alandan yüz yüze görüşme yoluyla derlenen veriler, Mayıs-Haziran 1998 tarihleri arasındaki siyasi yönelişleri sergilemektedir. Bu dönem, Anayasa mahkemesi kararıyla RP'nin kapatıldığı ve FP'nin kurulduğu döneme denk gelmektedir. İktidarda ANAP-DSP-DTP'den oluşan ve dışarıdan CHP destekli azınlık koalisyonu bulunmaktadır. Araştırma bulgularının sergilendiği rapor incelenirken, bu dönemin özelliklerinin de göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır.

Araştırmada, Doğu bölgesinin kır tabakası, ilçe merkezi anketlerinin uygulanacağı Ş.Urfa'nın Akçakale ilçesinde anket uygulamasına izin verilmemesi nedeniyle, ikame olarak K.Maraş'ın Türkoğlu ilçesi seçilmiş ve anket uygulamaları bu ilçe merkezinde gerçekleştirilmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİ ve TOPLUM DÜZENİ

Tablo 2: Planlanan ve gerçekleşen anket uygulama sayıları dağılımı
(coğrafi bölgeler/yerleşim tabakaları ayrımında)

Bölge	İl	İlçe	Tabaka	Mahalle Sayısı	Uygulanacak Kent Anketleri	Köy Sayısı	Uygulanacak Köy Anketleri	Toplam Anket Sayısı
BATI				59	498	12	177	675
	İSTANBUL	MERKEZ	1	31	267	1	15	282
	İZMİR	MERKEZ	1	4	37	3	43	80
	BURSA	MERKEZ	1	4	34	1	15	49
	DENİZLİ	MERKEZ	2	3	25	2	30	55
	MANISA	MERKEZ	2	3	25	2	29	54
	MANISA	SALIHLI	3	5	40	1	15	55
	İSTANBUL	SILIVRI	3	5	39	1	15	54
GÜNEY	BURSA	ORHANELİ	4	4	31	1	15	46
				18	150	7	98	248
	ADANA	MERKEZ	1	4	31	1	14	45
	GAZİANTEP	MERKEZ	2	4	35	1	14	49
	İÇEL	TARSUS	2	4	35	3	42	77
	ADANA	KOZAN	3	4	34	1	14	48
ORTA	ADANA	ALADAG	4	2	15	1	14	29
				32	268	11	156	424
	ANKARA	MERKEZ	1	11	99	3	43	142
	KONYA	MERKEZ	2	5	38	3	42	80
	KAYSERİ	MERKEZ	2	4	37	2	28	65
KUZUY	NİGDE	MERKEZ	3	8	61	1	14	75
	KONYA	KADINHANI	4	4	33	2	29	62
				11	90	7	95	185
	SAMSUN	MERKEZ	2	3	26	2	27	53
DOĞU	GİRESUN	MERKEZ	3	5	42	3	41	83
	SAMSUN	ALAÇAM	4	3	22	2	27	49
				16	137	9	131	268
DOĞU	Ş.URFA	MERKEZ	2	4	33	2	29	62
	ADİYAMAN	MERKEZ	2	4	33	3	43	76
	ADİYAMAN	BESNİ	3	5	46	2	29	75
	K.MARAŞ	TÜRKOĞLU	4	3	25	2	30	55
TOPLAM				136	1.143	46	657	1.800

Seçmen Eğilimleri Araştırması
ANKET FORMU

Anketin uygulandığı:	
İl	Küme No.....
İlçe	Tarih/...../...../1996
Mah	Anketör
Köy	Ekip başı
Sokak	Koordinatör

A. Siz bu mahallede mi oturuyorsunuz?

1() Evet 2() Hayır → ANKETE SON VERİNİZ!

B. Görüşülen kişinin:

Cinsiyeti: 1() Kadın	Yaşı: (Açık yaşı Yazınız) 1() 18-20	Eğitimi: 1() Okul bitirmemiş
2() Erkek	2() 21-24	2() İlkokul bitirmiş
	3() 25-39	3() Ortaokul bitirmiş
	4() 40-54	4() Lise bitirmiş
	5() 55+	5() Y. Okul bitirmiş

C. Görüşülen kişinin çalışma konumu ve işi. (ANKETÖR DİKKAT! Açık işini ayrıntılı olarak yazın. Örneğin Eğitim Bakanlığında müstahdem, şeker şirketinde bakım işçisi, kendi marketini çalıştırıyor, doktor muayenehanesinde sekreter, vb.)

- 1() Ev kadını
2() Öğrenci
3() Ücretli maaşlı → Şu andaki işi?.....
4() Kendi hesabına çalışan → Şu andaki işi?.....

5() Emekli-Çalışmıyor
6() İşsiz

--

1. Sizce Türkiye'nin durumu son yıllarda genel olarak iyiye mi, yoksa kötüye mi gidiyor?

- 1() İyiye gidiyor
2() Kötüye gidiyor
3() Bazı açılardan iyiye, bazı açılardan kötüye gidiyor
4() Fikri yok/Yanıtsız

2. Sizce, Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gereken en önemli sorunu nedir?

(TEK YANIT ALIN!)

.....
() Fikri yok/Yanıtsız

3. Sizce, bu sorunu en iyi hangi parti çözebilir?

..... partisi (TEK PARTİ ADI ALIN!)

- () Hiçbiri
() Fikri yok/Yanıtsız

4. En son yapılan 24 Aralık 1995 milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?

1 () ANAP/BBP	10 () YDP
2 () DYP	11 () MP
3 () RP	12 () YP
4 () CHP	13 () BAĞIMSIZ
5 () DSP	14 () Seçmen değildi
6 () MHP	15 () Oy kullanmadı/Geçersiz oy verdi
7 () HADEP	16 () Hatırlamıyor
8 () YDH	17 () Yanıtsız
9 () İP	

5. Bugün bir milletvekili seçimi olsa oyunuzu hangi partiye verirsiniz? (TEK PARTİ ADI ALIN!)

-
() Kararsız
() Oy kullanmaz/Geçersiz oy verir
() Yanıtsız

6. Oy vereceğinizi söylediğiniz bu parti, herhangi bir nedenle seçime katılmayacak ya da katılamayacak olsa, onun yerine hangi partiye oy verirsiniz?

..... partisine (TEK PARTİ ADI ALIN!)

() Hiçbirisine () Bilmiyor/Kararsız () Yanıtsız

7. Herkesin, kesinlikle oy vermem dediği partiler vardır. Sizin de böyle kesinlikle oy vermem dediğiniz parti var mı?

(ANKETÖR DİKKAT! SAĞ PARTİLER, SOL PARTİLER GİBİ BELİRSİZ YANITLAR ALDIYSANIZ, BİR PARTİ ADI BELİRTMESİNİ İSTEYİNİZ.)

.....
BAŞKA?

8. Bugün gönlünüzde yatan, kendinizi en yakın hissettiğiniz, görüşlerini beğendiğiniz parti hangisidir?

..... partisi (TEK PARTİ ADI ALIN!)

() Hiçbiri

() Fikri yok/Yanıtsız

9. Sizce, Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu en büyük tehlike nedir?

(TEK YANIT ALIN!)

.....
() Fikri yok/Yanıtsız

10. Sizce, bu tehlikeyi en iyi hangi parti önler?

..... partisi (TEK PARTİ ADI ALIN!)

() Hiçbiri

() Fikri yok/Yanıtsız

11. Türkiye'nin AVRUPA BİRLİĞİ'ne üye olmasını ister misiniz?

1() Evet →

Neden istersiniz?

2() Hayır '

Neden istemezsiniz?

3() Bazı açılardan EVET, bazı açılardan HAYIR '

Hangi açıdan istersiniz?

Hangi açıdan istemezsiniz?

4() Fikri yok/Yanıtsız

12. Yekta Güngör Özden adını hiç duydunuz mu?

A() Evet → Kimdir?

1() Anayasa Mahkemesi başkanı (eski / emekli)

2() Diğer

3() Bilmiyorum → SORU 15'E GEÇİN!

B() Hayır → SORU 15'E GEÇİN!

13. Bu kişi (yani Yekta Güngör Özden) hangi görüşleri savunuyor?

.....

.....

() Bilmiyor → SORU 15'E GEÇİN!

14. Yekta Güngör Özden'in savunduğu bu görüşleri kendinize yakın buluyor musunuz?

1() Evet

2() Hayır

3() Fikri yok/Yanıtsız

15. Fethullah Gülen adını hiç duydunuz mu?

1() Evet → Kimdir?

1() Din adamı

2() Okul yaptırır / açar

3() Gazete / TV sahibi

4() Vakıf kurucusu

5() Diğer

6() Bilmiyorum → SORU 18'E GEÇİN!

2() Hayır → SORU 18'E GEÇİN!

16. Bu kişi (yani Fethullah Gülen) hangi görüşleri savunuyor?

.....

.....

() Bilmiyor → SORU 18'E GEÇİN!

17. Fethullah Gülen'in savunduğu bu görüşleri kendinize yakın buluyor musunuz?

1() Evet

2() Hayır

3() Fikri yok/Yanıtsız

18. Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) diye bir siyasi partinin adını ya da onun başkanı Ufuk Uras'ın adını hiç duydunuz mu?

1() Evet

2() Hayır → SORU 22'YE GEÇİN!

19. Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), yani Ufuk Uras'ın partisi sizce nasıl bir parti?

.....
.....
() Bilmiyor- SORU 22'YE GEÇİNİZ

20. Bu parti (yani ÖDP) sizce Türkiye'nin sorunlarından hangisini çözebilir ya da çözümlmesine yardımcı olabilir?

.....
() Hiçbirine () Fikri yok

21. Bir seçim yapılacak olsa bu partiye (yani ÖDP'ye) oy verme ihtimaliniz söz konusu olabilir mi?

1() Evet oy verebilirim Mutlaka oy verir misiniz yoksa oy verme ihtimaliniz mi olabilir?

() Kesinlikle oy veririm

() Oy vermeyi düşünebilirim

2() Hayır oy vermem Neden?

.....
3() Yanıtsız/Fikri yok

22. Necmettin Erbakan'ın başkanı olduğu Refah Partisi'nin mahkeme kararıyla kapatıldığını biliyor musunuz?

1() Evet () Hayır

23. Refah Partisi'nin kapatılması sizce iyi mi oldu, kötü mü oldu?

1() İyi oldu → Neden?

.....
.....
2() Kötü oldu → Neden?

.....
.....
3() Fikri yok/Yanıtsız

24. Sizce, Türkiye'de hak etmediği kadar çok para kazananlar var mı?

1() Var → Kimler? 2() Yok

3() Fikri yok/Yanıtsız

25. Birisi size, "Siyasi eğiliminiz nedir?" diye sorsa, ne dersiniz? Örneğin "SAĞCIYIM" mı dersiniz; "SOLCUYUM" mu dersiniz?

() Solcu

() Sağcı

() Ne SAĞCI ne SOLCU → Peki ne dersiniz?

26. (ANKETÖR DİKKAT! 25. SORUYA BAKINIZ. EĞİLİMİNİ "SOLCU" OLARAK BELİRTMİŞSE BU SORUYU SORUNUZ.) Kendinizi hangi tür SOL'a yakın hissediyorsunuz? Örneğin kendinizi SOSYAL DEMOKRAT mı sayıyorsunuz, yoksa SOSYALİST mi? Açıklar mısınız?

1() Sosyal demokrat

2() Sosyalist

Diğer.....

4() Fikri yok/Yanıtsız

27. Bazı kimseler ve çevreler, Türkiye'nin şeriat yasalarına göre yönetilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Siz bu düşünceye katılıyor musunuz?

(ANKETÖR DİKKAT! "NEDEN?" sorusuna "İYİ/KÖTÜ OLUR" diye yanıt alırsanız, sorunuz → "NEDEN İYİ/KÖTÜ OLUR?"

1() Evet → Neden?

2() Hayır → Neden?

3() Fikri yok/Yanıtsız

28. İnsanların yazdıkları yazılardan, söyledikleri sözlerden ötürü cezalandırılmalarını doğru buluyor musunuz?

1() Evet

2() Hayır

3() Duruma göre değişir

4() Fikri yok/Yanıtsız

29. Herhangi bir siyasi partinin savunduğu görüşlerden ötürü kapatılmasını doğru buluyor musunuz?

1() Evet

2() Hayır

3() Duruma göre değişir

4() Fikri yok/Yanıtsız

30. (ANKETÖR DİKKAT! SORUYA AİT KARTI DENEĞE GÖSTERİN)

Çeşitli bilim adamlarının araştırmalarına ve yazdıklarına göre, Türkiye’de çeşitli ırklardan, milletlerden, dinlerden insanlar yaşıyor. Birisi size, “Siz bunlardan hangisisiniz?” diye sorsa, ne dersiniz? (BİRDEN ÇOK YANIT ALABİLİRSİNİZ.)

1() Sünni	8() Türk	15() Laz
2() Alevi	9() Kürt	16() Arap
3() Bektaşî	10() Kırmanç	17() Roman (Rom)
4() Ortodoks	11() Zaza	18() Rum
5() Protestan	12() Göçmen	19() Ermeni
6() Katolik	13() Çerkes	20() Musevi
7() Evangelikan	14() Gürcü	
() Diğer - Belirtiniz		
() Fikri yok/Yanıtsız		

T Ü S E S Y A Y I N L A R I

SOSYAL DEMOKRASİDE EKONOMİ POLİTİKALARI

30. YILINDA YURTDIŞINDAKİ TÜRKLER:

Varolma Savaşının Anatomisi

DİKTADAN DEMOKRASİYE: Güney Avrupa'nın Yeni Demokrasileri

Aydm CINGI

SOSYAL DEMOKRASİNİN ÇAĞDAŞ BOYUTLARI:

Türk-İsveç Perspektifleri

SİVİL TOPLUM

Editör: *Yurdakul FİNCANCIOĞLU*

BATI AVRUPA'DA SOSYAL DEMOKRASİ

Çeviri: *Yurdakul FİNCANCIOĞLU*

ALMAN SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ PROGRAMI

DEVLET- KADIN - SİYASET

Doç. Dr. Şirin TEKELİ- Doç. Dr. Meryem KORAY

ORTADOĞU SORUNLARI VE TÜRKİYE

Editör: *Haluk ÜLMAN*

TÜRK EKONOMİSİNE SOSYAL DEMOKRAT ÇÖZÜMLER

Cilt 1: Makro-Ekonomik Politikalar ve Kamu Kesimi Dengesi

TÜRK EKONOMİSİNE SOSYAL DEMOKRAT ÇÖZÜMLER

Cilt 2: Büyüme ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri

SOSYAL DEMOKRASİ AÇISINDAN KÜRT SORUNU

Ş. ALPAY, A. Güven GÜRKAN, A. HACALOĞLU, E. KARAKAŞ, H. ÖZDEMİR

İSVEÇ SOSYAL DEMOKRAT PARTİSİ PROGRAMI

Çevirenler: *Şahin ALPAY, Nebil İLSEVEN*

GÜNÜMÜZDE SOSYAL DEMOKRASİ

Yazar: *Yurdakul FİNCANCIOĞLU*

İSLAM VE DEMOKRASİ

Editör: *Yurdakul FİNCANCIOĞLU*

DEĞİŞEN KOŞULLARDA SENDİKACILIK

Prof. Dr. Meryem KORAY

DÜNYADA ÖZELEŞTİRME VE TÜRKİYE

Yazanlar: *Doç. Dr. Cevat KARATAŞ, Doç. Dr. Ziya ÖNİŞ*

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN SEÇMENLERİ VE SOSYAL DEMOKRASİNİN
TOPLUMSAL TABANI

(TÜSES / VERİ AŞ ortak yayını)

TÜRKİYENİN KÜRT SORUNU

S. GÜRSEL, K. DÜZGÖREN, B. ORAN, F. ÜSTEL, C. KESKİN, Ş. ALPAY

TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİ SEÇMENLERİNİN NİTELİKLERİ,
KİMLİKLERİ VE EĞİLİMLERİ

(TÜSES / VERİ AŞ ortak yayını)

975-96770-0-8

9 789759 677008